ŞERH
Imam Ebül Hasan el-Eşari
Ashabül hadis ve Ehli-Sünnetin Akidesi.

Tertib: Rüstem İslam & Reyhan Islam

Mukaddime.

İlmi kemal sıfatlarının en yücesi kılan Allah'a hamd olsun.Şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur O tek ve şeriki olmayandır. O Allah ki hikmetli sözleri dilediği kullarına has kılmıştır.

Şahadet ederim ki Muhammed ﷺ O'nun kulu ve resulüdür.O resul ki Allah tüm kemal ibadetleri O'na has kılmıştır.Allah'ın salatı O'nun kalbini yüce celaletiyle doldurmuş ve O'nu cemaliyle yüceltmiş olan Efendimiz Muhammed ﷺ'a ve O'nun yolunda olanlara olsun.

Bu kitap İmam Ebul Hasan el-Eşari "Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn ve'ḫtilâfü'l-muṣallîn" kitabından alınmış, Ehl-i Sünnet ve Eshabul hadisin inancını anlatan bir babın şerhidi. Kuran ayetlerine, sünnete, sahabe ve tabiinlerin sözlerine ve ehl-i sünnet alimlerinin açıklamalarına dayanarak yazdık. Kuran ayetlerini mavi renkle, Ebul Hasan el-Eşari'nin sözlerini şerhten ayırt etmek için ise turuncu ile yazdım. Şerhte "Kabalcı yayınları" tarafından basılan bir kopya kullandım.

Bu şerhte her gerçek Allah'tan her hata biz kullardandır. Duamız bu kitabı okuyan müslümanların akidelerini daha iyi bilmeleri ve ilk üç kuşağın itikadına daha sıkı sarılmalarıdır. Allah bu şerhi ahirette hayır hasenat mizanımıza koysun. Şerhte bulunan hataları ve ya yorumlarınızı bu e-mail adresine gonderebilirsiniz - efendi1403@gmail.com.

İmam Eşari.

Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş'arî el-Basrî (ö. 324/935-36).

Yemen'deki Eş'ar kabilesine mensup olan sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin soyundan geldiği için Eş'arî nisbesiyle tanınmıştır. Onun Ebû Mûsâ'nın soyundan gelmediğine ilişkin bazı iddialar varsa da bunlar ilmîlikten uzaktır. Ehl-i sünnet akîdesinin gelişip yayılmasına olan önemli katkılarından dolayı "Nâsırüddin" lakabıyla da anılır. Yaygın olmamakla birlikte bazı kaynaklarda dedesine nisbetle kendisinden İbn Ebû Bişr diye de söz edilir (İbnü'n-Nedîm, s. 231; Kādî Abdülcebbâr, s. 235). Doğum tarihi hakkında farklı görüşler varsa da genellikle 260 (873-74) yılında Basra'da doğduğu kabul edilir.

Küçük yaşta babasını kaybeden Eş'arî onun vasiyeti üzerine Sünnî bir âlim olan Yahyâ b. Zekeriyyâ es-Sâcî'nin öğrencisi oldu. Annesinin Mu'tezile âlimlerinden Ebû Ali el-Cübbâî ile evlenmesinden sonra da onun himayesinde yetişti ve kendisinden kelâm tahsil etti. Bir taraftan da Abdurrahman b. Halef, Ebû Halîfe el-Cumahî, Sehl b. Nûh, Muhammed b. Ya'kūb gibi Sünnî âlimlerden hadis ve fıkıh dersleri aldı. Basra'da oturduğu yıllarda zaman zaman Bağdat'a giderek Ebû İshak el-Mervezî'nin Mansûr Camii'ndeki cuma derslerine katıldı. Hocası Cübbâî'nin etkisiyle gençliğinde Mu'tezilî görüşleri benimsemesine, hatta bunları savunan eserler yazmasına rağmen 300 (912-13) yılı civarında bir cuma günü Basra Camii'nde Mu'tezile'den ayrılıp Ehl-i sünnet'e intisap ettiğini ve Ahmed b. Hanbel ile diğer hadis âlimlerince temsil edilen Selef itikadını benimsediğini açıkladı. Hayatındaki bu değişikliğin daha ileri bir tarihte gerçekleştiğini söyleyenler varsa da bu zayıf bir ihtimal olarak görünmektedir. Zira Demirkapı (Bâbülebvâb) halkına hitaben yazdığı risâlenin (Risâle ilâ ehli's-S̱eġr) 297 (909-10) tarihini taşıması (Uṣûlü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa, nâşirin mukaddimesi, s. 12) ve bu risâlede Ehl-i sünnet akîdesini savunması bunun açık delilidir. Kaynaklar Eş'arî'nin itikadî ve fikrî hayatındaki bu değişikliği

farklı sebeplere bağlar. Eş'ariyye kaynaklarının ittifakla kaydettiğine göre bunun en önemli sebebi, bir ramazan ayında birkaç defa rüyasında gördüğü Hz. Peygamber'in, sünnetindeki esaslara bağlı kalıp onları savunması hususunda Eş'arî'yi ikaz etmesidir. Herhangi bir ilmî mesnede dayanmayan bu rivayetin, hizipler arası mücadelelerde sık sık üretilen hayal mahsulü olaylardan olduğu bilinmektedir (krş. Abdurrahman Bedevî, I, 493-497). Eş'arî'nin, Allah'ı zorunluluk altına sokan (vücûb alellah, bk. ASLAH; VÜCÛB) Mu'tezile görüşünün yanlışlığını farkederek hocası Cübbâî ile, bu görüşle ilgili üç kardeş (ihve-i selâse) meselesi etrafında yaptığı münakaşalarda tatmin edici cevaplar alamamasının Mu'tezile'den ayrılmasında etkili olduğu kabul edilir (İbn Asâkir, s. 39-41). Bazı aşırı Hanbelîler'in telakkisine göre ise Eş'arî'nin dedesinden intikal eden bir mirasın Basra kadısı tarafından Sünnî olmadığı gerekçesiyle kendisine verilmeyişi veya şöhrete kavuşma hevesi onun Mu'tezile'den ayrılmasına sebep olmuştur (Ahvâzî, s. 155). Ancak Hanbelîler'in aşırı tutuculuğu ve Eş'arî'ye tekfire kadar varan suçlamalar yöneltmeleri bu iddianın da ithamdan öte bir değer taşımadığını gösterir. Eş'arî'nin mezhep değiştirmesini özel bir olaya bağlamak yerine onun gerçeği arama çabalarının, özellikle başta Ebû Hanîfe ve takipçilerinin konuyla ilgili düşünceleri olmak üzere daha önce yapılmış olan Mu'tezile'yi tenkit mahiyetindeki çalışmaları incelemesi ve bu suretle kaydettiği fikrî gelişmenin bir sonucu saymak daha mâkul görünmektedir.

Eş'arî muhtemelen 300'lü yıllarda Bağdat'a giderek hayatının geri kalan kısmını orada geçirdi. Bağdat'ta Hanbelîler'in ileri gelenlerinden Hasan b. Ali el-Berbehârî'yi ziyaret ederek ona Mu'tezile âlimleriyle, ayrıca hıristiyan, yahudi ve Mecûsîler'e karşı verdiği fikrî mücadeleleri bulunduğunu uzun uzun anlattıysa da beklediği ilgiyi göremedi. Daha sonra Ahmed b. Hanbel'in akîdesini savunan el-İbâne'yi yazıp Berbehârî'ye sundu; ancak bu defa da beklediği ilgiyi bulamadı (İbn Ebû Ya'lâ, II, 18). Basra'da yürüttüğü öğretim ve telif faaliyetlerine Bağdat'ta Sünnî inanç doğrultusunda devam ederek pek çok öğrenci yetiştirdi. İmâmiyye'nin ileri gelenlerinden biri iken Eş'arî ile yaptığı münazarada yenik düşen Ebü'l-Hasan el-Bâhilî'den başka İbn Mücâhid et-Tâî, Basra ve Bağdat'ta hizmetinden ayrılmayan Bündâr b. Hüseyin eş-Şîrâzî, Abdullah b. Ali et-Taberî, Muhammed b. Ali el-Kaffâl, İbn Hafîf eş-Şîrâzî, Ebü'l-Hasan Ali b. Mehdî et-Taberî onun meşhur öğrencilerindendir. Kādî Abdülcebbâr'ın iddiasına göre Eş'arî, Mutezile'den Ebü'l-Kāsım b. Sehlûye ile yaptığı münazarada yenik düşmesinin verdiği üzüntüyle hastalanmış ve bir süre sonra vefat etmiştir. Bu olaydan sonra Ebü'l-Kāsım "Kātilü'l-Eş'arî" lakabıyla anılmıştır (Şerḥu'l-Uṣûli'l-ḫamse, s. 174). Kaynaklarda Eş'arî'nin ölümüyle ilgili olarak 320 (932) ile 380 (990-91) yılları arasında değişen farklı tarihler verilmekteyse de genellikle 324 (935-36) yılında Bağdat'ta vefat ettiği ve şehrin güney bölgesinde bulunan bir mescidin yakınındaki türbeye defnedildiği kabul edilmektedir. Daha sonra bazı aşırı Hanbelîler tarafından tahrip edilme ihtimaline karşı türbe yıkılarak kabrinin yeri gizlenmiştir[1].

Kitap hakkında.
Tam adı Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn ve'ḫtilâfü'l-muṣallîn'dir, bazı kaynaklarda "İslâmiyyîn" yerine "müslimîn" kelimesi yer almaktadır (İbn Asâkir, s. 131). Kitabın Eş'arî'ye ait olduğu hususunda ittifak bulunmakla birlikte müellifin Mu'tezilî döneminde mi, Mu'tezile'den ayrıldıktan sonraki devrede mi kaleme alındığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Eserde Eş'arî'nin Mu'tezile'nin karşıtı olarak "ehl-i hakk"a ait bazı görüşleri tasvipkâr bir üslûpla ifade etmesi, bunun yanında takipçileri tarafından ehl-i hakkın Eş'arîler için kullanılması, ayrıca Mu'tezile kelâmcılarına muhalefetini hissettirmesi ve hocası Ebû Ali el-Cübbâî ile olan bir tartışmasından söz etmesi kitabın Mu'tezile'den dönüş yapıldıktan sonra yazıldığı yolundaki kanaati desteklemektedir (s. 430, 472, 539, 549, 552; Watt, s. 13). Daha da önemlisi Eş'arî, Maḳālât'ın birinci bölümünün sonlarında ashâb-ı hadîs ve Ehl-i sünnet'in temel görüşlerini

1 İrfan Abdülhamid Fettah. TDV İA.

sıraladıktan sonra (s. 290-297), "Onlara nisbet ettiğimiz bütün görüşleri kendimize de nisbet eder ve benimseriz" demek suretiyle kitabın telif devresini açıklığa kavuşturmuştur.

Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn'i iki bölüm halinde incelemek mümkündür. Kitabın yarısını oluşturan birinci bölümde Hz. Peygamber'in vefatını müteakip hilâfet konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklara, Sıffîn Savaşı'na ve Hâricîler'in zuhuruna kısaca temas edilir. Ardından "genel konular" (el-kelâm fi'l-celîl) denebilecek olan kısım gelir. Eş'arî burada müslümanların ayrıldığı mezhepleri on grup halinde şöylece sıralar: Şîa, Hâricîler, Mürcie, Mu'tezile, Cehmiyye, Dırâriyye, Hüseyniyye, Bekriyye, büyük kitleyi oluşturan ashâbü'l-hadîs ve Küllâbiyye. Daha sonra her mezhep ele alınarak kendi içinde gruplara, gruplar da -varsa- tâli kollara bölünür. Meselâ Şîa Gāliyye, Râfıza (Keysâniyye, İsnâaşeriyye vb.) ve Zeydiyye'ye ayrılmış, bu üç grup tâli fırkalar, bu fırkalar da zaman zaman daha küçük zümreler halinde tasnif edilmiştir. Müellifin sayı vererek yaptığı tasnife göre Şîa kırk beş, Hâricîler on dokuz, Mürcie on iki kola ayrılmıştır. Bu arada Eş'arî, büyük çoğunluğu akaidle ilgili olmak üzere çeşitli konularda ileri sürülen görüşleri zikrederken başka tâli kolların isimlerini de belirtir.

Birinci bölümün ikinci yarısının çoğu Mu'tezile'ye ayrılmıştır. Müellif burada Basra ve Bağdat ekollerine temas etmekle birlikte Mu'tezile'ye ait tâli gruplardan söz etmez. Buna karşılık onların tevhid konusundaki görüşlerini özetleyip genelde Havâric, Mürcie ve Şîa'nın da bu görüşe katıldığını, fakat sonuncuların samimi olmadığını belirttikten sonra Mu'tezile'nin kelâm görüşlerini sıralar. Bunların başlıcaları zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilen çeşitli sıfatlar, muhkem-müteşâbih, peygamberlerin ismet sıfatı, kader ve buna bağlı meseleler, imanın tanımı, kebîre, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker konularıdır. Bu meselelerin işlenişi pek düzenli olmamakla birlikte problemin tartışılması sırasında geniş çapta Mu'tezile kelâmcılarından başka Abdullah b. Küllâb, Hüseyin b. Muhammed en-Neccâr gibi isimlere, ashâbü'l-hadîs, ehlü's-sünne, ehlü'l-isbât ve bazı filozoflara atıflar yapılır. Ancak temas edilen bu görüşler için aklî veya naklî hiçbir delil zikredilmez.

Birinci bölümün daha sonraki kısmında Cehmiyye, Dırâriyye, Hüseyin b. Muhammed en-Neccâr'ın mensuplarından teşekkül eden Hüseyniyye, Bekir b. Uhtü Abdülvâhid b. Zeyd'in mensuplarından oluşan Bekriyye, Nüssâk diye adlandırılan bazı aşırı tasavvufî gruplara temas edilir. Ardından ashâbü'l-hadîs ve Ehl-i sünnet'in genel telakkileri maddeler halinde sıralanır. Birinci bölüm Abdullah b. Saîd (İbn Küllâb el-Basrî), Züheyr el-Eserî ve Ebû Muâz et-Tûmenî'ye ait bazı görüşlerin aktarılmasıyla sona erer. Bir kısım Batılı araştırmacıların, Ehl-i sünnet'e ait inanç esaslarını müstakil bir bölüm saymak suretiyle eseri üç bölüme ayırması (Corbin, s. 121), hem bu kısmın kapladığı küçük hacim hem de kitabın genel kuruluşu açısından isabetli görünmemektedir.

Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn'in ikinci bölümünde kelâm problemlerinden hareket edilmektedir. "Ayrıntılı konular" (el-kelâm fi'd-dakīk) şeklinde ifade edilebilecek bir başlık altında ele alınan meselelerden bazılarının birinci bölümdekilerle ortak olduğu görülür. Herhalde müellif, birinci bölümde on grup halinde tasnif ettiği itikadî mezhepleri görüşleriyle birlikte anlatmak istemiş, ikinci bölümde belli başlı kelâm problemlerini farklı görüşler çerçevesinde sunmayı hedeflemiştir. Ancak ayrıntılı konular düzenli bir şekilde anlatılmamış, birçok yerde aynı konu farklı yönleriyle tekrar edilmiştir.

İkinci bölüm isbât-ı vâcibin hudûs delili için önemli bir önerme oluşturan cevher, araz ve cismin teşekkülü, hareket ve sükûn, dolayısıyla evrenin yaratılmışlığı konusuyla başlar; maddî varlığının yanında ruh, nefis ve hayat gibi değerlere sahip bulunan insan hakkında bilgi verildikten sonra tekrar cisim konusuna dönülür. Ardından tekvin, bekā-fenâ, cisim, araz, yaratana ve yaratılmışlara izâfe edilen fiiller, insanın irade sıfatı, cin, şeytan, melek, sihir, söz (kelâm) vb. konulara temas edildikten sonra Hz. Ali dönemindeki hakem olayı üzerinde durulmuş, imâmet meseleleri hakkında kısa bilgi verilmiştir.

Diğer konular içinde hacim ve konum bakımından önemli sayılanlar kabir azabı, sırat, mîzan gibi bazı âhiret halleri, başta Mu'tezile ve Şîa (revâfız) olmak üzere bir kısım İslâmî grup ve şahısların esmâ ve sıfat anlayışı ve Allah kelâmı olarak Kur'an'dır.

IV. (X.) yüzyılın başlarına kadar İslâm dünyasının Ortadoğu bölgesinde Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn'in akaid alanında oluşan düşünce ve yorumlar konusunda birçok malzemeyi içerdiği ve sonraki müelliflerin bunlardan faydalandığı şüphesizdir. Müellif, kitabın mukaddimesinde önceki mezhepler tarihi müelliflerinin bazı yanlışlar yaptığını söylerken kendisinin bunlardan kaçınmaya çalışacağını ifade eden bir üslûp kullanır. Eserin içeriği şahıs veya mezheplerin görüşlerine ait olmak üzere nakillerden ibaret olup birkaç yer dışında (s. 297, 483, 552) Eş'arî, şahsî kanaat ve eleştirilerine yer vermediği gibi nakledilen görüşlerin delillerine de temas etmez. Maḳālât'ın ele aldığı mezheplerin tasnifiyle onlara ait fikirlerin tertibinin de düzenli olmadığını söylemek gerekir. İbn Asâkir'in, "Eş'arî'nin telif ehlinden olmadığı" yolundaki tesbiti (Tebyînü kez̠ibi'l-müfterî, s. 91) onun risâlelerinden ziyade Maḳālât'ında ortaya çıkmaktadır. İbn Teymiyye, Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn'in, Mu'tezile kaynaklarından faydalanıp onların görüşlerine fazlaca yer veren ve sonraki gelişmelere temas eden en hacimli eser olduğunu belirtir. Ancak Ehl-i sünnet ve ehlü'l-hadîsle ilgili olarak zikredilen hususlarda hatalarının bulunduğunu, esasen Eş'arî'nin bunları bilmediğini ileri sürer (Minhâcü's-sünne, III, 70-71; en-Nübüvvât, s. 219-220). Eş'arî'ye nisbet edilen eserlerin sağlam yazma nüshalarının bulunmadığını söyleyen Zâhid Kevserî, eldeki Maḳālât nüshalarının Haşviyye'ye mensup bir kişinin nüshasından kopya edildiğini ve eserin el-İbâne ile birlikte haşvî unsurlar taşıdığını belirtir (bk. bibl.).

Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn'in neşrini ilk olarak M. Şerefettin (Yaltkaya) gerçekleştirmeye başlamıştır (Burslan, sy. 7 [1928], s. 165). Kitabın üçte ikisini içeren bu yayımda kullanılan nüshalarla Hellmut Ritter yayımında kullanılan nüshalardan bir kısmının aynı olduğu sanılmaktadır (krş. Maḳālât, neşredenin girişi, s. IX-XXIV, XXVIII). Eserin tamamı Hellmut Ritter tarafından neşredilmiştir (I-III, İstanbul-Leipzig 1929-1933). M. Muhyiddin Abdülhamîd'in bu baskıyı esas alarak yaptığı neşirler (Kahire 1950-1954, 1969-1970) başarılı görülmemiştir. Ritter kitabı Almanya'da da yayımlamıştır (Wiesbaden 1963, 1980)[2].

İmam Ebul Hasen el-Eşari demiştir:

"Ashab-ı Hadis ve Ehl-i Sünnetin Görüşünün Ozeti - Ehl-i hadis ve's-sünnetin görüşünün özeti şudur: Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, resullerini Allah katından gelen her şeyi ikrar etmek. Bunlar, Resulullah'tan ﷺ güvenilir ravilerin rivayet ettikleri hiçbir şeyi reddetmezler. Allah, llah'tır, Bir'dir, Tek'tir ve Samed'dir. O'ndan başka ilah yoktur. Eş ve Çocuk edinmemiştir. Muhammed, O'nun kulu ve elçisidir".

ŞERH:
"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir". (Bakara süresi, 177 ayet)[3]

---

2 Hasan Onat. TDV İA.

3 Bu ve bundan sonraki Kuran Mealı iki kaynakdan alınıb. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı.

“Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkar ederse derin bir sapıklığa düşmüş olur”. (Nisa süresi, 136 ayet)

Peygamberin ﷺ sünnetini inkar etmek küfürdür!

İmam Beyhaki[4] “Delailun-Nübüvve” kitabında şöyle rivayet eder:

Mikdâm b. Mo'dî, Kerib el-Kindi’nin bildirdiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur; "Bilin ki bana Kitab verildi ve beraberinde de aynı değerde olan bir şey daha verildi. Tok bir karınla koltuğuna kurulup ta: «Siz Kur'ân'a bakın. Kur'ânda helal bulduğunuz şeyi helal, haram bulduğunuz şeyi de haram kabul edin» diyecek kişilerin çıkması uzak değildir. Bilin ki ehli eşeklerin eti ile azı dişi olan yırtıcı hayvanların eti size helal değildir...".

Ubeydullah b. Ebî Râfi'nin, babasından bildirdiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin de sizden birini, benden kendisine bir konuda bir emir veya yasak geldiği zaman koltuğuna kurulmuş bir şekilde: «Bunun ne olduğunu bilmiyoruz. Biz sadece Allah'ın Kitab'ında bulduğumuz şeye uyarız» derken bulmayayım."[5].

Tek'tir ve Samed'dir. Eş ve Çocuk edinmemiştir.

“De ki: "O, Allah'tır, bir tektir." ﴾1﴿ "Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.)" ﴾2﴿ Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir)." ﴾3﴿ "Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." (İhlas süresi)

Şeyh imam Ebül Berekat en-Nesefi[6] Allah’ın tekliğini bu şekilde yorumluyor: “Eğer iki yaratıcı olsaydı, aralarında irade çatışması olurdu. Bu ise ikisinin veya ikisinden birinin sonradan var olduğunun delilidir. Şayet onlardan birisi bir tek kişide “hayat” yaratmayı diliyor ve diğeri de “ölümü” irade ediyorsa; ya ikisinin de iradesi gerçekleşecektir ki bu imkansızdır veya her ikisinin de iradeleri geçersiz olacaktır ki bu da onların güçsüz kalışları demektir veya birinin iradesi geçersizken diğerininki geçerli olacaktır ki bu da iradesi geçersiz olanın aciz duruma düşürülmesi demektir. Aciz olan, uluhiyet derecesinden düşmektedir. Çünkü acz, hudusun (yaratılmışlığın) işaretlerindendir”[7].

“Cennet ve Cehennem haktır”.

ŞERH:
“Rableri onlara şu karşılığı verdi: "Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. **Allah katından bir**

4 Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakī (ö. 458/1066). Muhaddis ve Şâfiî fakihi. TDV İA.
5 Imam Beyhaki “Delailun-Nübüvve” 5/342. Ocak Yayinları.
6 Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî (ö. 710/1310). Hanefî mezhebinin klasik sonrası döneminde çok etkili olan bir âlim. Nesefî temel İslâm ilimlerinin hemen her dalında eser vermiş ve bunların bir kısmı Hanefî mezhebi çevrelerinde çok etkili olmuştur. Onun bu başarısının temelinde, olgunluk dönemini yaşayan İslâmî ilimlerin çeşitli dallarına ait bilgileri özellikle medrese öğrencileri için sistematik biçimde özetlemesi yatmaktadır. TDV İA.
7 Ebül Berekat en-Nesefi “Ümdetül fil Akaid” sayfa 36.

mükafat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükafatın en güzeli Allah katındadır." (al-i İmran süresi, 195 ayet)

"Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah katından bir konaklama yeri olarak, içinde ebedi kalacakları, içinden ırmaklar akan **cennetler vardır**. Allah katında olan şeyler iyiler için daha hayırlıdır". (al-i İmran süresi, 198 ayet)

"İnkar edenlere de ki: "Siz mutlaka yenilgiye uğrayacak ve toplanıp cehenneme doldurulacaksınız. Orası ne fena yataktır!"". (al-i İmran süresi, 12 ayet)

"Kafirlerin refah içinde diyar diyar dolaşmaları sakın seni aldatmasın. ﴾196﴿ (Onların bu refahı) az bir yararlanmadır. Sonra onların barınağı cehennemdir. Ne kötü bir yataktır orası. ﴾197﴿ (al-i İmran süresi, 196-197 ayetleri)

"Kıyamet gelecektir. Bunda bir kuşku yoktur. Allah, kabirlerde olanları diriltecektir".

ŞERH:
"Bakalım, kendilerini o geleceğinde hiç şüphe olmayan gün için bir araya topladığımız ve hiç kimseye haksızlık edilmeden herkese kazandığı tamamen ödendiği vakit, halleri nice olacaktır". (al-i İmran süresi, 25 ayet)

"Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığı ile bize vadettiklerini ver bize. Kıyamet günü bizi rezil etme. Şüphesiz sen, vadinden dönmezsin." (al-i İmran süresi, 194 ayet)

"Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alış veriş de faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. (Allah onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalacaklardır". (Bakara süresi, 275 ayet)

Ukbe b. Amir[8], Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Kıyametin kopacağı yön olan batıdan size doğru kalkan büyüklüğünde siyah bir bulut gelecek ve gökyüzünü kaplayana kadar yükselip büyüyecek. Sonra bir münadi: «Ey insanlar!» diye bağıracak. Halk birbirine: «Duydunuz mu?» diye soracak. Bazıları: «Evet duyduk» diyecek. Münadi sonra ikinci defa seslenecek ve: «Ey insanlar! Allah'ın emri geldi. Artık onun acele gelmesini istemeyiniz» diyecek."
Resulullah ﷺ şöyle devam etti: "Canım elinde olana yemin ederim ki; iki kişi (alışveriş için) giysilerini aralarında açacaklar, ama dürmeye fırsat bulamayacaklar. Kişi sıvadığı havuzunun suyuyla hiçbir şey sulamaya fırsat bulamayacaktır. Yine kişi devesini sağacak, ama ondan kesinlikle içemeyecektir"[9].

8 Ebû Hammâd Ukbe b. Âmir b. Abs el-Cühenî (ö. 58/678). Sahabe, Suffe ehlinden, Mısır valisi.
9 Taberani rivayet etti. Muğire'nin azatlısı Muhammed b. Abdillah dışındaki ravileri Sahih'in ravileridir. O da güvenilirdir. Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/293-294.

İbn Ömer, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Lut kavmi ezan vakti helak oldu. Kıyamette ezan vaktinde kopacaktır."
Taberani şöyle dedi: "Bana göre bunun manası, istiğfar ve dua vakti olan sabah ezanı vaktidir"[10].

Abdullah b. Mes'üd, Resülullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Yalınayak, çıplak ve sünnetsiz bir şekilde haşrolacaksınız"[11].

"Allah, "Rahman Arş'a istiva etmiştir", ayetinde dedigi gibi, Arş'tadır. " iki elimle yarattığıma " ve "Allah'ın iki eli de açıktır" ayetlerinde dedigi gibi, keyfiyetsiz iki eli vardır. "gözlerimizin önünde akıp gidiyordu" ayetinde dedigi gibi iki gözü vardır. "Yalnız celal ve ikram sahibi Rabbinin yüzü baki kalacaktır" ayetinde dedigi gibi yüzü vardır.

ŞERH:

"Kur'an-ı kerimde ve sahih hadislerde Allahü Tealanın sıfatları hakkında bildirilenlere, bildirildiği gibi iman etmek şart olup, bunlar üzerinde rey ve kıyasla, yani ictihadla söz söylemek haramdır. Çünkü bu konu, bir kimsenin kendi ictihadı ile konuşabileceği,
yahud zan ve düşüncesini ileri süreceği, yahud mevzuyu hafife ve kolaya alacağı seviyeden çok daha yüksek ve büyüktür. Allahu Teala Kur'an-ı Kerimde buna işaret edip A'raf süresi 33. Ayetinde mealen, ''Ey Habibim, de ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi O'na ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."
Bu konuda Kitab ve Sünnetin hududunu aşan iki fırka vardır. Biri ayet ve hadislerde sıfat olarak bildirilen isimler olup, bunlara zahiri [görünüş] manası vermekte, o kadar ısrar ve taşkınlık ettiler ki, iş benzetmeye ve şekille bildirmeye kadar vardı. Öbür fırka ise, bu isim ve sıfatları zahirden o kadar uzaklaştırdılar ve yok ettiler, hakikatten mecaza taşımakta o kadar gayret ve çaba gösterdiler ki, nerede ise kullanılmaları lüzumsuz oldu ve bu sıfatların isimlerini inkar ettiler. Bu iki fırka da, dalalettedir, doğru yoldan ayrılmıştır.
Hak ve doğru mezhep burada, iki taraftan birinde bulunmayandır. Sevad-ı A'zam denen Ehl-i sünnet ve cemaatin, Kur an-ı kerimde ve sahih hadislerde, Allahu Tealanın sıfatları ve sıfat
manası taşıyan ifadeler hakkındaki sözleri üç kısımdır:
Biri, açık olanlar Allahu Tealanın ilmi ve kudreti gibi. Burada söylenmesi gereken, böyle sıfatlarda, tevil [göründüğü manasından başka mana vermek] caiz değildir. Onun esas manası kelimenin zahirinden anlaşılandır.
Diğeri, zahir manayı vermeli ve hangi lafız üzere geldiyse onu sürmeli ve mecaz manasına götürmemelidir. Bir şeyin hakikatinden, şüphesiz bilgi ve tam yakin edinilmiyor ve bir şeyler örtülü kalıyorsa, rey ve kıyas ile hakikatini açmamalı , onu zahir manasıyla kabul etmeli, nitelik ve niceliği ona yaklaştırmamalıdır. Yed, vech, sem' , basar [el , yüz. kulak, göz] bu kısma girer. Bunlar hakkındaki itikad şöyle olmalıdır ki, bunlar ve buna benzer olanlar. a'za değil. [organ değil] yani vücudun bir kısmı değildir. Bunlar Allahü tealanın sıfatlarıdır. Bunların nasıllığı yoktur, olması da caiz değildir. Ehl-i hak bu ikinci kısmı inceleyip, o isimlerin hakikatleriyle alakalı olarak, "Bu sıfatlar da yorumlanmaz; zira teşbih ve temsile, yani benzetmeye ve şekillendirmeye yol açar. Mecaza da hamledilmez. Çünkü Kitap ve

10 Güvenilir bir ravi olan Adem b. Ali dışındaki ravileri Sahih'in ravileridir. Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/295.
11 Bezzar rivayet etti. Güvenilir bir ravi olan Ömer b. Şeybe dışındaki ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/296.

Sünnet, bunun aksine hükmediyor" dediler ve Hakkın, bu iki yolun ötesinde [yani teşbih ve tecsimin -ki böyle diyenler müşebbihe ve mücessimedir] - bir başka yolu, izahı vardır buyurmuşlar ve onlar bu yolu seçmiş ve beğenmişlerdir.
Bu hususta tevil yanlıştır dediklerinin delillerinden biri şudur ki, bu sıfatlardan hiçbiri yoktur ki, eğer tevile cevaz verilirse, muhtelif bir kaç tevilden birine girmesin. Şüphesiz o bir kaç şekilde olan manalandırmadan biri doğru, diğerleri yanlış olur. Allahu Tealanın sıfatlarına yanlış manalar veren ise, mazur olmayıp, aksine dinini tehlikeye sokmuş olur. Bunun da delili şudur ki, bu konuda , yani müteşabih ayet ve hadislerle işaret olunan sıfatları tevil etmek doğrudur diyenler, yed [el] sıfatını. kuvvet ve kudret ve nimet ile tevil etmişler ve Allahü tealanın kelamı, onların sözlerinin fasid ve bozuk olduğunu gösteriyor. Zira yed [el] kelimesi Kur'an-ı Kerimde, tesniye şeklinde yani iki el olarak bildirilmektedir ve Sad suresi 75. ayetinde mealen, Allah: "Ey iblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten seni men eden nedir? Böbürlendin mi, yoksa yücelerden misin" dedi'" ve Maide suresi 64. ayetinde mealen, "Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır) dediler. Hay, dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lanet olasılar. Hayır, bilakis Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir... buyurulmaktadır.
Amma Allahü teala için iki kuvvet, iki kudret sahibi denmez. Eğer kuvvet ve kudreti kastederek söylense, yine doğru olmaz. Çünkü hiç şüphe yoktur ki ''Ey iblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten, seni men eden nedir? Böbürlendin mi, yoksa yücelerden misin" mealindeki [Sad suresi, 75] ayet-i kerimesinde Adem aleyhisselama ait hususi bir fazilet var idi ki, bu şeref, Ona secde ile emrolunan meleklerde yoktu. Yok, eğer, Ey iblis, kuvvet ve kudretimle yarattığım bir kimseye secde etmekten seni hangi şey men etti" buyurulsaydı, Adem aleyhisselam bir başkası üzerine fazileti olmaz ve o zaman iblis, "Beni de kuvvet ve kudretin ile yaratmışsın" diyebilirdi. Böylece bütün canlılar, cansızlar ve bitkiler, bu fazilette Adem aleyhisselama eşit olurlardı.Yed [el] kelimesini, nimet ile de tevil etmek [yorumlamak] doğru değildir. Zira Allahü tealanın nimetleri sayılamayacak kadar çoktur. O halde bunlara iki tane demek bir mana ifade etmez.
Şunu da söyleyelim ki, nimet mahluktur. Mahlukun mahluku yaratması ne mümkün! Böyle hadis-i şerifler çoktur ve böyle tevillerin yapılamayacağını bildirmektedirler. Kur'an-ı Kerimdeki ve hadis-i şeriflerdeki halka hitabı, Arapların bildiği ve dillerinde kullandığı manaya uygunlaştırmak gerek.Arap usulüne uymayan tevilleri kullanmaya itibar olunmaz. Biz nerede tevili beğenmediysek, ya o tevili, Kur'an-ı kerimin geldiği ve hadis-i şerifin bize ulaştığı dile tam uygun bulmadığımızdandır ki, onu reddediyoruz, ya da lafzı [o sözü] bir kaç manaya geldiğini görüp, murad-ı ilahinin, bunlardan hangisi olduğu anlaşılamadığından,
tevil etmemeli diyoruz. lstiva, nüzül ve benzerleri bu kısımdan olup, zahirini kabul etmeli, batınına, iç manasına geçmemelidir. Nasıl olduğu ile uğraşmamalıdır. Çünkü Allahü teala ve sıfatları için nasıl diye sorulmaz. Konuşmada tevile ihtiyac düşerse, tevil edilmesi lazım gelirse, biz tevili inkar etmeyiz. Amma bildiğimiz zahirini, yani görünüş manasını hüccet ve delilsiz bırakmayı caiz görmeyiz. Bize bu hususta şu kadarı yeter ki, nasıllığı ile uğraşmayız ve Allahü teala hakkında, nasıldır, ne gibidir sualleriyle ve cevapları ile uğraşmayı Al-i İmran suresi 7. ayetindeki, "Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşabih ayetlerin peşine düşerler. Halbuki Onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek payeye erişenler ise, O'na inandık, hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler. Bu inceliği ancak akl-ı selim sahipleri düşünüp anlar" beyanı kısmından sayarız"[12].

Müstakimzade Süleyman Efendi[13] "Fıkh-ı Ekber Şerhi Şerefül Akide" kitabında, şöyle buyurdu: "Yed"den murad kudret ve nimettir demek câiz değildir. Böyle denirse sıfadar ibtâl edilmiş olur. Yed,

12 Fadlullah Şihabüddin Ebu Abdullah bin Hasan Türpüştü "el-Mutemed fil Mutekad" sayfa 38-42, Damra yayinları.
13 (ö. 1202/1788). Biyografi âlimi, mutasavvıf ve hattat.

yani elden murad başka sıfat olmak mümkün iken "ondan murad kudret ve nimettir" demek sıfatı ibtâl eylemektir. Bu ise Kaderiyye ve Mutezile'nin inancıdır"[14].

Şeyh imam Ebül Berekat en-Nesefi önemli bir kuralı kitabında naklediyor :"Selefin görüşü, "Bu nasları olduğu gibi tasdik ederiz ve onların yorumunu, Allahı yaratılmış varlıklara benzetmekten tenzih ederek Allaha havale ederiz" şeklindedir. Halefin görüşü ise, "bu nasları, Allahın şanına yakışacak bir biçimde tevil ederiz. Bununla birlikte, Allah'ın muradının bu olduğu konusunda bir kesinlik belirtmeyiz" şeklindedir. Birinci yol daha selametli, ikinci ise, daha dayanıklıdır"[15].

İmam Taftazaninin[16] "Şerhül Akaid" kitabında şöyle buyurulur: "Şu halde en ihtiyatlı yolu seçerek, zahiri itibarıyla teşbih ifade eden ayet ve hadislerin bilgisini selef âlimlerinin yaptığı gibi Allah'a havale/tefvîz etmeli veya cahillerin ölçüsüz sözlerini defetmek ve kıt akıllı kimseleri doğru yola koymak için müteahhir âlimlerinin yaptığı gibi bu gibi nasları sahih tevillerle tevil etmelidir"[17].

Ömer Nasuhi Bilmen hoca,kurtarılan fırka hakkında kitabında şöyle buyurdu: "Fırka-i Nâciye: Kitaba, Sünnet'e ve Kitap ile Sünnet'e uygun olan aklî delillere tâbi olanlardır. Bunlar Selefiyye, Mâtürîdiyye, Eş'ariyye şeklinde üç gruba ayrılır. Selefiyye: Ümmetin selefinin ve tâbiîn âlimlerinin yolundan gidenlerdir. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm ile Hz. Peygamber'in ﷺ hadislerinin ihtiva ettiği naklî ve aklî delillerle İslâm akaidini ispat eder, göklerin, yerlerin ve bunlardaki sayısız mahlûkatın varlığıyla âlemin yüce yaratıcısının varlığına, birliğine, ulûhiyyet ve mâbudiyetine istidlalde bulunurlar. **Müteşâbihattan olan âyetlerin manalarını ilm-i İlâhîye havale ederek bunları tevilden sakınırlar.** Kitap ve Sünnet ile sabit ve ashâb-ı kirâmın ittifaklarının olmadığı meselelere dalmazlar. **En sağlam olan yol da budur**"[18].

İsmail Hakkı İzmirli şöyle buyurdu: "Naslarda geçen bütün isimler ve sıfatlar Cenab-ı Hakk'a layık olan şekilde ispat edilir. Yaratılmışların isimleri ve sıfatları Allah'ın isimleri ve sıfatlarına hiçbir şekilde benzer olamaz"[19].

İsmail Hakkı İzmirli[20] şöyle buyurdu: "Cenab-ı Bari'nin zatı, sıfatı ve fiilleri yaratılmışların zatları, sıfatları ve fiilleriyle benzetilemez. Zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bir benzeri yoktur. Buna binaen Allah'a hayat, ilim, kuvvet, kudret, irade, kelam, semi ve basar, muhabbet, rahmet, gazap, rıza, nida, münacat, Arş'ı istiva, el, yüz, göz gibi nasların açıkladığı sıfatlar, yaratanın şanına layık bir şekilde tevil etmeksizin (bila-tevil) ve benzetmeksizin (ve la-temsil) ispat edilir" [21].

"Müşebbihe - Allah Teâlâ'yı mahlûkata benzetip hâdis varlıklara benzeten, O'nun arş üzerinde oturduğuna inanan kimselerdir"[22].

Fadlullah Türpüştü "el-Mutemed Fil Mutekad"[23] risalesinde şöyle buyurdu: "Hadis-i şerifde, " Hacerü'l esved yeryüzünde Allah'ın [sağ] elidir [eliyledir]" buyuruldu. **Buna görünüş manası vermek ilhad (dinden çıkmak] olur**".

---

14 Müstakimzade Süleyman Efendi "Fıkh-ı Ekber Şerhi Şerefül Akide" sayfa 45.
15 Ebül Berekat en-Nesefi "Ümdetül fil Akaid" sayfa 44.
16 Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî (ö. 792/1390).
17 İmam Taftazani "Şerhül Akaid" sayfa 161, Yasin yayinları.
18 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 33.
19 Ismail Hakki Izmirli "Muhassal" sayfa 69.
20 (1869-1946) Osmanlılar'ın son döneminde yetişen ve yeni ilm-i kelâm hareketini temsil eden âlim.
21 Ismail Hakki Izmirli "Muhassal" sayfa 69.
22 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 37.
23 Türpüştü "el-Mutemed fil Mutekad" sayfa 43.

“Mutezile ve Haricilerin dedigi gibi, Allah'ın isimlerinin, Allah'tan başka olduğu söylenemez. Onlar, " kendi ilmiyle indirmiş olduguna" ve "Bir dişinin gebe kalması ve doğurması hep O'nun bilgisiyledir" ayetlerinde oldugu gibi, Allah'ın ilmi bulunduğunu ikrar ettiler”.

ŞERH:
Mutezile kelimesi sözlükte “ayırmak, uzaklaştırmak” anlamındaki azl kökünden sıfat olan mu‘tezile kelimesi “uzaklaşan, ayrılıp bir köşeye çekilen” demektir[24]. Bir kelâm ekolü olarak ortaya çıkan Mu‘tezile, bir çok meselelerde ehli-sünnete muhalif olmuşlardır.

Hariciler ise hâricî, “çıkmak, itaatten ayrılıp isyan etmek” anlamındaki hurûc kökünden “ayrılan, isyan eden” mânasında bir sıfat olan hâric kelimesine nisbet ekinin ilâve edilmesiyle meydana gelmiş bir terim olup topluluk ismi için hâriciyye ve havâric kullanılır[25].

Allah alimdir. “Düşünürlerin çoğunluğu Allah Tealânın alim olduğuna ittifak etmişlerdir”[26].

“Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir”. (Bakara suresi, 181 ayet)
“Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir”. (Tevbe suresi, 15 ayet)
“Bu, Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah alîmdir, hakîmdir”. (Hucurat suresi, 8. ayet)

“İlim Allah Teâlâ'nın bilmesi demektir. İlim sıfatı Allah'ın zatında vâcip, zıddı olan cehalet (bilgisizlik) ise imkânsızdır. Çünkü bu kadar eşsiz benzersiz yaratılışı meydana getiren yüce yaratıcının ezelî olan ilim sıfatı ile muttasıf olmaması mümkün değildir. İlim İlâhî bir sıfattır ki onunla bütün eşya ve halleri, Allah Teâlâ tarafından bilinir. Cenâb-ı Hak küllî, cüz'î her şeyi bütün ayrıntılarıyla bilir. Hiçbir şey O'nun ilminin kuşatıcılığının dışında kalmaz. Mesela bu âlemde olmuş ve olacak bütün olayları ve kısacası insan cinsinin sahip olacağı ahlâkı ve yapıp yapmacağı bütün fiilleri küllî bir tarzda bildiği gibi her bir insan bireyinin hallerini, kalbindeki arzu ve istekleri, gizli ve açık davranışlarını ayrı ayrı tamamen bilir”[27].

“İlim, bilmek demektir. Allah Teâlâ, olmuşu, olanı, olacağı, geçmişi, geleceği, gizliyi, açığı, kısacası her şeyi bilir. O’nun ilmi yaratılmışların ilmine benzemez, artmaz, eksilmez, O’na unutma arız olmaz. O her şeyi ezelde bilir. Ancak onun ezelde bilmesi, o olayların o şekilde meydana gelmesinde tesirli değildir. Zira O, ezelî olan ilmiyle onları nasıl var olacaklar ise öylece bilmiştir, O’nun bilmesi hiç bir zaman zorunluluk
meydana getirmez. Olacak olan şeyleri önceden bilmesi onların öyle olmasını gerektirmez. Allah onları öyle olacakları için öylece bilir. Allah Teâlâ küllîleri bildiği gibi cüz’îleri de bilir. O’nun ilminin daima değişen cüz’îyyata taâlluku, Allah’ın ilminde değişmeyi gerektirmez. Çünkü O, değişmekte olan şeylerin değişeceğini de önceden öylece bilir ve onun ilminde hiçbir değişme söz konusu olmaz. Allah’ın ilmi, mahlukatın ilmi gibi, bir düşünce, fikir veya istidlal mahsulü olmaktan da münezzehtir. Çünkü O’nun ilmi zâtının muktezası olan ezelî bir sıfattır. İlim sıfatının zıddı olan bilgisizlik, cehalet, gaflet ve unutkanlık Allah hakkında muhaldir. Çünkü bunlar noksanlık alâmetleridir. Bütün bu açıklamalardan

---

24 TDV. İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/mutezile
25 TDV. İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/hariciler
26 Fahreddin Razi “el-Muhassal” Kelama Giriş, sayfa 158.
27 Ömer Nasuhi Bilmen “Muvazzah İlmi-Kelam” sayfa 157.

sonra ilim sıfatı şöyle tarif edilebilir: İlim, Zât-ı Bâri ile kâim olan ezelî, vücûdî ve hakiki öyle bir sıfattır ki, onunla kâinatta vaki olmuş, olan ve olacak, küll halinde, toplu olarak, veya ayrı ayrı münferid bulunan, gizli veya aşikâr olan her şey ve her türlü haller Allah Teâlâ'ya daima ve tam olarak malum ve münkeşif olur. İlim sıfatının taâlluku ezelî olup, diğer sıfatlardan daha umumi ve şumüllüdür. İlim sıfatı, mümkinata taâllûk ettiği gibi vâcib ve müstahilâta (olanaksızlara) da taâllûk eder. Yani her türlü malumata taâllûk eder, bu taâllukun malumata nisbeti de müsavidir. Allah Teâlâ'nın ilim sıfatıyla muttasıf olduğu hem aklî, hem de naklî delillerle isbat edilmektedir"[28].

"Onlar, Semi ve Basar'ı ispat ettiler. Mutezile'nin yaptıgı gibi inkar etmediler".

"Semi', işitmek demektir. Allah Teâlâ'nın işitilmek şanından olan her şeyi işitmesi, O'nun kemâl sıfatlarından birisidir. Allah Semî'dir, işiticidir. Ancak onun işitmesi hiçbir zaman mahlukatınki ile mukayese edilemez. O'nun bir şeyi işitmesi, başka şeyleri işitmesini engellemediği gibi, işitmek için kulak, sinir, beyin gibi maddi âlet ve uzuvlara da muhtaç değildir. Biz O'nun işitici olduğuna inanır, mahîyyet ve keyfiyetini araştırmayız. Çünkü bunu bilmekle mükellef olmadığımız gibi, bilme imkânına da sahip değiliz. Bu sıfatın zıddı olan işitememek, sağırlık bir eksiklik olduğu için, her türlü eksik sıfatlardan münezzeh olan Allah hakkında muhaldir, imkânsızdır"[29].

"Basar, görmek demektir. Allah Teâlâ görülmek şanından olan her şeyi görür. Hiçbir şey Allah'ın görmesinden gizli kalmaz. O, görmek için göze, ışığa ve benzeri maddi şeylere muhtaç olmadığı ve O'nun görmesi hiçbir zaman mahlukatın sıfatları ile mukayese edilemeyeceği için, onun görmesini hiçbir şey engellemez. Gizli olanı da açık olanı da, karanlıktakini de, aydınlıktakini de, uzaktakini de, yakındakini de aynı şekilde görür ve bilir. O'nun ilmine sınır ve hudut olmadığı gibi işitme ve görmesine de sınır ve hudut konamaz. Halbuki mahlukatın işitme ve görmesi mahduttur"[30].

"Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir". (İsra suresi, 1. ayet)
"Sen Allah'a sığın. Kuşkusuz O, işiten ve görendir". (Mumin suresi, 56. ayet)
"Unutulmasın ki, Allah her şeyi bilen ve görendir". (Lokman suresi, 28. ayet)

"Onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha kuvvetli oldugunu görmediler mi?" ayetinde oldugu gibi, Allah için "kuvvet" ispat ettiler".

ŞERH:
"Şüphesiz Rabbin kuvvetlidir, (her şeye) galip gelendir". (Hud suresi, 66. ayet)
"Hiç şüphesiz Allah, çok kuvvetlidir, çok üstündür". (Hac suresi, 74. ayet)
"Doğrusu O, kuvvetlidir; azabı da pek çetindir". (Mumin suresi, 22. ayet)

"Kudret, Allah Teâlâ'nın kâinattaki varlıkların hepsine kendi iradesine göre tesir ve tasarrufta bulunmaya kadir olması demektir. Kudret sıfatı Cenâb-ı Hakk'm zatında vâcip, zıddı olan acziyet ise mümtenidir. Kâinatın düzeninin bu kadar şaşaalı ve yücelik saçan bir halde bulunması yaratıcının kudret ve büyüklüğüne şahittir. Yüce Allah kudret sıfatıyla muttasıftır. Mümkün varlıklardan hiçbir şey tasavvur olunamaz ki İlâhî kudretin kapsadığı dairenin dışında olsun. Allah Teâlâ dilerse bu âlemi bir anda yok eder, dilerse binlerce âlemi bir anda var eder. İlmin ve bilimin ilerlemesi İlâhî kudretin daha fazla anlaşılmasına hizmet etmektedir. Bir kere astronomi ilmine bakılsın; uzayda dolaşan milyonlarca gök

28 "Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi" sayfa 63, Yasin. Hazırlayan Bekir Sırmabıyıkoğlu.
29 "Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi" sayfa 68
30 "Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi" sayfa 68

cisimlerinin büyüklüğü, ahengi, intizamı düşünülsün; artık bunlar kâinatın yüce yaratıcısının kudret ve büyüklüğünü ispata yetmez mi?”[31].

“Dediler ki: Yeryüzünde Allah'ın dilemedigi bir hayır ve şer yoktur. Varlıklar Allah'ın dilemesiyle meydana gelir. Nitekim Allah, "Alemlerin Rabb'i Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz" demiştir. Müslümanlar, "Allah'ın dilediği olur; dilemediği olmaz" demişlerdir.
Dediler ki: Hiçbir kimse, yapmadan önce bir şeyi yapmaya, Allah'ın ilminden bir şeyi çıkarmaya veya Allah'ın olmayacağını bildiği bir şeyi yapmaya güç yetiremez.
Onlar, Allah'tan başka Halık [Yaratıcı] olmadığını ikrar ettiler. Kulların kötülüklerini de Allah yaratır. Kulların fiilieri Allah'ın yaratığıdır. Kullar bir şey yaratmaya güç yetiremezler.
Allah, müminleri, kendisine taat etmeye muvaffak kılmış, kafirleri yardımsız bırakmıştır. Müminlere lütfetmiş, onları gözetmiş, ıslah etmiş ve hidayet etmiş; kafirIeri ıslah etmemiş, onlara hidayet etmemiştir. Onları ıslah etseydi, salih olurlardı.
Onlara hidayet etseydi, hidayete ermiş olurlardı. Allah, kafirleri ıslah etmeye, onlara lütufta bulunmaya, hatta onları mümin yapmaya kadirdir. Fakat, kafirderi ıslah etmeyi, onlara lütufta bulunmayı ve onları mümin yapmayı murat etmemiştir. Bilindiği gibi, onların kafir olmalarını murat etmiş, onları yardımsız bırakmış, onları sapıtmış ve kalplerini mühürlemiştir.”.

ŞERH:
“Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz”. (Tekvir suresi, 29. ayet)

“Süleyman b. Musa diyor ki: "Bundan önceki âyet inip "Kur'an içinizden doğru yolu bulmak isteyenler için ancak bir ögüt ve uyarıdır." Duyurunca Ebu Cehil: "Bu bizim bileceğimiz bir iştir. İstersek doğru yolda oluruz, istersek doğru yolda olmayz." dedi. İşte bunun üzerine "Âlemlerin rabbi olan Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz." âyeti nazil oldu”[32].

Ebû Nadre der ki: “Kader tartışmaları sonunda şu âyetle biter “Rabbin, şüphesiz, her istediğini yapar (Hud suresi, 107 .ayet)”[33].
İmam Şâfiî, önünde Kader hakkında tartışan bir topluluk görünce şöyle dedi: ‹‹Allah’ın Kitab’ında, Allah istemedikçe kulların hiçbir şey isteyemeyeceği ve Allah’ın dilediğinin olacağı bildirilmiştir. «Ama Allah, dilemedikçe de siz dileyemezsiniz»! buyruğuyla da kullarına, dilemenin sadece kendisine ait olduğunu bildirmiştir”[34].

Ebul Berekat en-Nesefi kensi tefsirinde şöyle buyurdu: “Âlemlerin Rabbi, mahlûkatın sahibi Allah dilemedikçe siz doğru hareket etmeyi dileyemezsiniz. Allahu a’lem”[35].

İsmail Hakki Bürsevi[36] kendi tefsirinde buyurdu: “Kulların fiilleri gerek yapılma, gerekse yapılmama açısından Allah Teâlâ’nın dilemesine bağlıdır. Ehl-i sünnetin bu konudaki kanâati böyledir”[37].

---

31 Ömer Nasuhi Bilmen “Muvazzah İlmi-Kelam” sayfa 159-160.
32 Taberi Tefsiri 9/26.
33 Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 2/361.
34 Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 7/46.
35 “Nesefi Tefsiri” 10/571.
36 (ö. 1137/1725) Celvetî şeyhi, müfessir, şair.
37 “Ruhul Beyan” 23/115-116.

İmam Fahreddin Razi[38] şöyle buyurub: “Bu, “Ancak Allah, o meşieti (dileme gücünü) size vermeyi dilerse, bu müstesnâ” demektir. Çünkü meşîet (dileme) fiili, sonradan meydana gelen, yaratılan bir sıfattır. Binâenaleyh onun meydana gelmesi için, mutlaka başka bir meşiete ihtiyaç vardır. Velhasıl bu ayetlerin toplamından, istikamet (hidayet) fiilinin, istikameti istemeye; bu istemenin de, Allah Teâlâ’nın vermesine bağlı olduğu neticesi ortaya çıkmaktadır. Birşeye bağlı olan birşey ise, ancak o şeye dayanır. Binâenaleyh kulların fiilleri, olumlu da olsa, olumsuz da olsa, Allah'ın meşîetine varıp dayanır. Bu, ehl-i sünnet âlimlerimizin izahıdır”[39].

“Ebû Hanîfe el-Vasiyye’de dedi ki: Kul, fiilleri, ikrarı ve bilgisi ile beraber yaratılmıştır. Fail yaratılmış olunca, fiilleri haydi haydi yaratılmıştır”[40].

“Ehl-i sünnet'e göre kullarının gerek zorunlu fiillerini gerek onların seçimine dayalı fiillerini yaratan ancak Allah Teâlâ'dır. Bir müminin imanı Allah'ın iradesine itaat etmekle oluştuğu gibi küfrü, isyanı da yine eksikliklerden münezzeh olan Allah'ın iradesiyle meydana gelir. Fakat bu şekilde ortaya çıkan ilâhî irade mümin ve kâfir olanların kendi irade ve seçimlerine bağlı olduğundan zorlamayı gerektirmez. Gerçek o ki Allah Teâlâ kâinatın yaratıcısıdır. O'nun ezelî kudretiyle her şeyi vasıtasız meydana getirmeye gücü yeter. Ancak kullarını hikmetten dolayı birtakım hükümler ve ödevlerle sorumlu tutmuş olduğundan İlâhî adaletinin bir işareti olarak onlara irade ve kudret vermiştir. Her şahıs sahip olduğu bu iradeyle mümkün fiillerden dilediğini tercih edebilir. Aynı şekilde kudretiyle de tercih ettiği fiil üzerinde etki yapabilir. Bu konuda seçim yetkisi vardır. Sahip olduğu irade ve kudreti isterse hayra isterse şerre kullanabilir. Şu kadar var ki bir kimse kendi kudret ve iradesini bir fiile yöneltip de onu meydanagetireceği anda hemen Cenâb-ı Hak -kendi kudret ve tekvin sıfatlarının daha evvel taallukuyla- o fiili yaratır. Sonradan yaratılmış kudretin direk etki etmesine imkân vermez. Çünkü âlemlerin yaratıcısı kendi yaratma sıfatına başkalarının ortaklığını kabul etmez. Bu halde o fiil, Allah'ın kudretiyle meydana gelmiş olur. Kulun hâdis (sonradan yaratılmış) kudreti de onda potansiyel olarak etki etmiş, meydana gelen o fiilin sevap ve günah diye nitelenmesine vesile olmuş olur ki buna da "kesb" denir. İnsanlardaki hâdis kudretin böyle bir etkiye uygun olması İlâhî delillerin tamamlanması hikmetine bağlıdır. Artık hiç kimse kendi fiillerinden dolayı yüce Rabb'ine karşı itiraz etme yetkisine sahip değildir. İşte Cenâb-ı Hak kullarının seçimine kalmış fiillerini daima onların seçim ve iradelerine uygun yarattığı - mesela hayrı isteyenler hakkında hayrı, şerri seçenler hakkında şerri yarattığı- için söz konusu fiiller kullara nispet edilir ve herkesin fiillerinde kendi iradesi esas olmuş olur. Bundan dolayı küfür ve günahı tercih edip seçenler kendi irade ve kudretlerini kötüye kullanmış olur, irade ve İlâhî kudretin o şekilde taalluk etmesine sebep olacaklarindan daha sonra maruz kalacakları zarardan dolayı kadere bahane bulmaya hakları yoktur”[41].

“Hayır ve şer, Allah'ın kaza ve kaderiyledir. Onlar, hayrı ve şerriyle, tatlısıyla ve acısıyla Allah'ın kazasına ve kaderine inanırlar. Onlar, Allah dilemedikçe, kendileri için bir yarar ve zarara malik olmadıkianna inanırlar. Işlerinde Allah'a sığınırlar. Her vakit ve her durumda, Allah'a muhtaç olduklarını ortaya koyarlar”.

ŞERH:

---

38 Ebû Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210). Kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanlarına dair çalışmalarıyla tanınan Eş‘arî âlimi. TDV İA.

39 Fahreddin Razi “Tefsi Kebir” 22/537-538.

40 Beyzaizade “İmam Azam Ebu Hanifenin İtikadi Görüşleri” sayfa 96, Marmara İFV yayınları.

41 Ömer Nasuhi Bilmen “Muvazzah İlmi-Kelam” sayfa 305-306.

Ibn Ömer der ki; Resûlullah'ın ﷺ; "Ümmetimden kaderi inkar eden topluluklar çıkacaktır" buyurduğunu işittim[42].

"Ali (Radiyallahü anh)'den Resûlullah ﷺ, şöyle buyurdu, dediği rivayet olunmuştur. «Kul, (şu) dört şeye inanmadıkça iman etmiş olmaz, Allah'ın varlığına, birliğine, ortağının olmadığına,- şüphesiz benim, Allah'ın Resulü olduğuma; öldükten sonra dirilmeye ve kader'e (iman etmesi gerekir.)»[43].

Hadiste sayılan dörd şeye inanmayan kimsenin «îman etmiş olmaz» sözünden «Hiç imanı yoktur» mânasının murad olduğu söylenmiştir. Bu mânaya göre dörd şeyden birisine inanmayan kişi kâfir olur.

Cabir b. Abdullahın rivayetinde, Resûl-i Ekrem ﷺ, şöyle buyurdu: «Bu ümmetin mecûsîleri Allah'ın kaderlerini tekzib edenlerdir. Hastalanırlarsa onlan ziyaret etmeyiniz, ölürler ise cenazelerinde bulunmayınız ve onlara rastlarsanız onlara selâm veriniz.»[44]

Tavus el-Yemani'den: «Resûlullah ﷺ 'in ashabından bir takım insanlara yetişdim. Onlar, her şey kader iledir.» diyorlardı.
Abdullah b. Ömer'ın da öyle dediğini işittim: «Resûlullah ﷺ dedi ki: «Her şey kaderledir. Hatta acizlik ile zekâ bile.»[45]

Zayıf isnad ile[46] "Şa'bî (rahmetullahi aleyh) rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir: "Adiy b. Hâtim Kûfe'ye geldiği zaman Küfe halkının fıkıhçılarından bir grupla yanına vardık ve ona: Resûlullah ﷺ'den işittiğin hadîsleri bize naklet, dedik. Kendisi de dedi ki:
Ben Resûlullah ﷺ'e vardım. Resûl-i Ekrem, bana:
— «Ey Hâtim oğlu Adiy! Müslüman ol ki selâmete eresin.» buyurdu.
Ben de O'na:
— «İslâm nedir?», diye sordum. Kendileri:
— «(İslâm) Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim şüphesiz Allah'ın Resûlü olduğuma şehâdet etmen ve kader'in hayrına, şerrine, tatlısına, acısına, tümü ile iman etmendir», dedi"[47].

"Mü'min, hayır ve şer bütün herşeyin Allah tarafından takdir edilişinin hak olduğuna inanmalıdır. Zira Cebrail (a.s.) Hz. Peygamber'e ﷺ "iman nedir" diye sorduğunda, Hz. Peygamber ﷺ bunu cevaplarken, "Kaderin hayrının da şerrinin de Allah 'tan olduğunu"[48] bildirmiştir. Bilmelisin ki, Allah'ın kazası dışında hiçbir şey olmaz. Kul Allah'ın kazasını ortadan kaldıramaz. Kaza, kulun işleri için bir mazeret de değildir.
Herşeyi kazadan görerek sırtını ona dayamak gibi, kazayı red ve inkar da küfürdür. Bu ikisinin ortasında yer alan anlayış da imandır.
Çünkü Kaderi, Allah'ın kazasını inkar etti ve kafir oldu. Cebri de sırtını kazaya dayayıp kulluk işlerini bıraktı ve kafir oldu. Her kim bu ikisinin ortasında bir yol tutarsa sapasağlam bir ipten tutunmuş ve hidayet yolu üzerinde istikametini bulmuş olur.

---

42 İmam Beyhakî "Delâilu'n-Nübüvve" 5/341.
43 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/145.
44 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/163.
45 İmam Malik "Muvatta" 4/247, Kitabul Kader.
46 Bu hadisin isnadının zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.
47 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/155.
48 Buhari 50, Müslim 2.

Kaderi, hayır ve şerrin kendisinden olduğunu ve bu konuda Allah'ın herhangi bir katkısının bulunmadığını ileri sürer.
Cebri de bütün hayır ve şerlerin Allah'tan olduğunu ve kendisinin bunda hiçbir katkısının bulunmadığını düşünür. Bu iki fırka hadiste bildirildiği üzere ümmetimizin mecusileridir[49].
Gerçek mü'min, 'hayır ve şerri işlemek benden, bunları takdir etmekse Allah 'tandır' diyen kimsedir"[50].

Ebû Hüreyre (Radyallahü anh)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur : Resûlullah ﷺ buyurdu ki: "Eğer (hoşlanmadığın) bir şey sana isabet ederse (başına gelirse) ben şunu isteseydim, bunu yapsaydım (bu iş başıma gelmezdi) söyleme ve lâkin: «Allah (böyle) takdir buyurdu ve dilediğini yapar.» demelisin. Çünkü lev (şunu yapsaydım, böyle olsaydı kelimesi) şeytan (vesvesesine ve) işine yol açar. (kader'e karşı gelmek düşüncesini kalbe sokar.)»[51].

«... Ben bunu, şunu işlemiş olsaydım, deme» emr-i Nebevinin açıklamasında Kadi Iyâz demiştir ki : «Bâzı âlimlere göre böyle konuşmanın yasaklığı umumi değildir. Başından, hoşlanılmayan bir hâdise geçmiş olan kişi «Ben şöyle yapsaydım, böyle davransaydım bu olay başımdan geçmezdi» derken kader'i engelliyebildiğîne inandığı veyâ kader'in aslına inanmadığı için söyler ise böyle söylemesi ve düşünmesi burada yasaklanıyor. Kaderin mecrasını ve seyrini değiştirmek mümkün olmadığı için böyle hatalı sözlerin söyienmemesinin gerekliliği ifade edilmiş oluyor. Fakat kişi bu sözü söylerken; Kadere karşı gelinebildiğim asla düşünmeyip sadece maksadı: «Eğer böyle yapsaydım belki ilâhi takdir başka türlü tecelli ederdi» demek ise ve işi tamamen Allah'ın irade ye takdirine döndürüyorsa bu tip konuşma hadisin yasağına girmiyor. Kadi Iyâz, hadisteki yasağı böyle yorumlayanların delilini de beyan ettikten sonra bu görüşe katılmadığını ve gösterilen delilin pek isabetli olmadığını nedenleri ile belirtip kendi görüşünü şöyle anlatır: Bence hadisteki «Böyle yapsaydım, şöyle etseydim (başıma şu iş gelmezdi) deme!» yasağı haram anlamında değil tenzihen mekrûh mânasını taşıyor. Yani böyle söylemek uygun değildir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: «Çünkü böyle söz şeytan işini açar (Kadere karşı koyma vesvesesini insanın kalbine atar.)» tabiri bu yoruma daha uygundur. Zira bu tâbirden şu netice çıkıyor: Böyle sözler söylemek, sahibini şeytan işine ve günaha sürükler. Demek oluyor ki bu sözün kendisi günah değildir. Onun için «Tenzihen mekruhtur» demek uygundur.»
Nevevi , Kadı Iyâz'ın görüşünü de böylece naklettikten sonra kendi görüşünü şöyle beyan eder: Zahir budur ki; hadisteki yasaklama umumîdir ve tenzihen kerâhat içindir. Geçmiş olup telâfisi imkânsız olan olaylarla ilgili olarak boş ve faydasız yere böyle sözlerin söylenmesinin uygun olmadığı bildirilmiş oluyor. Ama kaçırdığı ibâdet veya yapamadığı hayrat için duyduğu, üzüntü dolayısı ile kişinin bu tip sözler söylemesinde bir mahzûr yoktur. Hadîslerde geçen bu gibi sözler genellikle bu şekilde yorumlanır"[52].

"Mutarrif b. Abdullah[53] der ki: Hiç kimsenin bir uçurumun kenarına gelip: "Benim kaderim böyledir" deyip kendini atma hakkı yoktur. Aksine kişinin bundan sakınması, düşmemek için çalışması gerekir.

---

49 Ebu Davud, 4679 nolu hadiste "Kaderiye bu ümmetin mecusileridir", ifadesi yeralmaktadır.
50 Ebül Kasim El-Hakim es-Semerkandi, Kelime anlamlı açıklamalı "es-Sevadül Azam" tercümesi, sayfa 76-77. Yasin.
51 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/140.
52 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/141-142.
53 Ebû Abdillâh Mutarrif b. Abdillâh b. eş-Şıhhîr el-Haraşî el-Âmirî el-Basrî (ö. 95/713-14). Kardeşi Yezîd b. Abdullah'ın, kendisinin 21'de (642) doğan Hasan-ı Basrî'den on yaş büyük olduğunu, ağabeyi Mutarrif ile kendi arasında da on yaş fark bulunduğunu söylemesinden Mutarrif'in 2 (624) yılı civarında doğduğu anlaşılır. Babası, Benî Âmir b. Sa'saa'nın bir kolu olan ve halkının çoğu Basra'da yaşayan Benî Harîş'e mensup bir sahâbî idi. Resûl-i Ekrem'in huzuruna ilk defa Benî Âmir b. Sa'saa heyetiyle birlikte gelmiştir (Müsned, IV, 25). Resûlullah'ın arkasında namaz kılmış ve ondan hadis rivayet etmiştir. Kardeşi Yezîd b. Abdullah da Hz.

Eğer başına bir şey gelecek olursa, başına gelenin takdir-i ilahiden başka bir şey olmadığını bilmesi gerekir"[54].

"İbn Tâvus'un bildirdiğine göre babası der ki: "Hz. İsa b. Meryem, iblis ile karşılaştı ve iblis: "Bilmez misin ki, Allah'ın senin kaderine yazdığı şeyden başka hiçbir şey senin başına gelmeyecektir?" dedi. Hz. İsa: "Evet" cevabını verince, iblis: "Öyleyse şu dağın tepesine çık ve kendini aşağıya at, bak bakalım yaşıyor musun, yoksa yaşamıyor musun" dedi. Bunun üzerine Hz İsa: "Allah'ın: «Ey kulum! Beni sınama. Ben dilediğimi yaparım buyurduğunu bilmiyor musun?" diye karşılık verdi. Zührî ise hadisinde "Kul, Rabbini sınayamaz, ancak Allah kulunu sınar" dedi ve Hz. İsa bu sözüyle iblis'e galip geldi"[55].

Mâlik b. Enes, bir adama: "Dün sen bana kaderle ilgili mi sormuştun?" deyince, adam: "Evet "karşılığını verdi. Mâlik b. Enes adama şöyle cevap verdi: "Allah: «Biz dilesek herkese hidayet verirdik, fakat cehennemi tamamen cin ve insanlarla dolduracağıma dair Benden söz çıkmıştır» (Secde suresi, 13.ayet) buyurmuştur. Allah'ın dediği de mutlaka olur"[56].

Kader konusunda tartışmak haramdı.
Sahih isnad ile[57], Şuayb (Radiyallahü anh)'den, babası Muhammed b. Abdullah (Radiyallahu anhum)un şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ashab-ı Kiram, (Radiyallahu anhum) kader mes'elesini tartışırken; Resûlullah ﷺ onların yanına âniden geldi. Tartıştıklarını anlayınca öfkesinden (mübarek) yüzünde nar tanesi yarılmış gibi kıpkırmızı oldu. Biraz sonra onlara dedi ki: «Bununla mı emrolundunuz veyâ bunun için mi yaratıldınız? Kur'an'ın bir kısım âyetlerini diğer bir kısım âyetlerle vuruşturuyorsunuz. Sizden önceki ümmetler ancak bu tip (lüzumsuz) tartışma ile helâk oldular». Râvi (Muhammed) dedi ki.- (Babam) Abdullah b. Amr şöyle söyledi: «Resûlullah ﷺ'ın (bazı) meclislerinden nefsimin beni geri bıraktığını beğenirdim. Hele bu meclisten beni geri bıraktığını çok beğendim»[58].

Zayıf isnad[59] ile rivayet olunur ki, Resulullah (sallalahu aleyhi ve ala alihi ve sellem) şöyle buyurdu: «Kim kader meslesine ait az bir konuşma (bile) yaparsa Âhiret günü bu konuşmasından sorumlu tutulur. Ve kim bu konuda hiç konuşmaz ise niçin konuşmadı diye sorguya çekilmez»[60].

İmam Taberaninin[61] rivayetinde, Resulullah ﷺ buyurmuştur: ""Altı sınıf insana hem ben lanet etmişimdir, hem de Allah lanet etmiştir. Ayrıca her peygamberin duası kabul edilir. Bunlar Yüce Allah'ın Kitab'ına ilavede bulunan; aziz ve celil olan Allah'ın kaderini yalanlayan; Allah'ın haramlarını helal kılan; benim neslim hakkında Allah'ın haram kıldığı şeyleri helal kabul eden ve bir de sünneti terk edenlerdir"[62].

Âişe ve Ebû Hüreyre gibi sahâbîlerden hadis nakletmiş ve rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Diğer kardeşi Hânî, Hânî'in oğlu Abdullah ve kendi oğlu Abdullah da makbul birer hadis râvisidir. TDV İA

54 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 1/650. Ocak.

55 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 3/60.

56 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/165.

57 Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin isnadı sahih ve râvileri de sika zâtlardır.

58 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/150.

59 İmam Heyseminin Zevâid kitabında şöyle denilmiştir: "Bu hadisin isnadı zayıftır".

60 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/149.

61 Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/480-481.

62 "Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-kebir'de rivayet etmiş olup senedinde yer alan Ubeydullah b. Abdurrahman b. Mevheb hakkında Ya'kub b. Şeybe "Zayıflığı vardır" demiştir. Yahya b. Main bir rivayette onu zayıf görmüş, diğer rivayette ise güvenilir kabul etmiştir. Yine Ebu Hatim onun hakkında "Hadisi uygundur" ifadesini kullanırken İbn Hibban da onu güvenilir kabul etmiştir. Senedin kalan ravileri ise Sahfh'in ravileridirler". "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/481.

"Abdullah b. Bekr b. Abdullah el-Müzenî, annesinin, kendisine söyle dediğini nakleder: "Baban, kader konusunda tartışan iki kişiyi duyduğunda onları dinlemeyerek kalkıp iki rekât namaz kılmayı alışkanlık haline getirmişti."[63]

"Cisr Ebû Câfer bildiriyor: Yûnus'a (b. Ubeyd): "Kader hakkında tartışan bir
topluluğa uğradım" deyince, bana: "Eğer günahları yüzünden endişelenselerdi, kader hakkında tartışmazlardı" dedi"[64].

Muhammed b. Abdullah el-Ensârî bildiriyor: Abdullah b. Avn'ın[65] bir arkadaşı bana şöyle anlattı. Adamın biri ibn Avn'a: " Bir topluluğun kader hakkında konuştuklarını duyuyorum. Onların bu söylediklerine kulak vereyim mi?" diye sordu. İbn Avn şu karşılığı verdi: "Allah şöyle buyurur: "Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma."
Ensârî ekledi: İbn Avn bu şekilde kader hakkında konuşanları zalimler
olarak nitelemiştir"[66].

Kaderi inkar edenlere selam verilmez.
"Saîd b. Âmir bildiriyor: Süleymân et-Teymî[67] hastalığı sırasında çok ağladı kendisine: "Neden ağlıyorsun? Ölümden korkuyor musun?" diye sorulunca da şöyle karşılık verdi: "Hayır! Ancak Kaderiye mezhebinden olan biriyle karşılaştığımda ona selam verdim. Bundan dolayı Rabbimin beni hesaba çekmesinden korkuyorum"[68].

Kaderi inkar edenen arkasında namaz.
"Mu'temir b. Süleymân b. Tarhân bildiriyor: Babamın (Süleyman et-Teymi) şöyle dediğini işittim: "Cellâdın ardında namaz kılarım da Kaderiyye fırkasından birinin arkasında namaz kılmam! Zira cellâtlar işlerinde samimidirler"[69].

Rabî' bin Süleyman der ki: "(İmam) Şafiî, Kaderiyye'den olan birinin ardında namaz kılmayı kerih görürdü"[70].

---

63 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/19.
64 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/282.
65 Ebû Avn Abdullah b. Avn b. Ertabân el-Müzenî el-Basrî (ö. 151/768). 66 (685) yılında Basra'da doğdu. 64 (683) yılında doğduğu da söylenmiştir. Dedesi Müzeyne kabilesinin mevâlîsinden olduğu için Müzenî nisbesiyle de anılır. Enes b. Mâlik'i görmüş; Saîd b. Cübeyr, İbrâhim en-Nehaî, Şa'bî, Atâ b. Ebû Rebâh, Hasan-ı Basrî ve İbn Sîrîn gibi birçok ünlü kişiden hadis dinlemiştir. Kendisinden A'meş, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Mübârek, Ezher b. Sa'd, Hüşeym b. Beşîr, Vekî' b. Cerrâh, Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi âlimler rivayette bulunmuştur. Hadis münekkitleri onu güvenilir kabul etmekte, Yahyâ b. Maîn de her konuda güvenilir olduğunu söylediği İbn Avn'ı "sebt" ve "sika" diye nitelendirmektedir. Şu'be, eşsiz bir insan olarak tanıttığı İbn Avn'dan her gün hadis öğrenmeyi istediğini, onun tedlîs yapmaktan kurtulan iki kişiden biri olduğunu söylemekte, İbn Avn'ın şüpheli bilgisini başkasının kesin bilgisine tercih edeceğini belirterek onun ilmine olan güvenini ifade etmektedir. TDV İA
66 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/304-305.
67 Ebü'l-Mu'temir Süleymân b. Tarhân et-Teymî (ö. 143/761). Muhtemelen 46 (666) yılında doğdu. Basra'da ikamet eden Benî Teym b. Mürre ile birlikte yaşadığı için Teymî nisbesiyle anılır. Tarhân adının Altaylar'da eski Türkler'de demircilere ve sanatkârlara, siyasî-dinî nüfuzu olan kişilere verildiğinden hareketle onun Türk asıllı olduğunu ileri sürenler olmuşsa da kaynaklarda bu yönde bir bilgi yoktur. Kendisi gibi oğlu Mu'temir de muhaddis olup rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. TDV İA.
68 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/295.
69 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/297.
70 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 7/51.

“Ahmed b. Abdillah b. Yûnus bildiriyor: Adamın birinin Süfyân'a (es-Sevri)[71]: “Kaderi inkâr eden bir adamın ardında namaz kılayım mı?” diye sorduğunu işittim. Süfyân: “Onu imam diye öne geçirmeyin!” karşılığını verdi. Adam: “Ama o kasabanın imamı ve başka da imam bulunmuyor” deyince, Süfyân: “Onu öne geçirmeyin! Öne geçirmeyin! Öne geçirmeyin!” diye bağırmaya başladı”[72].

Ömer el-Ensari bildiriyor: Vasile b. el-Eska'ya kader inkarcısı birinin arkasında namaz kılmanın hükmünü sordum. "Arkasında namaz kılma. Eğer ben öyle birinin arkasında namaz kılsaydım, namazımı iade ederdim" karşılığını verdi[73].

Kaderi inkarın hükmü.
Mâlik b. Enes[74]: “Kaderiyye'nin tövbe etmesi istenir, eğer tövbe etmezlerse öldürülürler” demiştir[75].
Mis'ar b. Kidam[76] der ki: “Zındıklığın kaynağı, kaderi inkâr etmektir”[77].
Süfyân es-Sevrî der ki: “Cehmiyye fırkasından olanlar kâfirdir. Aynı şekilde Kaderiyye fırkasından olanlar da kâfirdir”[78].

Kaderi inkar ile evlilik.
Mervan b. Muhammed der ki: Mâlik b. Enes'e Kaderiyye'den olana kız vermenin hükmü sorulunca: “İnanan bir köle, hoşunuza gitmiş olsa da, ortak koşan bir erkekten daha iyidir”(Bakara suresi, 221. ayet) âyetini okudu[79].

“Onlar, Kuran'ın, Allah'ın kelamı olduğunu ve yaratılmış olmadığını söylerler. Kelam, okuma [vakf] ve lafızdır. Onun okuma veya lafız olduğunu söyleyen kimse, onlara göre bid'atçidir. Kuran'ın lafzının mahluk veya gayr-ı mahluk olduğu söylenemez”.

“Kelam, Hak tealanın zati [subuti] sıfatlarındandır. Zira kelamı kaldırırsak, zıddı lazım gelir. O ise konuşmamak, söylememektir, o ise, ayıp ve noksanlıktır. Halbuki Allahü tealanın bütün sıfatları kemalde olup, zıtlarından tamamen münezzehdir.
Kelamın Allahü tealanın sıfatı olduğu anlaşılınca, bundan muhdes [sonradan olma] olmadığı da anlaşılmış oldu. Çünkü kadim muhdesle sıfatlandırılmaz”[80].

“Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olup olmaması meselesi bir dönem İslâm âleminde çok önemli İlmî tartışmalara sebebiyet vermiş, bu hususta tartışma ve ihtilaflar Halife Me'mûn zamanından Mütevekkil zamanına kadar devam etmiştir.

---

71 Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (ö. 161/778). Kendi adıyla anılan fıkıh mezhebinin imamı, müfessir, muhaddis ve zâhid. TDV İA.
72 Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 5/302.
73 Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-kebir'de Habib b. Ömer kanalıyla babasından rivayet etmiş olup ravilerinden Habib'i, İbn Hibban güvenilir raviler hakkındaki kitabında zikretmiştir. Babası Ömer'i ise tanımıyorum. Ayrıca (ravilerinden) Bakıyye de müdellistir. Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 3/110.
74 Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795). Mâlikî mezhebinin imamı, büyük müctehid ve muhaddis. TDV İA.
75 Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 5/165.
76 Ebû Seleme Mis'ar b. Kidâm b. Zuheyr el-Hilâlî el-Âmirî (ö. 155/772). Tebeu't-tâbiîn neslindendir. Irak bölgesinin muhaddis ve âlimlerinden olması sebebiyle “şeyhü'l-Irâk”, başının büyüklüğü dolayısıyla “Revâsî” (Ruâsî), gözüne perde indiği için “Ahvel” diye anılmıştır. Dayısı Seleme b. Osman'dan, Avn b. Abdullah, Adî b. Sâbit, Amr b. Mürre, Umeyr b. Saîd, Katâde b. Diâme, Ebû İshak es-Sebîî, Atâ b. Ebû Rebâh gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir. TDV İA.
77 Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 5/480.
78 Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 5/306.
79 Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya”5/165.
80 Türpüştü “el-Mutemed fil Mutekad” sayfa 44 (46).

Ehl-i sünnet'ten olanlar kelâm-ı zâtinin (nefsî) sabit olduğu görüşünde oldukları için, bu açıdan Kur'ân-ı Kerim'in mahlûk olmadığına inanmaktadırlar. Mu'tezile ise kelâm-ı zâtiyi kabul etmeyip sadece kelâm-ı lafzîyi kabul ettiğinden Kur'ân-ı Azîm'in mahlûk olduğuna hükmetmiştir.
Gerçekte Kur'ân-ı Mübîn, Allah'ın kelâmı olup O'nun zatı ile kaim bir ezelî sıfat olması itibariyle mahlûk değildir. Fakat kelâm-ı zâtîyi anlamaya vesile olan ve bizim tarafımızdan bir tertibe göre yazılan, telaffuz edilen, ezberlenilen lafız ve kelimeler mahlûktur"[81].

"Selef-i salihin alimleri, eshab-ı kiramdan aleyhimüridvan sonra sözbirliği ile bildirdiler ki , Kur'an-ı kerim Allahü teala'nın kelamıdır. Mahluk değildir.
Dillerimizde okunur, mushaflarımızda yazılır, gönüllerimizde, zihinlerimizde ezbere bulundurulur. Okunan Kur'an-ı kerimdir; okumak ise, okuyanın sıfatıdır. Yazılan Kur'an-ı kerimdir; yazmak ise yazanın sıfatıdır. Ezberlenen Kur'an-ı kerimdir; ezberlemek ise, ezberliyenin sıfatıdır"[82].

Halife Memun ve Mütevekkil zamanında olan fitneye – Mihne değiliyor. Bu sıkıntılı dönemde birçok islam alimi test edildi ve zulüm gördü. Küfr davetine karşı direniş, İmam Ahmed b. Hanbel tarafından yönetildi.

" Ahmed b. Ğassân anlatıyor: (Halife) Me'mûn'a götürülmek üzere Ahmed b. Hanbel'le birlikte bir deveye bindirildik. Aneh yakınlarına ulaştığımızda bana: "Kalbim bana bu gece Recâ el-Hassâr'ın geleceğini söylüyor. Gelince ben uyuyorsam uyandır, sen uyuyorsan ben seni
uyandırırım" dedi. Yolda giderken bir ara içinde bulunduğumuz hevdece birinin vurduğunu işittik. Ahmed açıp bakınca sima olarak tanıdık birini gördü. Bu kişi şehir ve kasabalarda kalmayan biriydi ve üzerinde boynunda bağladığı bir aba vardı. Ahmed'e: "Ey Ebû Abdullah, Allah bu gelişinde senin müslümanları temsil etmeni takdir etti. Onun için müslümanların
kınayacağı bir temsilci olma, insanlar senin diyeceğin şeyi bekliyorlar ve onlar da aynı şeyi diyecekler. Bil ki bundan dolayı ölüm gelecekse cennet de gelecektir" dedi.
Bezeyzun'a (Bezendum/Pozantı) ulaştığımızda Ahmed bana: "Ey Ahmed b. Ğassân! Sana bir nasihatte bulunacağım, onu aklından çıkarma! İyi günde kötü günde Allah'ı unutma. Yoklukta da bollukta da ona şükret. Bu adam (Me'mûn) Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylememiz için bizi yanma çağırdı. Ben mahluk olduğunu söylesem dahi sen söyleme ve bu konuda sakın bana
uyma! Bu konuda Allah'ın: «Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur» (Hud suresi, 113.ayet) buyruğunu düşün" dedi. Genç biri olmasına rağmen kalbindeki azme hayran kaldım. Çok geçmeden görevlilerden biri yanımıza çıktı. Bir yandan giysisinin koluyla yüzünü siliyor, bir yandan şöyle diyordu: "Gücüme gidiyor ey Ebû Abdullah! Müminlerin emiri daha önce hiç kullanmadığı bir kılıcı kınından çıkardı, daha önce hiç kullanmadığı bir yaygıyı serdi ve: «Resûlullah'la (sallallahu aleyhi vesellem) olan akrabalığıma andolsun ki Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylemedikçe Ahmed'in ve yanındaki arkadaşının boynundan bu kılıcı
kaldırmayacağım!» dedi." Ahmed'e baktığımda dizlerinin üzerine çökmüştü. Semaya doğru baktı ve: "Efendim! Senin hilmin bu günahkarı yoldan çıkardı ki senin dostlarını öldürmeye ve onları dövmeye cüret ediyor. Allahım! Şâyet Kur'ân senin kelamın ise ve mahluk değilse beni onun şerrinden koru" dedi. Vallahi gecenin henüz ilk üçtebiri geçmeden bağrış çağrış sesleri işittik. Recâ el-Hassâr yanımıza geldi ve: "Ey Ebû Abdullah! Doğru söylüyorsun! Kur'ân Allah'ın kelamıdır ve mahluk değildir. Müminlerin emiri öldü!" dedi"[83].

---

81 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 162.
82 Türpüştü "el-Mutemed fil Mutekad" sayfa 49 (51).
83 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya"7/207-208.

Tirmizi, Adiyy b. Hatîm'den rivayet ediyor ki, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Sizden her bir kimseyle kıyamet günü **Rabbi mutlaka konuşacaktır** ve arada tercüman da bulunmayacaktır. O kişi sağ yanına bakacak ancak göndermiş olduğu amelleri görecektir. Sonra sol yanına bakacak yine yapıp ettiği şeyleri görecek karşısına bakınca da Cehennemi görecektir. Rasûlullah ﷺ, şöyle devam etti: Her kim yarım hurmayla bile olsa yüzünü ateşten korumaya gücü yeterse bunu hemen yapsın."[84]

Kurana mahluk diyen kimse küfre girer. "Harmele b. Yahyâ[85] bildiriyor: Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî'nin yanındayken kelamcılardan biri olan Hafs el-Ferd: "Kur'ân mahlûktur" dedi. Bunun üzerine Şâfiî ona: "Küfre girdin!" karşılığını verdi"[86].

"Şâfiî der ki: "Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söyleyen kişi kâfir olur"[87].

İmam Ahmed söyledi ki: "Allah'ın isimleri Kur'ân'da mevcuttur. Kur'ân da Allah'ın ilmindendir. Kur'ân'ın mahlûk olduğunu iddia eden kâfirdir. Allah'ın isimlerinin mahlûk olduğunu iddia eden de küfre girer"[88].

"Müslümanların güvenilirlerinden ve âbidlerinden birisi olan Yahyâ b. Halef et-Tartûsî der ki: Adamın biri imam Mâlik'in yanina geldi ve: "Ey Ebû Abdullah, Kur'ân mahlûktur diyen biri hakkında ne dersin?" diye sordu. Mâlik: "Zındıktır! Onu öldürün!" karşılığını verdi. Adam: "Ey Ebû Abdullah! Ben sadece işittiğim bir şeyi sana soruyorum!" deyince, Mâlik:"Ben de bunu senden başka kimseden işitmiş değilim!" dedi ve bunun ne kadar ciddi bir durum olduğunu ifade etti"[89].

"Ahmed b. İshâk der ki: Abdurrahman b. Mehdî'nin yanında Cehmiyye fırkası ve Kur'ân'ın mahluk olduğunu iddia etmeleri konusu açılınca şöyle dedi: "Onlar Allah'ın kelâm sıfatının bulunmadığını, Kur'ân'ın da Allah kelamı olmadığını ispata çalışıyorlar. Oysa Allah, Hz. Mûsa'yla doğrudan konuşmuş ve bu konuda: «Allah Mûsa ile de doğrudan konuştu» (Nisa suresi, 164. ayet) buyurmuştur"[90].

"Süfyân es-Sevrî der ki: "De ki, Allah birdir" (İhlas suresi, 1. ayet) âyetinin (Allah kelamının) mahlûk olduğunu iddia eden kişi, Allah'ı inkâr etmiştir"[91].

"İbrâhim b. Ziyâd Sebelân bildiriyor: Abdurrahman b. Mehdî'ye: "Kur'ân mahlûktur diyen kişi hakkında ne dersin?" diye sorduğumda şu karşılığı verdi: "Gücüm olsa köprüde durur, gelip geçene bunu sorardım."Mahlûktur!" diyenlerin boynunu vurur suya atardım"[92].

---

84 Bu hadis hasen sahihtir. "Sünen" Tirmizi №2415, Konya yayincilik.
85 Ebû Hafs (Ebû Abdillâh) Harmele b. Yahyâ b. Abdillâh et-Tücîbî (ö. 243/858). 166 (783) yılında doğdu. Mısır'a yerleşen Yemen asıllı Tücîb kabilesine mensuptur. İmam Şâfiî'den Mısır'da kaldığı beş yıllık süre boyunca ders aldı. Ayrıca İmam Mâlik'in talebesi İbn Vehb, Eyyûb b. Süveyd er-Remlî ve Bişr b. Bekir et-Tinnîsî gibi âlimlerden hadis rivayet etti. Evinde bir yıldan fazla misafir kalan İbn Vehb'den, bazı garip haberlerle birlikte 100.000'in üzerinde hadis rivayet ettiği kaydedilir. Harmele'den Müslim b. Haccâc, İbn Mâce, Nesâî, Ebû Hâtim er-Râzî, İbn Kuteybe, Bakī b. Mahled, Ebû Zür'a er-Râzî, Hasan b. Süfyân, Ahmed b. Mansûr er-Remâdî rivayette bulundular. TDV İA.
86 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 7/47.
87 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 7/47.
88 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 7/217.
89 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/162-163.
90 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya"6/558.
91 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/310.
92 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/557-558.

Abdurrahman b. Mehdi der ki: "Kur'ân'ın mahlûk olduğunu iddia eden herkesi tövbe etmeye çağırırım. Tövbe ederse bırakır, aksi takdirde boynunu vururum. Çünkü Kur'ân'ı inkâr etmiş sayılır. Zira Allah şöyle buyurmuştur "Ve Allah, Mûsa İle gerçekten konuştu"(Nisa suresi, 164. ayet)."[93].
Kuran mahluktur diyen kimsenin arkasında namaz.
"Fıtr b. Hammâd b. Vâkıd bildiriyor: Hammâd b. Zeyd'e[94]: "Ey Ebû İsmâil! Bir imamımız Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söylüyor. Ardında namaz kılayım mı?" diye sorduğumda: "Hayır, Ona itibar da etmeyin!" karşılığını verdi"[95].

"Muhammed b. el-Muhâcir der ki: Abdurrahman b. Mehdî'nin[96] "Kur'ân mahlûktur" diyenin ardında namaz kılma, onunla yolda yürüme ve ondan kız alıp verme" dediğini duydum"[97].

Kuran Allahın sözüdür, mahluk değildir.
"Bessâm es-Sayrafî der ki: Ali b. el-Hüseyin'e Kuran hakkında sorunca:"O, ne hâliktir, ne mahlûktur. Kuran, Allah'ın sözüdür"[98].

"Mâlik b. Enes der ki: "Kur'ân, Allah'ın kelamdır. Allah'ın kelamı da kendisindendir. Allah'ın kendisinden olan hiçbir şey de mahlûk değildir"[99].

"İmam Şâfiî der ki: Allah "Kun (ol)!" emriyle her şeyi yaratmıştır. Şayet"Kun!" mahlûk ise, demek ki mahlûk olan bir şey yine mahlûk olan bir şeyle yaratılmıştır"[100].

İmam Serahsi şöyle buyurdu: "Kur'an Allah kelamıdır, yaratılmış degildir, sonradan olma degildir"[101].

Kelam konusunda vakifiler.
"Cüneyd(-i Bağdadî)[102] der ki : Ebu'l-Hâris el-Muhâsibî[103] vefat etmişti. Hâris bir kuruş gümüşe muhtaçtı. Babası çok fazla mal mülk bırakmıştı, ama onun bir zerresine bile dokunmadan: "iki farklı millete mensup olanlar birbirlerine mirasçı olamaz" dedi, çünkü babası vâkıfı idi (yani Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu söyleyip mahlûk olduğunu söylemeyendi)"[104].

"Onlar, müminlerin bedir gecesinde ayı gördükleri, kıyamette gözlerle Allah'ı göreceklerini

93 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/558.
94 Ebû İsmâîl Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezrak el-Ezdî (ö. 179/795). Sâbit el-Bünânî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Enes b. Sîrîn, Amr b. Dînâr gibi tâbiî neslinin ileri gelenlerinden hadis tahsil eden Hammâd b. Zeyd bunlardan Eyyûb'un ders halkasına yirmi yıl devam etti. Kırâat-i seb'a imamlarından olan Âsım b. Behdele, Ebû Ma'bed İbn Kesîr ve Ebû Amr b. Alâ'dan bazı kıraat vecihlerini rivayet etti. Kendisinden de hocalarından İbrâhim b. Ebû Able, Süfyân es-Sevrî ve Şu'be b. Haccâc ile Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek, Vekî' b. Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdî, Ali b. Medînî hadis, Şeybe b. Amr b. Meymûn el-Mıssîsî kıraat rivayet ettiler. Hammâd'ın rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. TDV İA.
95 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/96.
96 Ebû Saîd Abdurrahmân b. Mehdî b. Hassân el-Basrî el-Anberî (ö. 198/813-14). Tebeu't-tâbiînin tanınmış hadis hâfızı ve fıkıh âlimi. TDV İA.
97 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/557.
98 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/474.
99 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/163.
100 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 7/43.
101 Şemsül-eimme Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Serahsi "Mebsut" 1/72. Gümüşev.
102 Ebü'l-Kāsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî (ö. 297/909). İlk devir sûfîliğinin en güçlü temsilcilerinden olan meşhur sûfî.
103 Ebû Abdillâh Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Anezî (ö. 243/857). İlk sûfilerden, hadis, kelâm ve tefsir âlimi. TDV İA.
104 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 8/59.

söylerler. Kafirler ise O'nu göremeyeceklerdir. Çünkü onlar, Allah'ı görmekten perdelenmişlerdir. Allah, "Hayır, doğrusu o gün onlar Rab'lerinden perdelenmişlerdir"
(Mutaffifun suresi, 15. ayet) demiştir. Musa (a.s.), Allah'ı dünyada görmek istedi. Allah, dağa görününce, onu darmadağın etti. (Araf suresi, 143. ayet) Böylece Musa, O'nu dünyada göremeyeceğini, bilakis ahirette göreceğini anladı".

ŞERH:
"Allah Teâlâ'nın İlâhî şanına layık bir şekilde görülmesi aklen câiz, naklen sabittir. Müminler ahiret yurdunda bu en büyük nimete kavuşacaklardır"[105].
"Rü'yeti, yani ahirette Allahü tealayı görmeyi inkar edenlere ne kadar şaşılır! Halbuki bu hususta varid olan ayet-i kerime ve hadis-i şerifler, inkar edilemeyecek kadar açıktır. Böyleleri dünyada duygu ile bulduklarını ve düşünce ile vardıklarını Allahü tealanın ve Peygamberinin ﷺ sözünden üstün tutmuşlar duygularla ve akılla ulaşılamayan, bilinemeyen gaybi şeyleri, kendi duyguları ve akılları ile anlayacakları şeylere benzetmişler, böylece neticesiz birkaç şüphenin tesiri altında kalıp, "Görülebilen şeyler cisim olup renkleri vardır. Böyle değilse görülmezler" demişlerdir. Kendilerine, bu iddianın delili nedir? dense, "Görülebilenleri hep bu sıfat üzere bulduk. Bulduklarımızla ve gördüklerimizle görmediklerimize hükmederiz" diye cevap verirler. Kelam alimleri onlara şöyle cevap verirler. Bakanı, göreni cisim gibi renkli bulduk diyelim. O zaman bu illetle hükmedip Allahü teala görücü değildir diye hükmedersek bir mahzuru olmaz. Halbuki Allahü tealanın [her şeyi] görücü olduğunda müslümanlar arasında hiçbir ayrılık yoktur. Nitekim Hak teala Alak suresinin 14. ayetinde mealen. "Bu adam Ebu Cehil yaptıklarını Allahü tealanın gördüğünü bilmez mi?" buyuruyor.
Sözleri bu şekilde kendilerine çevrilirse, bu bakımdan onların hüccetleri, delilleri kalmaz.
Kul Rabbine bakar dersek o zaman mukabele [karşı karşıya durmak] söz konusu olur, sözlerine cevap olarak deriz ki siz Allahü teala, nazır ve görücüdür demiyor musunuz? O sözden ne lazım geliyorsa, bu sözden de o lazım gelir. Önde olmaksızın nazır olduğuna göre, önde bulunmadan da manzurun ileyh [bakılan] olur. Şüphelerinden biri de; diyorlar ki, eğer görülürse, o zaman yaratana dokunmak da mümkün olur. Allahü teala onların böyle kıyas ve benzetmelerinden çok yüksektir. Bu kıyası, benzetmeyi de, yine müşahede ile bulduklarından yapıyorlar. Cevabında deriz ki, dokunma, koklama ve tatma, mahluklara ait sıfatlar ve özelliklerdir. Bu sıfatları mahluklardan başkası için kullanmak caiz olmaz. Görmek ise, sadece mahluk sıfatı değildir. Çünkü Allahü teala, kendisinin gördüğünü bildirmekte ve Taha suresi 46. ayetinde mealen, "Allah onlara dedi ki , korkmayın! Çünkü ben sizinle beraberim: işitir ve görürüm" buyurmaktadır. Bu da, görme ile koklama, tatma ve dokunma arasında açık bir fark olduğunu göstermektedir. O halde sizin bu kıyasınız yersizdir, batıldır."[106]

Peygamber ﷺ ve sahabilerden Allahı görmesi hakkında (ruyet) rivayetler mutevatirdir[107]. Hadisler rivayet olunmuştur; Ebu Bekir Siddikden, Ebu Hureyreden, Ebu Said el-Hudriden, Cerir b. Abdullah el-Beceliden, Suheyb b. Sinan er-Rumiden, Abdullah b. Mesud el-Huzaliden, Ali b. Ebu Talibden, Ebu Musa el-Eşariden, Adi b. Hatem et-Taiden, Enes b. Malikten Ensariden, Bureyde b. El-Huseyb el-Eslemiden, Ebu Ruzeyn el-Uqayliden, Cebir b. Abdullah el-Ensariden, Ebu Umame el-Bahiliden, Zayd b. Sabitten, Ammar b. Yasirden, Aişe annemizden, Abdullah b. Ömerden, Ammara b. Ruveybeden, Selman el-Farisiden, Huzeyfe b. El-Yamandan, Abdullah b. Abbasdan, Abdullah b. Amr b. el-Asdan, ve mevkuf[108]

---

105 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 173.
106 Türpüştü "el-Mutemed fil Mutekad" sayfa 50-53.
107 Mütevâtir: Yalan üzerine ittifak etmeleri âdeten mümkün olmayan çoğunluğun, sırf akla değil hisse de dayanılarak rivayet ettiği veya başından sonuna kadar bu vasıflardaki kişilerden rivayet ettikleri hadistir. Bkz Zafer Ahmed Tehanevi "Hadis Usulu" sayfa 39, Takdim yayinları.
108 Bir sahabiye kendi sözü veya davranışı olarak isnad edilen bilgidir. Bkz İmam Zehebi "Mukiza" sayfa 41, Rağbet.

şeklinde Ubey b. Kaabdan, Kaab b. Ucreden, Fudale b. Ubeydden ve ismi bilinmeyen başka bir sahabiden[109].

Bu hadisleri tekzib eden şahıs inşeAllah kıyamet gününde Allahı göremeyecek.

«Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden (O'nu görmekten) mahrum kalmışlardır». (Mutaffifin suresi, 15. ayet)

"Çünkü ahirette onlar (kafirler), Yüce Allah'ı görmekten mahrum kalacak, O'nu göremeyeceklerdir. Şafii şöyle der: Bu ayette, mü'minlerin Yüce Allah'ı göreceklerine delil vardır. İmam Malik de der ki: Düşmanlarının önlerine perde çekilip Allah'ı göremeyince, dostlarına tecelli eder ve onlar Allah'ı görürler"[110].

Humeydî bildiriyor: Süfyân b. Uyeyne'ye: "Bişr el-Merîsî, kıyamet gününde Allah'ın görülemeyeceğini söylüyor" dediklerinde şöyle karşılık verdi: "Allah bu sürüngenin canını alsın! Allah'ın: «Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden (O'nu görmekten) mahrum kalmışlardır» buyruğunu işitmedin mi? Şayet Allah'ın hem dostları, hem de düşmanları
için bir mahrumiyet olacaksa o zaman dostların düşmanlardan ne üstünlüğü kalıyor?"[111]

Nesefi tefsirinde buyurdu: "Zeccac şöyle demiştir: "Bu ayet, müminlerin Rablerini göreceklerine delildir. Öyle olmasaydı tahsis bir mana ifade etmezdi."
Haşan b. Fadl şöyle demiştir: "Dünyada O'nu birlemekten mahrum olduklan gibi ahirette de O'nu görmekten mahrum olurlar." Malik b. Enes şöyle demiştir: "Allah, düşmanlarını, O'nu görmesinler diye perdeler, mahrum bırakır. Sonra da O'nu görsünler diye dostlarına tecelli eder."
Denildi ki: "Onlar, Rablerinin iyiliklerinden mahrumdurlar", demektir. Çünkü onlar dünyada iken O'nun nimetlerine şükretmediler. Dolayısıyla da buna karşılık olarak onlar ahirette O'nun iyiliklerinden ümitlerini keserler. Birinci tefsir daha doğrudur. Çünkü Allah'ın görülmesi iyiliklerin en üstünüdür. O'ndan mahrum kalmak da diğerlerinden mahrum kalmanın delilidir"[112].

Mâlik b. Enes der ki: Bazıları: "Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacak, Rablerine bakacaklardır" âyetlerinde söz konusu ,bakmanın Allah'ın sevabım ummak olduğunu söylüyorlar ki yanılmışlardır. O zaman bu kişiler: "Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden (O'nu görmekten) mahrum kalmışlardır." âyeti hakkında ne diyecekler?"[113]

Türpüştü şöyle buyurdu: "Allahü teala, kafirlerin, kıyamette kendilerini yaratıp, yetiştiren ve onlara rızık verenden mahcup [perdelenmiş] olacaklarını haber vermektedir. Burada mahcup kelimesine. Hak tealayı bilmezler, manası verilemez. Çünkü ahırette bilmek mecburidir ve herkes Allahü tealayı bilecektir. O halde, mahcup olmak, Hak tealayı görmezler demektir. Dünyada O'nu bilmekten mahcup oldukları gibi, ahırette de O'nu görmekten mahcup [perdelenmiş] olurlar"[114].

İbn Acibe (rahmetullahi aleyh) kendi tefsirinde şöyle buyurdu: "Şüphesiz onlar, kıyamet günü Rablerini görmekten perdeleneceklerdi. Onların kalpleri dünyada günahlarla karalıp kapandığı için, ahirette Allah

---

109 İbn Kayyum el-Cevziye "Hadiyl Arvah ila Biladil Afrah" sayfa 373.
110 Muhammed Ali es-Sabuni "Safvetüt Tefasir" 7/215.
111 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/555.
112 "Nesefi Tefsiri" 10/585.
113 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/164.
114 Türpüştü "el-Mutemed fil Mutekad" sayfa 57.

Teala'yı görmekten alıkonuldular. Müminler ise böyle değildi. Onların kalpleri saf ve temiz olduğu için dünyada Cenab-ı Hakk' anırlar; kıyamet gününde de yüce Rableri onlara cemalini gösterir"[115]

"Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır. ﴿22﴾ Rablerine bakacaklardır (O'nu göreceklerdir). ﴿23﴾" (Kıyamet suresi, 22-23. ayetler)

lbn Merduye[116], Enes b. Malik'ten bildirir: "O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar" buyruğu konusunda Resulullah ﷺ şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde Yüce Allah, herhangi bir keyfiyeti olmadan, sınırlara girmeden ve sıfatlar taşımadan insanlar tarafından görülür"[117].

Darakutni'nin Ebu Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: "Mehtaplı bir gecede Ay'ı, bulutsuz bir günde Güneş'i gördüğünüz gibi kıyamet gününde Yüce Allah'ı göreceksiniz"[118].

İbnu'I-Münzir, Acurri[119] eş-Şeria'da, Lalekai Sünne'de ve Beyhaki'nin Rü'ye'de bildirdiğine göre ibn Abbas: "O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar" buyruğunu açıklarken: "O günü yaratıcılarına bakan bir takım yüzler güzellik içinde parıldayacaktır'' demiştir.
İbnu'I-Münzir ve Acuri'nin bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b ei-Kurazi[120]: "O gün birtakım yüzler aydındır"" ayetini açıklarken: "O gün Yüce Allah bazı yüzleri güzelleştirip aydınlatarak kendisine nazar etmek için hazır hale getirir'' demiştir[121].

İbnu'I-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhak[122]: "O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar" buyruğunu açıklarken: "O gün bembeyaz ve pırıl pırıl olan bazı yüzler Yüce Allah'ın yüzüne bakarlar" demiştir.
İbn Cerir, ibnu'I-Münzir, Acurri, Lalekai ve Beyhaki'nin bildirdiğine göre İkrime[123]: "O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar" buyruğunu açıklarken: "O gün öyle yüzler vardır ki kendilerine verilen nimetlerin sevinci içinde yüzleri parıldar ve Yüce Allah'a gözleriyle bakarlar'' demiştir.
Darakutni, Acurri, Lalekai ve Beyhaki'nin bildirdiğine göre Hasan(-ı Basri)[124] bu ayetleri açıklarken: "Yüzlerin aydın olması güzelleşmesidir. Zira Yüce Allah'a baktıklarında O'nun nuruyla yüzleri parıldayıp aydınlanır" demiştir.
İbn Cerir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basri): "O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar" buyruğunu açıklarken: "Kıyamet gününde yaratıcılarına bakan yüzler güzelleşir" demiştir[125].

Allahü teala Kıyamet suresi 22. ve 23. ayetlerinde mealen: "Yüzler vardır ki , o gün ışıl ışıl parıldıyacaktır. Rablerine bakacaklardır (O'nu göreceklerdir buyuruldu. Arap dilinde bu

115 İbn Acibe "Bahrül Medid" 10/610.
116 Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. Merdûye b. Fûrek el-İsfahânî (ö. 410/1020). Hadis hâfızı, tefsir, tarih ve coğrafya âlimi. Sika bir râvi olduğu ve râviler hakkında isabetli tenkitler yaptığı belirtilen İbn Merdûye, ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybettiğinde kuvvetli hâfızası sayesinde talebelerine ezberden hadis imlâ edebilmiştir. TDV İA.
117 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 15/117; İbn Kayyum el-Cevziye "Hadiyl Arvah ila Biladil Afrah" sayfa 365, Muasasat Risale, 3-cü neşr, 1418 yıl.
118 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 15/121.
119 Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyn b. Abdillâh el-Âcurrî el-Bağdâdî (ö. 360/970). Tanınmış muhaddis ve fıkıh âlimi. Hadis münekkitlerinin, hadisteki güvenilirliğini sadûk, sika gibi terimlerle ifade ettikleri hâfız hadis imamı Âcurrî, Ebû Müslim el-Keccî, Ebû Şuayb el-Harrânî, İbn Ebû Dâvûd, Ebü'l-Kāsım el-Begavî ve İbn Nâciye başta olmak üzere birçok hocadan ders aldı. TDV İA.
120 Ebû Hamza (Ebû Abdillâh) Muhammed b. Kâ'b b. Süleym el-Kurazî (ö. 108/726 [?]). Müfessir tâbiî. TDV İA.
121 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 15/115.
122 Ebü'l-Kāsım (Ebû Muhammed) Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî el-Horasânî el-Belhî (ö. 105/723). Müfessir. TDV İA.
123 Ebû Abdillâh İkrime b. Abdillâh el-Berberî el-Medenî (ö. 105/723). Abdullah b. Abbas'ın mevlâsı, müfessir tâbiî. TDV İA.
124 Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728). Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhid. TDV İA
125 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 15/116.

ayetin bundan başka manası yoktur. Nazarın [bakmanın], itibar, yani ibret almak manası vardır, amma burada bu manayı vermek mümkün değildir. Çünkü öbür dünya, ibret almak yeri değildir. Nazarın afv ve merhamet [acıma] manaları da vardır, amma bu mana düşünülürse, o zaman kuldan Rabbine karşı kullanılamaz. Çünkü afv ve merhamet, Allahü teala tarafından kula olur, kuldan Allahü tealaya değil. Bunun için bu mana da kastedilmiş olamaz. İntizar [beklemek, uzun zaman bakıp durmak, birinin gelmesini gözetmek] manasında olabilir, amma ila [e-a] hali ile kullanıldığı için, intizar [beklemek] manası olmaz. Şunu da söyleyelim ki, intizarın, ağırlık, yük manası da vardır. Çünkü intizar [beklemek} bir yüktür, bir sıkıntıdır, iyi olmayan bir şeydir. Halbuki Allahü teala bu ayeti müjde için, sevindirmek için bildirdi. O halde kulların çok memnun, rahat muradlarına kavuşmuş ve cennette yüzlerinin ışıl ışıl parıldayacağını haber verdi. Cennet intizar [bekleme} yeri değildir. Işte bu üç manadan hiçbiri caiz ve mümkün olmayınca, açıkça anlaşılmış oldu ki, nazar, rü'yet, yani görmek manasındadır. Lügatta bu kelimenin bu dört manasından artık bir beşinci manası yoktur. O iddia sahipleri, bütün bu açıklamalar karşısında teslim olmayıp, "İla Rabbina [rablerine], yani
Rablerinin sevap ve vereceği karşılıklara bakarlar" manasındadır yorumlarlar. Manayı görünüşünden bu kadar saptırmak çok bozuk bir yoldur. Zira nassın [ayet-i kerimenin] zahirine [görünüş manasına] göre Allahü teala ile alakalı bir şeyi başkası için söylemek caiz olsaydı, Kur'an-ı kerimin zahiri [görünüş, esas] manasından itibar ve itimad bir anda kalkardı[126].

İmam Kastalani şöyle buyurmuştur: "Cennet'te Allah'ı görme meselesine gelince, bütün Peygamberler, sıddıklar, Ümmet-i Muhammediyye'nin bütün erkekleri için Allah'ı görme nimetinin ikram edileceğine Ehl-i Sünnet icmâ' etmişlerdir"[127].

" Allah Teâlâ'nın (dünyada) gözle görülmesi (rü'yetullah) aklen imkânsızdır[128]. Şu kadar ki âlimlerin çoğunluğunun açıklamalarına göre bu büyük nimete dünyada hiçbir zat ulaşamamıştır. Fakat ahiret yurdunda müminlerin bu yüce nimete nail olacakları hakkında Ehl-i sünnet âlimleri ittifak halindedir. Nitekim, "Mehtaplı bir gecede birbirinize engel olmadan ayı gördüğünüz gibi Rabb'inizi göreceksiniz"[129] hadis-i şerifi de bunu ifade etmektedir. Ancak Şîa ile
Mu'tezile'den bir fırka, rü'yetullahı kabul etmemektedirler. Bunlar, "Gözler O'nu idrak edemez" (En'âm suresi, 103) âyet-i kerimesiyle istidlalde bulunmak istiyor ve görmenin meydana gelmesi için tahayyüz (mekân tutma), aynı hizada bulunma, gözdeki ışınların görülecek şeye ulaşması, görülecek şeylerin şeklinin gözbebeğinde iz bırakması gibi şeylerin şart olduğunu dikkate alıyorlar.
Halbuki, "Gözler O'nu idrak edemez" âyet-i kerimesi Cenâb-ı Hakk'ın ihata yoluyla görülemeyeceğine delalet eder. Yoksa mutlak olarak görmenin olmayacağına delalet etmez. Hz. Musa gibi bir yüce peygamberin Allah'ı görmeyi talep etmesi bu görmenin imkânına dair
açık bir delildir.
Görme için mekân tutma, karşılıklı bulunma ve bunun gibi şeylerin şart olması ise bu fâni âleme aittir. Görünmeyeni (gâib) görünür (şâhid) âleme kıyas etmek; Allah'ın görülmesini diğer görmeler türünden addetmek doğru olamaz. Bu gibi sıradan şartlara ihtiyaç kalmaksızın keyfiyet ve ihatadan uzak olarak rü'yetullah gerçekleşebilir.

---

126 Türpüştü "el-Mutemed fil Mutekad" sayfa 56-57.
127 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/327.
128 Dünyada Allahı görmek imkansız olduğuna delil olarak bu rivayet yeter - Darakutni'nin ibn Ömer'den bildirdigine göre Hz. Peygamber ﷺ: "Bir gözün Yüce Allah'a bakabileceği ilk gün kıyamet günü olacaktır" buyurmuştur. Bak "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 15/123.
129 Buhârî, Mevâkîtü's-Salât, 16, Tevhîd, 24; Tirmizî, Cennet, 17.

Kısacası nezih bir inanca sahip olan her müminin en büyük arzusu rü'yetullahtır. Bir mümin için Allah'ımızın cemal ve kemalini müşahede etmekten daha yüce bir ruhanî zevk tasavvur edilemez. Ey Allahım! Bizi cemalini görmekle rızıklandır. Amin" [130].

"Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır". (Yunus suresi, 26. ayet)

Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" tefsirinde şöyle rivayet ediyor: "Tayalisi, Hennad, Ahmed, Müslim, Tirmizi, ibn Mace, ibn Cerir, ibnu'l Münzir, ibn Ebi Hatim, ibn Huzeyme, lbn Hibban, Ebu'ş-Şeyh, Darakutni, Rü'ye'de, ibn Merduye ve Beyhaki, el-Esmau ve's-Sifat'ta Suheyb'den bildirir: Resulullah ﷺ: "Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır" ayetini okudu ve şöyle buyurdu: "Cennetlikler cennete cehennemlikler de cehenneme girdikten sonra bir münadi: «Ey Cennet ahalisi! Yüce Allah'ın sizlere bir sözü vardı ve şimdi onu yerine getirmek istiyor» diye seslenir. Cennettekiler: "Nedir o? Mizan'da amellerimizi ağır kılmadı mı? Yüzümüzü ak çıkarıp cehennem ateşinden uzaklaşdırmadı mı?» dediklerinde, bu münadi perdeyi aralar ve Yüce Allah'a bakarlar. Vallahi Allah cennettekilere kendisine bakmaktan daha sevimli ve daha fazla huzur veren bir şey vermiş değildir"[131].

Darakutni ve ibn Merduye'nin bildirdiğine göre Suheyb bu ayeti açıklarken şöyle demiştir: Resulullah ﷺ: "Ayette bahsedilen ziyadeden kasıt, Yüce Allah'ın yüzüne bakmaktır" buyurmuştur[132].

İbn Cerir, ibn Merduye, Lalekai[133], Sünne'de ve Beyhaki, Rü'ye'de Ka'b b. Ucre'den bildirir: " Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır " ayeti hakkında Hz. Peygamber ﷺ: "Fazladan kasıt, Rahman'ın yüzüne bakmaktır" buyurmuştur[134].

"Orada kendileri için diledikleri her şey vardır. Katımızda daha fazlası da vardır". (Kaf suresi, 35.ayet)

Bezzar, ibnu'l-Münzir, ibn Ebi Hatim, ibn Merduye, Lalekai Sünne'de ve Beyhaki'nin el-Ba's ve'n-Nuşur'de bildirdiğine göre Enes: "Katımızda fazlası da vardır", buyruğunu açıklarken: "Her Cuma gününde Yüce Allah onlara tecelli eder" demiştir[135].

Beyhaki Rü'ye'de ve Deylemi, Hz. Ali'den bildirir: Peygamberimiz ﷺ: "Katımızda fazlası da vardır" buyruğu konusunda: "Her Cuma gününde Yüce Allah onlara tecelli eder" buyurmuştur[136].

İbn Cerir "Orada kendileri için diledikleri her şey vardır. Katımızda daha fazlası da vardır" ayetin tefsirinde hz Ali b. Ebu Talibden, Enes b. Malikden, tabiinlerden olan Zeyd b. Vehbden ve başkalarından rivayet etti ki, burada anlatılmak istenen Allah Azza ve Celleye bakmakdır[137].

---

130 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 174.
131 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 7/612. Ocak.
132 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 7/612.
133 Ebü'l-Kāsım (Ebü'l-Hüseyn) Hibetullāh b. el-Hasen b. Mansûr el-Lâlekâî et-Taberî er-Râzî (ö. 418/1027). Hadis hâfızı, kelâm âlimi ve Şâfiî fakihi. İyi bir hadis münekkidi kabul edilen ve görüşlerine başvurulan Lâlekâî amelde ehl-i hadîs, itikadda Selef yolunu benimsemiştir. TDV IA
134 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 7/613.
135 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/597.
136 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/598.
137 İbn Kayyum el-Cevziye "Hadiyl Arvah ila Biladil Afrah" sayfa 369.

Buhari ve Muslim kitaplarında, Abdullah b. Kays (Ebû Mûsa) el-Eş'ârî (Radiyallahü anh)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurdu: «Kabları ve bütün eşyaları gümüşten olan iki Cennet vardır. Ve kabları ile bütün eşyaları altından olan iki cennet daha vardır. Adn (adlı) Cennet ehli ile bunların Rabları tebâreke ve teâlâ'ya bakmaları arasında, Allah'ın zâtı üzerindeki azamet ve kibriya rida (= vasfı)ından başka bir engel yoktur»[138].

"Müslim' in Şârihî Nevevî de, şöyle söyler: Âlimler Resûlullah ﷺ'in araplarla konuşurken merâmını onların seviyesine göre ve anlayabilecekleri sözlerle ifade buyururdu. Rahat ve iyi anlasınlar diye bazen çeşitli mecazları ve istiareleri kullanırdı. İşte burada kıyâmet günü Cennet ehlinin Allah Taâlâ' yı görmelerine engel olan mâninin kalkmasını, Ridânın kaldırılması şeklinde ifade buyurmuştur, derler"[139].

İmam Malik (rahmetullahi aleyh) şöyle buyurdu: "İnsanlar kıyamet gününde gözleriyle Rablerine bakarlar"[140].

İmam Malike dediler: "(Bazı) insanlar iddia ediyorlar ki, Allahı görmek mümkün değil". İmam cevaben söyledi: "Kılıç! Kılıç!" [141]. Yani böyle iddia eden yargılanıp, idam olunmalıdır.

Sufyan es-Sevri demiştir: "Eğer bir kimse Kuran'ın Allah'ın kelamı olduğunu kabul etmezse ve Allah'ın cennette görüleceğini inkar ederse, bu insan cehmidir[142]". Ve ekledi: "Cehminin arkasında namaz kılma, çünkü onlar cennette Allah'ın görülemeyeceğini savunur" [143].

Vakiy b. El-Cerrah buyurdu: "Müminler Onu Tebarrake ve Tealanı cennette görecekler, ve müminlerden başkası göremeyecek" [144].

İmam Ahmed dedi: "Eğer bir kimse cennette Allah'ın görülemeyeceğini iddia ederse,küfre girmiş olur"[145].

İbn Huzeyme dedi: "Müminler kıyamet gününde Yaratıcının görüleceği konusunda ihtilafa düşmediler bunu kim inkar ederse muminlerin nazarında mumin sayılmaz" [146].

Kastalâninin El - Kevaâk'ib'den naklen verdiği cevap şöyledir: «Hadis Cennet ehlinin Allah'a bakmalarının çok yakın olduğunu, zirâ azâmet perdesinin aslında bakmaya mânî olmadığını ve bu perdenin aralanmasıyla Cennet ehlinin Allah'ı görmelerine hiçbir engel bulunmadığını ifâde etmiş oluyor".

Hâfız îbn-i Hâcer de verilen cevâbı özetlerken şöyle söyler: "Hülâsa Allah'ı görmeye tek engel kibriyâ ridâsıdır. Allah bu ridâyı aralama lütfunu bahşedince; Cennet ehli O'nun cemalini seyretmeye kavuşacaklardır. Mü'minler Cennetteki mevkilerinde yerleşince Allah'ın azamet ve kibriyâsınm mü'minler üzerindeki heybeti olmasaydı Allah'ı görmelerine hiç bir engel bulunmazdı. Cenâb-ı Allah

138 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/325.
139 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/326.
140 İmam Tabari ve başkaları rivayet edib. İbn Kayyum el-Cevziye "Hadiyl Arvah ila Biladil Afrah" sayfa 415.
141 İbn Kayyum el-Cevziye "Hadiyl Arvah ila Biladil Afrah" sayfa 415.
142 Cehm b. Safvân'ın (ö. 128/745-46) itikadî görüşlerinden oluşan sapık mezhebe ve bu mezhebi benimseyenlere verilen ad.
143 İbn Kayyum el-Cevziye "Hadiyl Arvah ila Biladil Afrah" sayfa 416.
144 İbn Kayyum el-Cevziye "Hadiyl Arvah ila Biladil Afrah" sayfa 416.
145 İbn Kayyum el-Cevziye "Hadiyl Arvah ila Biladil Afrah" sayfa 470, Darul ibni Kesir.
146 İbn Kayyum el-Cevziye "Hadiyl Arvah ila Biladil Afrah" sayfa 419.

onlara ikram etmeyi dilediği zaman İlâhî heybete karşı dayanma gücünü lütfeder, ve cemâlini onlara seyrettirir"[147].

"Rü'yete [Allahü tealanın ahiretde görüleceğine] inanmayan, islam dinine muhalif birisi ise, onunla tevhid ve peygamberlik hakkında konuşup, rü'yetden bahsetmemelidir. Yok, eğer ehl-i kıble ise, Kur'an-ı kerim ve sahih hadisler ona hüccet ve delildir. Resul-i ekremi ﷺ doğru olarak peygamber bilen peygamberden sahih olarak gelen veya getirilmiş olan her haberde, gizli kalan, bilinmeyen bir yer yok ise, onu zahiri ve batını ile [dışıyla, içiyle] kabul etmelidir. Akıl ile nasıl olduğunu anlayamasa da, peygamberini aklına tercih etmelidir. Böyle olmayanın gayba imanı sahih olmaz. Öyle olan kimse de, peygamberinin izi üzere değil, kendi görüşü ve hevası üzere yürümüş olur"[148].

Peyğamberimiz ﷺ Allah'ı kendi gözleriyle görmüşdür.
İmam Ahmedin rivayetinde: İbn Abbas'ın bildirdiğine göre Resulullah ﷺ: "Ben aziz ve celil olan Rabbimi gördüm" buyurmuştur.
Nuruddin Heysemi[149] şöyle buyurdu: "Hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş olup ravileri Sahih'in ravileridir"[150].
İmam Taberani[151] rivayetinde, ibn Abbas: "Muhakkak ki Muhammed ﷺ Rabbini, bir kere (maddi) gözüyle, bir kere de kalbiyle olmak üzere iki kez görmüştür" derdi.
Nuruddin Heysemi şöyle buyurdu: "Hadisi Taberani el-Mu'cemu'l-evsat'ta rivayet etmiş olup Cumhur b. Mansur dışındaki ravileri Sahih'in ravileridir. Cumhur b. Mansur'u da İbn Hibban es-Sikat'ta[152] zikretmiştir"[153].

Allah'ın bu hayatta görülemeyeceği sözleriyle bu geleneği nasıl birleştirebiliriz sorusu ortaya çıkabilir. Belki de bu hadis, Resulullah'ın İsra/Miraç sırasında Allah'ı gördüğüne işaret etmektedir.

"Onlar, ehl-i kıbleden, zina, hırsızlık ve başka gibi büyük günah işleyenleri, işlemiş oldukları günah sebebiyle kafir saymazlar. Onlar büyük günah işlemiş olsalar da, kendilerinde bulunan imanları sebebiyle mümindirler".

Ahmed, Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesai ve ibn Merduye, Ebu Zer'den bildirir: Resulullah'ın ﷺ yanına geldiğimde bana: "La ilahe illallah deyip de bu hal üzere ölen kişi Cennete girer" buyurdu. "Zina etmiş, hırsızlık yapmış olsa da mı?" dediğimde: "Zina etmiş, hırsızlık yapmış olsa da" karşılığını verdi. Yine:

147 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/327.
148 Türpüştü "el-Mutemed fil Mutekad" sayfa 56.
149 Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî (ö. 807/1405). Mecmaʿu'z-zevâʾid adlı eseriyle tanınan muhaddis. Heysemî, ilk öğreniminden sonra on beş yaşında iken tahsil için Kahire'ye gitti. Çeşitli hocalardan faydalandığı sırada kendisinden on yaş büyük olan Zeynüddin el-Irâkī ile tanıştı. Zamanla hem ilimde rehberi ve hocası hem de hâmisi olan Irâkī ile Kahire, Haremeyn, Kudüs, Dımaşk, Ba'lebek, Halep, Hama, Humus ve Trablus gibi ilim merkezlerine seyahatler yaptı; bütün hac ziyaretlerinde onunla birlikte bulundu. TDV IA.
150 Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/199.
151 Ebü'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971). Mu'cemleriyle tanınan hadis hâfızı. TDV IA.
152 İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) sika kabul ettiği hadis râvilerini tanıttığı eseri. Târîḫu's-s̱iḳāt, es̱-S̱iḳāt mine'ṣ-ṣaḥâbe ve't-tâbiʿîn ve etbâʿi't-tâbiʿîn adlarıyla da anılan eser, müellifin hem sika hem zayıf râvileri tanıttığı Kitâbü't-Târîḫi'l-kebîr'inden sadece sika râvileri bir araya getirdiği çalışmasıdır. Zayıf râvileri ise Kitâbü (Maʿrifeti)'l-mecrûḥîn mine'l-muḥaddis̱în ve'ḍ-ḍuʿafâʾi ve'l-metrûkîn adlı eserinde toplamıştır. TDV IA.
153 Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/200.

"Zina etmiş, hırsızlık yapmış olsa da mı?" dediğimde "Zina etmiş, hırsızlık yapmış olsa da" karşılığını verdi. Üç defa bu şekilde sorduktan sonra dördüncüsünde: "Ebu Zer istemese de öyle!" buyurdu[154].

Ahmed ve ibn Merduye'nin Ebu Zer'den bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah şöyle buyurur: "Kulum! Bana ibadet ettiğin ve rahmetimi umduğun sürece günahlarını bağışlarım. Ey kulum! Bana ortak koşmadıktan sonra dünya dolusu kadar günahla huzuruma gelsen ben de dünya kadar bağışlanma ile seni karşılarım"[155].
Fudayl'in[156] naklettiği bilgilere göre Hz. Yunus'un kavmi azabı gördüklerinde onlardan biri ayağa kalktı ve şöyle dedi: Allah'ım benim günahlarım büyüdü de büyüdü. Sen ise benim günahlarımdan daha yücesin. Bizim hak ettiğimize göre değil, sana yakışanı yap. Bu duâdan dolayı Allah onlara verdiği azabı kaldırdı[157].

Mesruk'tan[158] bir Müslümanı öldürenin tevbesi kabul edilir mi? diye sorulur. O da "Allah'ın açtığı kapıyı ben kapatamam" der[159].

"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur". (Nisa suresi, 48. ayet).

İbn Cerir ve ibn Ebi Hatim, ibn Ömer'den bildirir: " ... Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" (Zümer suresi, 53) ayeti nazil olduğu zaman, adamın biri kalkıp: "Ya Resulullah! Şirki de affeder mi?" diye sordu. Resulullah ﷺ bundan hoşlanmadı ve: "Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasini asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar ... "' ayetini okudu[160].

İbn Cerir, ibn Ebi Hatim ve Bezzar[161], ibn Ömer'den bildirir: Hz. Peygamber'in ﷺ ashabı olarak cana kıyan, yetim malı yiyen, yalan şahitlik eden ve akrabalık baglarını kesen kişinin Cehennemlik oldugunu söyler ve bu konuda şüphe etmezdik. Ancak: "Şüphesiz Allah,
kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar ... " ayeti nazil olunca bu yöndeki sözlerimizden döndük.

Allah'ın bir kulu günah işlediyse, umutsuzluğa kapılmamalıdır. Bir daha bu günaha dönmemek için kesin bir niyet etmeli, pişman olarak Allaha tevbe etmeli. Abdullah b. Mes'ûd (radıyallâhu 'anh) şöyle

---

154 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 4/455-456.
155 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 4/456.
156 Ebû Alî el-Fudayl b. İyâz b. Mes'ûd et-Temîmî el-Yerbûî (ö. 187/803). Horasan'ın ilk büyük sûfîlerinden. TDV İA.
157 İmam Şarani "Tenbîhü'l-Muğterrîn (Sûfîlere Armağan)" sayfa 315.
158 Ebû Âişe (Ebû Ümeyye) Mesrûk b. el-Ecda' b. Mâlik el-Hemdânî el-Vâdiî el-Kûfî (ö. 63/683 [?]). Kûfe ekolüne mensup muhaddis ve fakih tâbiî. TDV İA.
159 İmam Şarani "Tenbîhü'l-Muğterrîn (Sûfîlere Armağan)" sayfa 312. Muallim.
160 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 4/453.
161 Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî (ö. 292/905). Müsned sahibi muhaddis. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. "Tohum satıcısı" anlamına gelen Bezzâr lakabını hangi sebeple aldığı bilinmemektedir. Hüdbe b. Hâlid, Abdüla'lâ b. Hammâd ve Bündâr gibi hocalardan hadis öğrendi. Kendisinden de İbn Kāni', Ebü'l-Kāsım et-Taberânî ve Ebü'ş-Şeyh gibi birçok muhaddis hadis rivayet etti. Muhaddisler genellikle hadis tahsil etmek için ilim muhitlerine seyahatler yaparken Bezzâr, bildiği hadisleri daha geniş muhitlere yaymak maksadıyla İsfahan, Bağdat, Mısır, Mekke ve Şam bölgesindeki Remle'ye bizzat kendisi gitti. Rivayet ettiği hadislerde bulunan illetleri de talebelerine söylerdi. Tamamı hadis öğrenim ve öğretimi için harcanan seksen yıllık bir ömürden sonra Remle'de vefat etti. Hadis tenkitçileri onu sika bir muhaddis olarak kabul etmekle beraber hadis okuturken eline kitap almayıp güçlü hâfızasına güvenip ezbere rivayette bulunduğu için çok yanıldığını söylerler. TDV İA

derdi: Cennetin sekiz kapısı vardır. Tevbe kapısı dışında hepsi açılır ve kapanır. Tevbe kapısında görevli bir melek vardır. Kapının kapanmasını engellemektedir. Bu nedenle duâ edin ve ümitsiz olmayın[162].

Kul tövbe etmek için acele etmelir. Bir alim : "İsyan edip de, ardından tevbe etmeden uyuyana şaşılır"[163]demiştir.

Gerçek tevbe nasıl olur?
"Hasan-i Basrî'ye, nasûh tevbesinin ne olduğu sorulunca, şöyle cevap vermiştir: "O, kalp ile pişman olmak, dil ile istiğfar edip Allah'tan affını istemek, azalarla günahları terk etmek ve içten bir daha günaha dönmemeye karar vermektir" [164].

İbnu'd-Durays, Ebu Ya'la[165], ibnu'I-Münzir ve ibn Adiy sahih bir senedle ibn Ömer'den bildirir: Büyük günah işleyen kişilere bağışlanma dilemezdik. Ancak Hz. Peygamber'den ﷺ, "Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar .. ." ayeti ile: "Ben duam ile şefaatimi ümmetimden büyük günah işleyen kişiler için saklıyorum" buyruğunu işittiğimizde böylesi kişilere yönelik olan bir sürü şeyi içimizde tuttuk. Daha sonra ise affedileceklerini umup onlara bağışlanma dilemeye başladık[166].

Ebu Davud, Nasih'de ve ibn Ebi Hatim'in bildirdiğine göre ibn Abbas bu ayeti (Nisa sresi, 46 ayet) açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah kafir olarak ölenlere mağfiret dilemeyi yasaklamıştır. Tevhid inancına sahip olan kişilerin de umutsuzluğa düşmemelerini dilemiş ve bağışlanma yönünde umutlu olmalarını istemiştir"[167].

İbn Cerir, ibnu'l-Cevza'dan[168] bildirir: "İbn Abbas'ın yanına on üç yıl boyunca gidip geldim. Neredeyse Kur'an'da olan tüm şeyleri ona sordum. Benim elçim de devamlı olarak Hz. Aişe'nin yanına gidip geldi. Her ikisinden de hiçbir zaman bir günah için Yüce Allah'ın: "Bagışlamam" dediğini işitmiş değilim"[169].

---

162 İmam Şarani "Tenbîhü'l-Muğterrîn (Sûfîlere Armağan)" sayfa 315, Muallim yayinları.

163 Ebu Talib el-Mekki "Kutul Kulub" 1/178, Semerkand yayinları.

164 Ebu Talib el-Mekki "Kutul Kulub" 2/185.

165 Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsılî (ö. 307/919). Hadis âlimi. İbn Hibbân, Dârekutnî, Hâkim, Zehebî onun güvenilir bir âlim olduğunu söylemektedirler. Fıkıh ilmini İmam Ebû Yûsuf'un talebelerinden öğrendi ve Ebû Hanîfe'nin görüşlerini benimsedi. Hanefî fıkhıyla bir hayli meşgul olduğu anlaşılmaktadır. TDV İA.

166 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 4/451-452.

167 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 4/453.

168 Şurada hata var, bu zat Ebül Cevzadı. Ebü'l-Cevzâ' Evs b. Abdillâh (Hâlid) er-Rabaî (ö. 83/702). Basralı zâhid tâbiî. Ezd kabilesinin kollarından Rebîa'ya mensup olup hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Hz. Âişe, Abdullah b. Abbas, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Amr b. Âs ve Safvân b. Assâl el-Murâdî'den hadis rivayet etmiştir. Buhârî'nin senedini zayıf gördüğü bir habere göre Ebü'l-Cevzâ Hz. Âişe ve İbn Abbas'a on iki yıl komşuluk ettiğini, Kur'ân-ı Kerîm'deki her âyet hakkında İbn Abbas'tan bilgi edindiğini belirtmekte, öğrenmek istediği konuları bir adamı vasıtasıyla her zaman Hz. Âişe'den sorup öğrendiğini söylemektedir. Kendisinden Katâde b. Diâme, Büdeyl b. Meysere, Amr b. Mâlik en-Nükrî ve Ebü'l-Eşheb el-Utâridî gibi muhaddisler rivayette bulunmuş, Ebû Zür'a er-Râzî ile Ebû Hâtim er-Râzî onun sika bir râvi olduğunu belirtmişlerdir. Rivayetlerinin Kütüb-i Sitte'de yer alması da bunu göstermektedir. İbadete düşkünlüğü ve zâhidâne hayatıyla tanınan Ebü'l-Cevzâ'nın temizlik konusunda çok titiz olduğu, helâya giderken ayrı bir elbise giydiği, namazı başka bir elbiseyle kıldığı rivayet edilir. Hiçbir şeye lânet etmez, lânet edilen şeyleri de yemezdi. Bu sebeple hizmetçisine ekmeği veya yemeği yaktığı zaman lânet etmemesi için ayda 2-3 dirhem fazla verirdi. Hayatı boyunca kimseyle çekişmediğini, kimseyi rahatsız etmediğini söylerdi. Nefsinin arzularına ve hoş şeylere düşkün olanları hiç sevmezdi. Domuzlarla bir arada olmayı bu gibilerle beraber bulunmaya tercih ettiğini söylediği nakledilir. Abdullah b. Zübeyr'in Kûfe valisi Abdurrahman b. Muhammed b. Eş'as'ın yanında Haccâc'a karşı çarpışırken 83 (702) yılında Deyrülcemâcim'de öldü. Vefat tarihi 82 (701) olarak da zikredilmektedir. TDV İA.

169 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 4/454.

İmam Şarani[170] buyurub: "İbn Abbas (radıyallâhu 'anh)'ya göre ne Kurân'da ne sünnette ve ne de sahib olduğu bilgilere göre Allah'ın "ben günahı affetmem" şeklinde bir üslup yoktur. Muhtemeldir ki, İbn Abbas (radıyallâhu 'anh)'ın bu sözünden kastı böyle bir üslup Kurân, sünnette varit olmamıştır. Aksi takdirde Kurân'da "Allah kendisine şirk koşulmayı affetmez" âyeti bulunmaktadır. Bu âyet İbn Abbas (radıyallâhu 'anh)'dan nakledilen söze aykırıdır. Bu durumda İbn Abbas (radıyallâhu 'anh)'ın yukarıdaki sözü "Müslümanların günahını affetmem" anlamına hamledilir. Bu aynen âlimlerin "ben bütün günahları affederim" âyetini müslümanların günahına hamletmesine benzemektedir"[171].

Ebu Ya'la'nın Enes'ten bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur. "Yüce Allah bir kula, yaptığı amele karşılık ödüllendireceğini vaad etmişse bu vaadini mutlaka yerine getirir. Bir ameline karşılık cezalandıracağını vaad etmişse de muhayyerdir. Dilerse cezalandırır, dilerse affeder" [172].

"Onlara göre iman, Allah'a, meleklerine, kitaplarına resullerine ve hayrıyla ve şerriyle, tatlısıyla ve acısıyla kadere iman etmektir. Onları hataya düşüren şey, onları dogruya ulaştırmaz. Onları dogruya götüren şey de hataya düşürmez. İslam, hadiste geldigi gibi, Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduguna şehadet etmektir".

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. **Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır.** (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!" (Bakara Suresi, 177. Ayet)

"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). **Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler**. «Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır» dediler" . (Bakara Suresi, 285. Ayet)

"Ey iman edenler! **Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır**" . (Nisa Suresi, 136. Ayet)

İmam Ahmed ve Bezzar rivayet ettiler ki, Resulullah ﷺ buyurdu: ""İman, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a, peygamberlere, ölüme ve öldükten sonraki hayata inanman, cennet ve cehennemin, hesap ve mizanın varlığına inanman, hayır ve şerriyle bütün kadere inanmandır"[173].

Yukarıda kaderden yeterince bahsettik.

"**Muhammed**, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, **Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur**. Allah her şeyi hakkıyla bilendir". (Ahzab Suresi, 40. Ayet).

---

170 Ebü'l-Mevâhib (Ebû Abdirrahmân) Abdülvehhâb b. Ahmed b. Alî eş-Şa'rânî el-Mısrî (ö. 973/1565). Mısırlı âlim ve sûfî. TDV İA.

171 İmam Şarani "Tenbîhü'l-Muğterrîn (Sûfilere Armağan)" sayfa 313.

172 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 4/454.

173 Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/97, benzer rivayetler aynı cild sayfa 99, 101, 103

«Onlar, Allah'ın, "kalpleri evirip çeviren" olduğunu kabul ederler».

İbn Bezize[174] şöyle buyurub: “Hz. Aişe, Ümmü Seleme ve Enes b. Mâlik’in (Allah onlardan razı kalsın) Hz. Peygamberden ﷺ rivayet ettikleri sahih bir hadiste şöyle geçmektedir:
“Müminin kalbi Allah'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır (Isbeayni). Dilediği gibi onu çevirir”. Başka bir rivayet şu şekildedir: “Müminin kalbi Allah'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır (Isbeayni). Dilerse onu düzeltir, dilerse istikametten kaydırır”.
Hz. Peygamber ﷺ duasında şöyle nida etmektedir: “Ey kalpleri evirip çeviren Allah'ım! Kalbimi dinin ve sana itaat üzere sabit kıl”[175].

Böyle hadislerin tevil olunması hakkında icma rivayet olunub. “el-İmâm Ebû Hâmid şöyle demiştir: Bağdat’ta Haşeviye ve Hanbelî meşayhilerinden hocalarının **şu hadislerin te’vilinde icma** ettiklerini işitmişimdir: "Müminin kalbi Allah'ın parmaklarının iki parmağı arasındadır (îsbeayni)”, "Rabbinizin nefesini Yemen tarafından duyuyorum”[176].

“Hiç şüphesiz isba’ (parmaklar) kaydı, hareketlendirme, yönlendirme manalarına gelir. Bununla Allah Resûlü, Hak Teâlâ nın kalpteki tasarrufunu izhar etmiştir. Zira kalp, ilham ve varidatın mahallidir. Bu durumda hadisin anlamı şu şekilde olur: Kalp, Allah’ın kudreti, hükümranlığı ve mülkü altındadır. Dilediğini hidayete erdirir, dilediğini kaydırır. Allah’tan, kalplerimizi, kendi lütfu keremiyle yakîn ve tevhid nuruyla doldurmasını istiyoruz”[177].

“Onlar, Resülullah'ın, ümmetinden büyük günah işleyenlere şefaat edeceğini ve kabir azabının olacağını kabul ederler”.

Tarih boyunca, İslam toplumunda Resullahın ﷺ şefaatini ve kabir azabını reddeden sapmış cemaatler ortaya çıkmışlar.

Şefaat nedir?
“ Şefaat, Resuller, Nebiler, âlimler ve Allah Teâlâ’nın izin vereceği kimselerin, yine Allah’ın izniyle mü’minlerden bazılarının günahlarının bağışlanmasını ya da Allah katındaki derecelerinin yükseltilmesini talep etmeleridir.
Ehl-i Sünnet’e göre mü’minlerden büyük günah sahibi olanlar için de şefaat söz konusudur. Ancak Allah’ın izni olmadan hiç kimse şefaat edemeyeceği gibi, Allah’ın izin vermediği hiç kimse için de şefaat edilemez.”[178].

---

174 Ebû Fâris (Ebû Muhammed) Abdülazîz b. İbrâhîm b. Ahmed b. Bezîze et-Teymî et-Tûnisî (ö. 673/1274). Mâlikî âlimi. Tercih edilen görüşe göre 14 Muharrem 606’da (19 Temmuz 1209) Tunus’ta dünyaya geldi. Doğum tarihi 616 (1219) olarak da kaydedilir. Öğrenimini doğduğu yerde yaptı. Hocaları arasında, hepsi de VI. (XII.) yüzyılda Mâlikîler’in büyük müctehidlerinden Muhammed b. Ali el-Mâzirî’nin tesirinde kalan Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülcebbâr er-Ruaynî es-Sûsî, Ebû Muhammed Abdüsselâm b. Ali el-Bürcînî, Kadı Ebü’l-Kāsım İbnü’l-Berrâ ve Ebü’l-Hasan Ali b. Ahmed el-Harrâlî gibi şahsiyetler yer alır. Öğrenimini tamamladıktan sonra Mâlikîler’in Tunus’taki önemli âlimlerinden biri oldu. Gençlik dönemini Hafsî Emîri Ebû Zekeriyyâ, olgunluk ve yaşlılık dönemini oğlu Müstansır zamanında geçirdi. Kelâm, fıkıh, tefsir ve Arap diline ait eserler telif ettiği gibi pek çok öğrenci yetiştirdi. İfrîkıye Kadısı İbn Zeytûn onun meşhur öğrencilerinden biridir. İbn Bezîze’nin ölümüyle ilgili olarak kaynaklarda farklı tarihler kaydedilir. 4 Rebîülevvel 662’de (5 Ocak 1264) veya 663 (1265) yılında öldüğüne dair rivayetleri isabetli bulmayan Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî’ye göre 673 (1274) yılında Tunus’ta vefat etti (Neylü’l-ibtihâc, s. 268). TDV İA.
175 İbn Bezize “İzâhu's-sebîl ilâ Menâhi't-te'vîl (Hadiste Müteşâbihat)” sayfa 237.
176 İbn Bezize “İzâhu's-sebîl ilâ Menâhi't-te'vîl (Hadiste Müteşâbihat)” sayfa 166. Litera yayincilik.
177 İbn Bezize “İzâhu's-sebîl ilâ Menâhi't-te'vîl (Hadiste Müteşâbihat)” sayfa 238.
178 “Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi” sayfa 218.

Sevgili kardeşlerim! Şefaat haktır!
"Mü'min kimse, Hz. Peygamberin ﷺ, ümmetinden büyük günah işleyenlere şefaatte bulunacağını hak bilmelidir. Nitekim Resulullah ﷺ 'ın şefaati, ümmetinden büyük günah işleyenlere mahsus olacaktır. Çünkü Hz. Peygamber ﷺ "Kıyamet günü şefaatim büyük günah işleyenlere olacaktır" buyurmuştur. Şefaatin hak olduğunu kabul etmeyip, onu inkara kalkışan kimse bid'atçi olur.
Şefaatin hak olduğuna delil şu ayeti kerimedir: "Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın" (Duha Suresi, 5. Ayet). Yani sana şefaat hakkını verecek demektir.
Nitekim Rasulullah ﷺ da şöyle buyurmuştur: "Kim bana salavat getirirse kıyamet günü onun salavatı bana sunulacaktır. O gün ona şefaat edeceğimi umuyorum"[179].

"İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?" (Bakara Suresi, 255. Ayet)

Ebu'ş-Şeyh[180], el-Azame'de, Ebi Vecze Yezid b. Ubeyd es-Sülemi'den bildiriyor: Resulullah ﷺ Tebuk savaşından geri döndüğü zaman, yanına Fezare oğullarından bir grup gelip: "Ey Allah'ın Resulü! Rabbinin bize nimet vermesi için dua et. Rabbinden bize şefaat dile, Rabbin de sana şefaat dilesin" dediler. Bunun üzerine Resulullah ﷺ: "Vay sana! Ben size Rabbimden şefaat dileyeceğim de, Rabbimiz kimden şefaat dileyecek? Ondan başka ilah yoktur ve o yücedir. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. Gökler Allah'ın azametinden ve yüceliğinden yeni semerin gıcırtısı gibi gıcırdar" buyurdu[181].

Buhari, Tirmizi ve ibn Mace, İmran b. Husayndan rivayet ettiler ki, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Ümmetimden bir grup benim şefaatimle Cehennem'den çıkarılacaklardır. Kendilerine Cehennemlikler adı verilecektir."[182]

«O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez». (Taha Suresi, 109. Ayet)

İmam Beyhaki, Abdurrahman b. Ebi Akilden rivayet etti: "Bir heyetle birlikte Resûlullah'a ﷺ gittim. Evine geldiğimizde develeri kapıda çöktürdük. İçeri girerken ondan daha çok kızdığım bir kimse yoktu. Yanından çıkarken de ondan daha fazla sevdiğim bir kimse yoktu. Bizden birisi: "Ey Allah'ın Resûlü! Rabbinden, sana Süleyman'ın mülkü gibi bir mülk vermesini istesen" deyince, Resûlullah ﷺ güldü ve şöyle buyurdu: "Umarım ki arkadaşınız (benim) için Allah katında Süleymanın mülkünden daha üstün bir şey vardır. Zira Yüce Allah gönderdiği her peygambere kabul edilecek bir dua vermiştir. Bu peygamberlerden kimisi, Allah'tan dünyalık istemiş ve Allah ona istediğini vermiştir. Kimisi de kavmi kendisine asi olduğu için onlara beddua etmiş ve bu yüzden onlar helak olmuşlardır. **Ben ise dileğimi âhiret için Rabbimin katında saklamış bulunuyorum ki, o gün ümmetime şefaat edeyim**"[183].

İmam Darimi, Enes'den (naklen) rivâyet etti (ki Enes) şöyle demiş: Resûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "(İnsanların kabirden) ilk çıkacak olanı benim. (Rablerinin huzuruna) geldikleri zaman komutanları ben (olacağım). Susturuldukları zaman (onlar adına konuşacak, dertlerini anlatacak) hatibleri ben (olacağım).

---

179 Ebül Kasim El-Hakim es-Semerkandi, Kelime anlamlı açıklamalı "es-Sevadül Azam" tercümesi, sayfa 143.
180 Ebû Muhammed Abdullāh b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî (ö. 369/979). Hadis hâfızı ve tarihçi. İbn Merdûye, Ebü'ş-Şeyh'ten çok eser vermiş güvenilir bir âlim, Ebû Nuaym el-İsfahânî, Hatîb el-Bağdâdî ve Abdülkerîm es-Sem'ânî sağlam ve güvenilir bir hadis hâfızı diye sözetmektedirler. Rivayetlerin senedlerine ve râvilerin durumlarına dair verdiği bazı bilgiler onun hadis konusundaki geniş kültürünü ortaya koymaktadır. TDV İA.
181 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 3/159.
182 Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №2600.
183 Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 4/294.

Tutuklandıkları zaman (kurtulmaları için) şefaati kabul edilecek olan da ben (olacağım). (Allah'ın lûtfundan) ümitsizliğe düştükleri zaman (kendileri için yaptığım şefaatin kabul edildiğine dair) onları müjdeleyecek olan da ben (olacağım). İzzet, şerefi ve anahtarlar o gün benim elimde olacaktır. Rabbim katında âdemoğlunun en kıymetlisi de benim. (O gün) etrafımda, örtülüp saklanmış yumurtalar[184], saçılmış inciler[185] gibi olan bin hizmetçi dolaşacak"[186].

İmam Beyhaki rivayet etti ki, Avf b. Mâlik el-Eşcaî anlatıyor; Resûlullah'ın ﷺ seferlerinden birinde onunla iken mola verdik ve bineklerimize yaslanıp uyuduk. Ben gecenin bir kısmında uyanıp Resûlullah'ın ﷺ konakladığı yerde kimsenin olmadığını gördüm ve gidince Muâz b. Cebel ile Abdullah b. Kays'ın ayakta olduklarını gördüm. Onlara: "Resûlullah"ı ﷺ gördünüz mü?" diye sorunca: "Hayır" cevabını verdiler. Bu sırada ben değirmen taşının çıkardığı ses gibi bir ses işittim. Hz. Peygamber ﷺ yanımıza gelip: "Rabbimden bana biri geldi ve ümmetimin yarısının cennete girmesiyle şefaat etmem arasında muhayyer bıraktı, ben şefaati tercih ettim" buyurdu. Biz: "Allah için ve dostluğumuz hatırına senden bizi de şefaatine mazhar olacaklardan kılmanı istiyoruz" deyince: "Sîzler şefaatime dahil olanlardansınız" buyurdu. Artık her kişi gelip: "Ey Allah'ın Resûlü beni de şefaatine nail olacaklara kat" diyor, Resûlullah ﷺ de: "Sen şefaatime dahil olanlardansın" karşılığını veriyordu. Sahabe Resûlullah'ın ﷺ etrafına üşüşünce Hz. Peygamber ﷺ: "**Allahım! Şefaatimin, ümmetimden Allah'a ortak koşmadan ölen herkes için olduğuna seni şahit tutuyorum**" dedi[187].

İki şeyh[188] rivayet ettiler ki: Câbir b. Abdullah'ın bildirdiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi: Her peygamber özel olarak kendi kavmine gönderilirdi. Bense kızıl, siyah olmak üzere herkese (cinlere ve insanlara) peygamber olarak gönderildim. Benden önce ganimet hiç kimseye helal kılınmamışken bana helal kılındı. Yer (toprak) bana mescid ve temizlik aracı kılındı. Bu nedenle kişi namaz vaktini nerede idrak ederse orada kılabilir. Bir aylık mesafeden bile düşmana korku verme özelliği yardım olarak bana verildi. **Şefaat etme hakkı bana tanındı.**"
Buhârî; Sahîh'de Muhammed b. Sinân kanalıyla Huşeym'den ve Müslim ise Yahya b.Yahya'dan rivayet etmiştir[189].

Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah ﷺ: "Kıyamet gününde insanların efendisi ben olacağım. Kabirden çıkarılacak ilk kişi ben olacağım. **Yine kıyamet gününde bana şefaat etme hakkı verilecek ve şefaat edecek ilk kişi de ben olacağım**" buyurmuştur[190].

Ebû Zer der ki: Gecelerden bir gece Resûlullah'ı ﷺ sordum ve bana: "Bir yere çıktı" denildi. Sonra kendisini namaz kılarken buldum. Namazı uzun sürdü. Selam verince de şöyle buyurdu: ‘'Bu gece benden önce biç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi: (Her peygamber özel olarak kendi kavmine gönderilirdi) ben kızıl, siyah olmak üzere herkese peygamber olarak gönderildim —Mücâhid[191]: "Burada cinler ve insanlar kastedilmektedir" dedi— Bir aylık mesafeden bile düşmana korku verme özelliği ilahi destek olarak bana verildi. Yer (toprak) bana mescid ve temizlik aracı kılındı. Benden önce ganimet hiç kimseye helal kılınmamışken bana helal kılındı. Bana: «İste, istediğin sana verilecektir» denildi. **Ancak**

184 Bkz Saffat süresi, 49 ayet.
185 Bkz İnsan süresi, 19 ayet.
186 Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman ed-Darimi “Sünen-i Darimi” 1/148, Madve yayinları.
187 Imam Beyhaki “Delailun-Nübüvve” 5/407-408.
188 Buhari ve Müslim.
189 Imam Beyhaki “Delailun-Nübüvve” 4/422-423.
190 Imam Beyhaki “Delailun-Nübüvve” 4/426.
191 Ebü’l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî (ö. 103/721). Tâbiîn neslinin önde gelen müfessirlerinden.

ben bu hakkımı şefaat olarak daha sonrası için sakladım ki ümmetimden Yüce Allah'a şirk koşmayanlar buna nail olacaktır"[192].

"Allah, onların önlerindekini de, arkalarındakini de (yaptıklarını da, yapacaklarını da) bilir. Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler!". (Enbiya Suresi, 28. ayet)

"Abd b. Humeyd'in bildirdigine göre Hasan(-ı Basri): "O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler" buyrugunu açıklarken: "Razı oldugu kimselerden kasıt La ilahe illallah' diyenlerdir'' demiştir. İbn Cerir, İbnu'I-Münzir, İbn Ebi Hatim ve Beyhaki'nin el-Ba's'de bildirdigine göre ibn Abbas: "O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler" buyrugunu açıklarken: "Razı olunan kişiler, 'La ilahe illallah' deyip de Allah'ın bunu kendilerinden kabul ettigi kişilerdir" demiştir.
Hakim ve Beyhaki el-Ba's'de Cabir'den bildirir: Resulullah ﷺ: " O'nun razı olduğu kimselerden başkasma şefaat etmezlef", ayetini okudu ve: "Benim şefaatim ümmetimden büyük günah işleyenler içindir" buyurdu[193].

Enes (r.a.)'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenleredir."[194]

Câbir b. Abdullah (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Şefaatimden ümmetimden büyük günah işleyen kimseleredir." Muhammed b. Ali diyor ki: Câbir bana şöyle dedi: Ey Muhammed büyük günah işlemeyen kimsenin şefaate ne ihtiyacı vardır?[195]

İmam Darimi, Câbir b. Abdillah'dan (naklen) rivayet etti ki Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurdu: "Ben peygamberlerin komutanıyım. Bunu övünmek için söylemiyorum. Ben peygamberlerin sonuncusuyum. Övünmek yok! **Ben ilk şefâat edecek ve şefâati ilk kabul edilecek olanım**. Övünmek yok!"[196].

Ve yine imam Darimi, Enes'den (naklen) rivâyet etti (ki Enes) şöle dedi: Resûlullah ﷺ: "Ben Cennette ilk şefâat edecek olan (kimsey)im" buyurdu[197].

Şefaat nasıl olacak?

İki şeyhin naklettikleri, Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ'e et getirildi ve ön but kısmı takdim edildi çünkü o etin bu kısmından hoşlanırdı. Etten bir parça ısırdı ve şöyle buyurdu: "Kıyamet günü insanların en saygıdeğeri ben olacağım bunun niçin böyle olacağını biliyor musunuz? Dinleyin! Anlatayım; Allah bütün insanları öncekileriyle ve sonrakileriyle hepsini büyük ve düz bir alanda toplayacak ve söyleyeceği her söz tüm insanlığa duyurulacak gözler bu manzaralara şâhid olacak, güneş kendilerine o kadar yaklaştırılacak ki sıkıntı ve keder güç yetiremeyecek, çekilmez hale gelecek ve insanlar birbirlerine; Başınıza gelenleri görmüyor musunuz? Rabbiniz yanında size şefaat edebilecek birine bakmıyor musunuz? İnsanlar birbirlerine, Adem'e müracaat ediniz deyip ona gelecekler ve şöyle konuşacaklar: Sen tüm insanların babasısın, Allah seni eliyle yarattı ruhundan üfürdü ve meleklere secde etmelerini emretti, onlar da sana secde ettiler. Rabbinin yanında bize şefaat et. Ne durumda olduğumuzu

---

192 Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 4/423.
193 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 10/292
194 Tirmizî: Bu hadis bu şekliyle hasen sahih garibtir. "Sünen-i Tirmizi" №2435.
195 Tirmizî: Bu hadis Cafer b. Muhammed rivâyeti olarak garibtir. "Sünen-i Tirmizi" №2436.
196 ed-Darimi "Sünen-i Darimi" 1/149.
197 ed-Darimi "Sünen-i Darimi" 1/150.

görüyorsun, görüyorsun ki halimizi! Adem onlara şöyle diyecek: “Rabbim bugün o derece gazablanmış ki, bu güne kadar bu şekilde gazablanmamış ve bundan sonra da böylesine gazablanmayacaktır. Cennet’te bir ağaca yaklaşma demişti de ben hata edip o ağacın meyvesinden yemiştim. Ben kendi derdime düşmüşüm! Başka birine gidin; Nuh'a gelecekler ve diyecekler ki: “Ey Nuh! Yeryüzüne gönderilen peygamberlerin ilk olanlarındansın.“Allah, seni çok şükreden kul” olarak vasıflandırmıştır. Rabbinin yanında bize şefaat et! Ne halde olduğumuzu görüyor ve ne duruma geldiğimizi biliyorsun!” Nuh (a.s) onlara şöyle cevap verecek: “Rabbim bugün o derece gazablanmış ki, bugüne kadar bu şekilde hiç gazablanmamış bundan sonra da böylesine gazablanmayacaktır. Ben de kavmime beddua edip Allah’a karşı bir suç işlemiştim bu yüzden benim derdim bana yeter siz başkasına gidin, İbrahim'e gidiniz! Sonra İbrahim’e gelirler ve şöyle derler: Ey İbrahim! Sen Allah'ın Peygamberi ve yeryüzü halkı içerisinde O'nun tek dostusun. Rabbin yanında bizim için şefaat ediver! Ne halde olduğumuzu görüyorsun? İbrahim şöyle der: “Rabbim bugün o derece gazablanmış ki, bugüne kadar bu şekilde hiç gazablanmamış bundan sonra da bu şekilde gazablanmayacaktır. Ben hayatım boyunca üç yerde yalan söylemiştim Ebû Hayyan’ın rivayetinde bu, yalan söylediği üç yer sayılır) Dolayısıyla benim derdim bana yeter siz başkasına gidin, Musa'ya gidin! Sonra insanlar Musa'ya gelirler ve şöyle derler: Ey Musa! “Sen Allah'ın Rasûlüsün Allah sana, kitap vererek ve seninle konuşarak seni insanlardan üstün kılmıştır. Rabbin yanında bize şefaat et! Durumuzu görmüyor musun! Musa’da şöyle diyecek: “Rabbim bugün çook şiddetli derecede gazablanmış ki, bugüne kadar bu şekilde hiç gazablanmamış bundan sonra da bu şekilde gazablanmayacaktır. Ben de bir zamanlar bana emredilmemesine rağmen bir adam öldürmüştüm o şuç bana yeter. Dolayısıyla benim derdim bana yeter siz başkasına gidin, İsa'ya gidin! Sonra İsa'ya gelirler ve şöyle derler, “Sen Allah'ın rasûlü ve Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve Ruhundan üfürdüğü kimsesin. Beşikte insanlarla konuşan sensin, Rabbinin yanında bize şefaat et! Durumumuzu görüyorsun! İsa şöyle diyecek: “Rabbim bugün o derece gazablanmış ki, bugüne kadar bu şekilde hiç gazablanmamış bundan sonra da bu şekilde gazablanmayacaktır. İsa, kendi için işlediği bir günah zikretmemiştir. Benim de kendi derdim bana yeter siz başkasına gidin, Muhammed ﷺ’e gidin! Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: “Muhammed ﷺ’e gelecekler ve şöyle diyecekler Ey Muhammed! Sen, Allah'ın Rasûlü, peygamberlerin sonuncususun. Geçmiş ve gelecek bütün günahları bağışlanan sensin. Rabbin yanında bize şefaat et! Durumumuzu görüyorsun! Ben de hemen hareket edip arşın altına gelir ve Rabbime secdeye kapanırım. Sonra Allah, o anda benden önce kimseye nasip etmediği hamd ve övgülerden öyle şeyler bana ilham edecektir. Sonra “Ya Muhammed!” denilecek,“kaldır başını secdeden; iste isteğin yerine getirilecektir. Şefaat et şefaatin de kabul edilecektir. Başımı kaldıracağım ve “Ya Rabbi, ümmetim! Ya Rabbi, ümmetim! Ya Rabbi, ümmetim!” diyeceğim. Allah, Ya Muhammed! diyecek, ümmetinden hesaplaşması olmayanları, Cennet kapılarının sağından girdir bu girecek kimseler diğer tüm kapılardan da girebilirler. Sonra Rasûlullah ﷺ şöyle devam etti: Canımı kudret elinde tutan Allah’a yemin olsun ki Cennet kapılarından iki kanadın arası Mekke ile Hecer veya Mekke ile Busra arası kadardır.”[198]

Şefaata nail olmayanlar!

Taberani'nin Ebu Umame'den bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Ümmetimden iki sınıfa şefaatim olmayacaktır. Biri çok zalim kalpli idareci, diğeri de dinde aşın giden kimsedir”[199].

---

198 Buhârî, Ehadisül Enbiya: 23; Müslim, İman: 72. Bu konuda Ebû Bekir es Sıddîk, Enes, Ukbe b. Âmir ve Ebû Saîd’den de hadis rivâyet edilmiştir. Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Ebû Hayyan et Teymî’nin ismi Yahya b. Saîd b. Hayyan olup Küfelidir ve güvenilir bir kimsedir. Ebû Zür’a b. Amr b. Cerir’in ismi ise Herîm’dir. “Sünen-i Tirmizi” №2435.

199 Celaleddin es-Suyti “ed-Dürri’l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur” 3/268.

Zayif isnad ile, Abdullah İbn-i Abbas (Radiyallahü anh)'den, Resûlullah ﷺ 'in böyle buyurduğu rivayet edilmiştir: «Bid'at sahibi, bid'atını bırakmadıkça, (şefaatçılar şefaat etseler bile) Allah Taalâ onun amelini kabul etmiyecektir»[200].

Merhum Haydar Hatipoğlu bu hadisin şerhinde söyleyib: "Sindi bu hadisin şerhinde diyor ki, buradaki bid'attan maksad bozuk itikad olsa gerek. Çünkü ilim ehli fâsid akide ehline bid'atçı der. itikadı sağlam olup amel yönünden bid'atı olanlar burada mürad değildir. Zaten âlimler böylelerine fâsık derler, bid'atçı demezler. Hadisten anlaşıldığı veçhile bozuk akide sahibi, bid'at'inden rücu' edip tevbe ederse Cenâb-ı Hak, amelini kabul eder"[201].

Şefaat etmek için, Kuranın önemi.
İbn Mace rivayet ediyor ki, Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: «Allah, Kur'an'ı okuyup hıfz eden kimseyi Cennet'e idhal eder ve Cehennem'e kesinlikle müstahak olan ev halkından on kişi hakkında şefâat etmesini kabul eder»[202].
«Miftâhü'l-Hâce» müellifi diyor ki: Bu hadis Mu'tezile'-nın görüşünü reddeder. Çünkü onlara göre büyük bir günah işliyen mükellef ebedî olarak Cehennemliktir. Ona şefâat da edilemez. Şefaat yalnız derecelerin yükseltilmesi içindir"[203].

Abdullah b. Mes'ud demiştir ki: "Muhakkak ki bu Kur'an, şefaati makbul bir şefaatçidir. Kendisine tabi olanı cennete götürür. Onu terk eden veya ondan yüz çeviren -veya bunun gibi bir şey- ise ensesi üzerine cehenneme atılır"[204].

Şefaat yapan saleh insanlar.
İmam Beyhaki "Delailun-Nübüvve"[205] hadis toplusunda, rivayet ediyor ki: Abdullah b. Ebi'l-Ced'â der ki: Resûlullah'ın ﷺ: "Ümmetimden bir adamın şefaatiyle Temim oğullarından daha fazla kişi cennete girer" buyurduğunu işittim.
Sekafî der ki: Hişâm b. Hassân'ın bildirdiğine göre Haşan: "(Şefaat edecek olan) bu kişi Uveys el-Karanî'dir" derdi.

Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir der ki; Bize bildirilene göre ﷺ: "Ümmetimden Sıla b. Eşyem admda bir adam çıkacak, onun şefaatiyle cennete şu kadar kişi girecektir" buyurmuştur.

Muâze el-Adeviyye der ki: "Sıla, namazgâhından yatağına emekleyerek gelirdi. Zira bitkin düşünceye kadar namaz kılardı".
Sıla b. Eşyem'in pek çok kerameti vardır ve hepsini burada zikretmek konuyu uzatacaktır[206].

Bir şüphe.
Allah buyurmuştur:
"Ey iman edenler, alış verişin, dostluğun ve şefaatin olmayacağı gün gelmeden önce, size verdiğimiz mallardan nafaka verin. Kafirler ise hep o zalimlerdir"[207]. (Bakara Suresi 254. ayet).

---

200 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/77-78.
201 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/78.
202 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/375.
203 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/376.
204 Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/466, Ocak yayıncılık.
205 Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 5/155.
206 Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 5/156.
207 Elmali Hamdi Yazır Mealı.

Kuran ayetlerini konunun dışına çıkarmamak çok önemlidir! Evet 254. ayette, Teala dedi ki “şefaatin olmayacağı gün”, ve lakin 255. ayetinde açıkladı ki “O'nun izni olmadan huzurunda şefaat etmek kimin haddine!”. Kuran'ın bazı ayetlerinin diğer Kuran ayetlerinde yorumlandığı herkes tarafından bilinmektedir.

Kabir azabının gerçek olduğunu bilin!
“Ölen bir kimse gerek bir mezara defnedilsin gerek denizlerin dibi bulunmaz çukurlarına atılsın ve gerek hayvanlar tarafından yenilsin mutlaka Rabb'inden, peygamberinden, dininden sorguya çekilecektir. Bu soruları sormakla Münker ve Nekir adındaki melekler görevlidir. Ancak yüce peygamberler ve çocuklar bu sorgudan muaftır.
Her ölü kabirde ya nimet ya da azap görecektir. Kabir, iman edenler ve salih amel işleyenler için âdeta cennet bahçelerinden bir bahçeye; kâfir ve dalâlet ehli için ise cehennem çukurlarından bir çukura dönecektir[208].
Cenâb-ı Hakk'ın ölünün bedeninde lezzet ve elemi idrak edebileceği bir çeşit hayat yaratması ve ölünün de bu şekilde nimet veya azap görmesi imkân dahilindedir. Bu durum ruhun bedene iadesini, ölünün kabrinde hareket ve ızdırabını ve kendisinde azap ve sevabın izlerinin görülmesini gerektirmez. Yine ölü kabre girince ruhu bedenine veya bedenin uzuvlarından birine kısmen taalluk veya sirayet eder de ölü bu şekilde bir çeşit hayata kavuşarak kendisine yöneltilen soruyu anlaması, lezzet ve elemi idrak etme kabiliyetine sahip olması câizdir. Fakat ruhun bu taalluk ve sirayeti ölünün tamamen harekette bulunmasını gerektirmez. Farzedelim ki ölüye soru sorulduğu bir anda kabri açılacak olsa kendisinde asla bir hareket ve etkilenme (teessür) görülemez. Berzah âleminin hallerini dünya âleminin halleriyle tamamen kıyaslamak doğru değildir. Biz kabir hallerinin meydana geleceğine inanmakla beraber keyfiyetini ilm-i İlâhîye havale ederiz. Ancak bu halleri temsil metoduyla biraz izah edebiliriz. Şöyle ki yanımızda iki kişinin uyumakta olduğunu farzedelim, bunlar derin bir uykuya dalmış, kendilerinde hiçbir kıpırdama gözükmemekte. Şimdi bunlardan biri çok tatlı bir rüya görüyor, güya en sevdiği arkadaşlarıyla beraber ruha en ferahlık veren bir bahçedeymiş. Bahçeyi süsleyen çiçeklerin güzel kokularından istifade ediyor. Çeşitli ağaçların meyvelerinden kopararak tatlı tatlı yiyor. Kendisini çok rahatlamış, çok mutlu bir halde buluyor. Bilakis diğeri pek sıkıntılı bir rüya görüyor. Âdeta birtakım canilerle beraber nefesi boğazına düğümlenmiş bir halde hapsedilmiş, hapishanenin her duvarından üzerine akrepler, yılanlar yağıyor. Artık bedenî ve ruhî olarak düştüğü sıkıntının sınırı yok. Halbuki biz bunların ikisinin de bir sükûnet uykusuna dalmış âtıl bir halde görüyoruz. Bunların ne rahatlığını ne de elem ve ızdırabını kavrayabiliyoruz.
Şimdi bir kere de bu iki kişinin gördüğü rüyaların çok uzun sürdüğünü farzedelim. Acaba bunların uyku halinde duydukları rahatlama ve sıkıntının uyanıklık halindeki rahatlama ve sıkıntıdan ne farkı vardır. Demek ki görünür sebeplerle meydana gelen zevk ve rahatlık veya elem ve sıkıntı manevi sebeplerle de ortaya çıkabiliyormuş.
İşte bunun gibi bir ölü de kabrinde ya rahatlamaya ya da sıkıntıya maruz kalır. İçerisinde bulunduğu kabir kendi hakkında ya taze çiçek bahçesi veya bir musibet çukuru haline gelir. Artık onların âlemi başka bir âlemdir. Dünyada yaşayanlar o âlemin hallerine bakışlarıyla nüfuz edemezler”[209].

Kuran'dan kabir azabına delil.

«Onlar sabah akşam o ateşe sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün de: Firavun ailesini azabın en çetinine sokun (denilecek)!» (Mumin süresi, 46 ayet)

---

208 Tirmizî, Kıyâme, 26.
209 Ömer Nasuhi Bilmen “Muvazzah İlmi-Kelam” sayfa 334.

Muhammad Ali es-Sabuni (hafizahullah) “Safvetüt Tefasir” kitabinda, şöyle buyurdu: “Onlar sabah akşam o ateşe sokulurlar”Onlar, sabah akşam o ateşte yakılırlar. Tefsirciler şöyle der: **Burada ateşten maksat, kabir ateşi ve onların kabirlerde görecekleri cezalarıdır**. Nitekim bundan sonra gelen şu bölüm bunu gösterir - “Kıyametin kopacağı gün de: Firavun ailesini azabın en çetinine sokun (denilecek)!” Kıyamet gününde meleklere şöyle denilir: "Firavun ve kavmini, dünya azabından daha kötü olan Cehennem ateşine sokun"[210].

Ebül Abbas ibn Acibe[211] kendi tefsirinde buyurdu: “Bu ayet, Firavun ve kavminin başına gelen kötü azabı haber vermektedir. Bu azap, onların ruhlarına yönelik olacaktır. Bu konuda Abdullah b. Mesud (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Onların ruhları, kıyamete kadar, sabah akşam siyah kuşların kursağında ateşe sunulur (onunla yakılır)”.
Onların azabının bu iki vakitle sınırlandılması birkaç şekilde yorumlanmıştır.
1. Onlar, bu iki vaktin dışında, önceki azaptan başka bir azap görürler.
2. Bu iki vaktin dışında azaplan hafifletilir.
3. Sabah akşam demek, bütün gün, sürekli ve devamlı azap görürler
demektir.
Bu azap dünyada berzah alemindedir. "Kıyametin koparağı gün de, cehennem bekçilerine, 'Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun' denilir." En şiddetli azap, cehennemin bizzat kendisidir; zira o, daha önce gördükleri azabın en şiddetlisidir. Yahut cehennemin en şiddetli azabıdır; çünkü cehennemin azapları çok çeşitlidir; bazısı bazısından daha şiddetlidir. **Bu ayet, berzah aleminde kabir azabının varlığına bir delildir. Kabir azabının varlığı sahih hadislerle de sabittir**”[212].

Fahreddin Razi “Tefsir-i Kebirde” buyurdu: “**Ehl-i sünnet âlimlerimiz, kabir azabının olduğuna bu ayeti delil getirerek şöyle demişlerdir**: "Bu ayet, sabah-akşam onların ateşe arz olunduklarını (sunulduklarını) gösterir. Bu arzolma ile, ahiret azabı kastolunmuştur. Çünkü Hak Teâlâ, bu ifadenin peşi sıra da, “Kıyametin koptuğu gün ise, “Firavun hânedânını azabın en çetinine sokun” buyurmuştur. Bu ayetle, dünyadaki azab da kastedilmemiştir. Çünkü dünyada iken, onlara böyle, sabah-akşam bir ateş (azabı) verilmemiştir. Dolayısıyla, bu arz işinin, ölümden sonra, kıyametten önce olduğu anlaşılır. Bu, bu kimseler için kabir azabının olacağına delâlet eder. Bu azap, onlar hakkında söz konusu olunca, başkaları hakkında da söz konusu olur. Çünkü başkalarıyla bunlar arasında bir fark olduğunu söyleyen yoktur”[213].

Kabir azabına işaret eden hadisler.

Hz. Aişe bildiriyor: Peygamber ﷺ sahipleri azap görmekte olan iki mezara uğradı ve şöyle buyurdu: "Bu ikisi azap görmektedirler. Büyük günah sebebiyle azap görmekte değillerdir. (Aksine) onlardan biri idrardan sakınmazdı. Diğeri ise koğuculuk yapardı." Sonra bir yaş hurma dalı istedi ve onu kır(arak ikiye ayır)dı. Birini bu kabre, diğerini de öbür kabre koyarak: "Belki bu dallar kuruyuncaya kadar azapları hafifletilir" buyurdu[214].

---

210 Muhammed Ali es-Sabuni “Safvetüt Tefasir” 5/359. İZZ yayincilik.
211 Ebü’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî (ö. 1224/1809). Faslı âlim, müfessir, Şâzelî-Derkāvî şeyhi.
212 İbn Acibe “Bahrül Medid” 8/500. Semerkand yayinları.
213 Fahreddin Razi “Tefsir-i Kebir” 19/309.
214 Heysemi buyurdu ki: “Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat'ta rivayet etmiş olup ravileri güvenilir kabul edilmişlerdir. Yalnız Taberani'nin hocası Muhammed b. Ahmed b. Cafer el-Veki'i el-Mısri'yi tanımıyorum”. Matbu aslın dipnotuna şu bilgi düşülmüştür: "Ben derim ki: Bu zat Mısırlı olup aslen Kufelidir. Kendisini Said b. Yfınus güvenilir görmüştür". Bkz Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 2/25.

Hz Enes'ten naklettiğine göre Resulullah ﷺ koğuculuk sebebiyle kabrinde azap görmekte olan bir adam(ın kabrin)e uğradı. Yine idrar sebebiyle azap görmekte olan bir adam(ın kabrin)e de uğradı[215].

İbn Abbas'ın bildirdiğine göre Resullullah ﷺ: "Kabir azabının geneli idrar yüzündendir; öyleyse idrardan korunun" buyurmuştur[216].

Ebu Bekir demiştir: Peygamber ﷺ benimle bir başka adamın arasında yürüyordu. Derken iki kabrin başına geldi ve "Bu iki kabirde yatan zatlar azap görmekteler. Bana bir yaş hurma dalı getirin" buyurdu. Ebu Bekir der ki: Ben ve arkadaşım bunun için koşuştuk ve ben kendisine bir yaş hurma dalı getirdim. Onu ortadan ikiye yararak bir parçasını bu kabre, diğerini öbür kabre koydu. Sonra: "Bu iki hurma dalı yaş kaldığı sürece belki azapları hafifletilir. Zira onlar, küçük günah sebebiyle; gıybet ve idrar yüzünden azap görmektedirler" buyurdu[217].
Hz. Aişe annemiz bildiriyor: Resulullah ﷺ, her namazın ardından şöyle derdi: "Cibril'in, Mikail'in ve İsrafil'in Rabbi olan Allahım! Beni cehennem ateşinden ve kabir azabından koru"[218].

İbn Abbas der ki: Resulullah ﷺ şöyle dua ederdi: "Allahım! Tembellikten, ihtiyarlıktan, kabir azabından ve göğüs darlığından sana sığınırım"[219].

Enes' den şu niyaz nakledilmiştir: "Şahadet ederim ki Allah haktır. Ona kavuşmak haktır. Kıyamet haktır. Cennet haktır. Cehennem haktır. Allahım! Deccal fitnesinden sana sığınırım.
Hayatın ve ölümün fitnesinden, kabir azabından ve cehennem azabından sana sığınırım."
(Ravi) Ebu Hayseme ekledi: "Bu niyaz Allah Resulü'ne ﷺ ait olsa gerektir"[220].

Hz. Aişe' nin bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Kabrin müthiş bir sıkma özelliği vardır. Bundan kurtulan biri olsaydı bu Sa'd b. Muaz olurdu"[221].

İbn Abbas bildiriyor: Resulullah ﷺ Sa'd b. Muaz'ın defnedildiği gün, kabrinin üzerine çömelerek şöyle buyurdu: "Kabir imtihanından veya sorgusundan kurtulan biri olsaydı bu, Sa'd b. Muaz olurdu. Kendisi sıkıştırıldı, fakat daha sonra da gevşetildi"[222].

---

215 Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat'ta rivayet etmiş olup senedinde yer alan Halid b. Da'lec'i ulema zayıf görmüşlerdir. Fakat Ebu Hatim onun hakkında "Salih/Uygun olmakla beraber sağlam değildir" değerlendirmesini yaparken, İbn Adi de "Rivayetlerinin genelinde başkası kendisine mutabaat etti" demiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 2/26.
216 Hadisi Bezzar ve el-Mu'cemu'l-kebir'de Taberani rivayet etmiş olup senedinde ismi geçen Ebu Yahya el-Kattat'ı Yahya b. Main bir rivayette güvenilir kabul ederken diğer bilginler ise zayıf görmüşlerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 2/26.
217 Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat'ta ve ayrıca Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Ancak ifade Taberani'ye aittir. Ahmed b. Hanbel'in ifadesi ise şöyledir: "Bunlar büyük bir günah sebebiyle azap görmemekteler. Bilakis gıybet ve idrar yüzünden azap görmekteler." Aynı hadisi İbn Mace de daha kısa metinle rivayet etmiş olup ravileri güvenilir kabul edilmişlerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 2/27.
218 Nesai'nin rivayetinde: "Her namazın ardından" ibaresi yoktur. Taberani. el-Mu'cemu'l-evsat'ında, hocası Ali b. Said er-Razi'den rivayet etti. Onda zararı olmayan kusurlar vardır. Diğer ravileri güvenilirdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 17/134.
219 Taberani rivayet etti. Ravilerden Kabus b. Ebi Zabyan güvenilir bulunmuştur, fakat onun hakkında ihtilaf vardır. Diğer ravileri Sahlh'in ravileridir. Bezzar da rivayet etti. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 17/242.
220 Hadisi Ebu Ya'ala rivayet etmiş olup ravileri Sahih'in ravileridirler. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 3/349.
221 Hadisi, İmam Ahmed, Nafi'den, o da Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. Başka bir rivayette ise Nafi ile Aişe arasında kimliği belirtilmemiş bir ravi zikredilmiştir. İki senedin ricali de Sahih ricalidir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/522.
222 Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat ve el-Mu'cemu'l-kebir'de rivayet etmiştir. Ravileri güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/523

Ebu Eyyub bildiriyor: "Küçük bir çocuğun gömülmesi anında Resulullah ﷺ şöyle buyurdu: "Şayet kabrin kucaklamasından kaçabilen olsaydı, o bu çocuk olurdu"[223].

Cabir dedi ki: Bir adam vefat etmişti. Biz de onu yıkadık; kefenledik ve güzel kokular sürdük. Daha sonra da onu Resulullah ﷺ ' in yanına getirip kendisine: "Cenaze namazını kıldırır mısın?" diye sorduk. O da bir adım atarak: "Borcu var mı?" diye sordu. Ben de: "İki dinar (altın para)" dedim. Bunun üzerine Resulullah ﷺ namazı kıldırmadan geri döndü. Böyle olunca Ebu
Katade bu borcu üstlendi. Resulullah ﷺ'in yanına geldik. Ebu Katade dedi ki: "Onun borcunu ben üstleniyorum." Resulullah ﷺ de şöyle buyurdu: "Bu durumda Yüce Allah alacaklının hakkını kendisine vermiş ve ölü de bu sorumluluktan kurtulmuştur." Daha sonra da: "Evet" dedi ve onun namazını kıldırdı. Bu olaydan bir gün sonra: "İki dinara (borca) ne oldu?" diye sorunca dedim ki: "Adam daha dün öldü!" Ertesi gün yine tekrarlayınca dedim ki: "Onları sahibine verdim (borcu kapattım)." Bunun üzerine Resulullah ﷺ şöyle buyurdu: "**İşte şimdi derisi serinledi**."[224]

Ebu Said el-Hudri bildiriyor: Resulullah ﷺ ile beraber bulunduğum bir cenaze namazında Resulullah ﷺ şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Bu ümmet, kabirlerinde imtihan edileceklerdir. İnsan defnedilip de dostları dağıldığı zaman bir melek elinde tokmakla gelir. Önce onu oturtur ve şöyle der: "Bu adam (Muhammed) hakkında ne diyorsun?» Kendisine bu soru sorulan ölmüş kişi şayet müslüman ise şöyle cevap verir: «Ben, Yüce Allah' dan başka ilah olmadığına ve Muhammed' in de onun elçisi olduğuna tanıklık ederim.» Bu cevabı duyan melek de: «Doğru söyledin» der. Daha sonra da cehennemi görebileceği bir kapı açılıp kendisine şöyle denir: «İşte bu, şayet Rabb'ini inkar edecek olsaydın gideceğin yerdi. Rabbine iman etmen sebebiyle bu da asıl gideceğin yerdin" der. Böylece kendisi için cenneti gördüğü bir kapı açılır. O kişi hemen oraya sıçrayıvermeye çalışırken melek kendisine: «Yerleş (otur)!» deyince kabri genişler. Şayet ölen kişi kafir veya münafık ise melek şöyle sorar: «Bu adam (Muhammed) hakkında ne diyorsun?« O da şöyle cevap verir: «Bilmiyorum; insanların onun hakkında konuştuklarını duymuştum.» Bunun üzerine melek de şöyle der: "Bilmiyesice, okumuyasıca ve doğruluğu bulamıyasıca!» Daha sonra kendisine cennete ulaştıran bir kapı açılır. Sonra melek şöyle der: «Şayet Rabbine inansaydın gideceğin yer burası olacaktı. Ancak sen, Rabbini inkar edince o da bunu değiştirdi.» Böylece kendisine cehenneme doğru bir kapı açılır. Daha sonra o melek elindeki tokmakla öyle şiddetli vurur ki o kişinin haykırışını insan ve cinlerden başka herkes duyar." Oradakilerden biri dedi ki: "Ya Resulallah! Elinde gürz (tokmakla) bir meleği gören herkes dehşete kapılıp afallamazmı ki?" Bunun üzerine Resulullah ﷺ şöyle buyurdu: "Allah inananları, sağlam bir söz üzerinde tutar"[225].

Esma'nın bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "İnsan kabrine girdiğinde şayet mümin ise namaz oruç gibi amelleri kendisini kuşatıp sarar ve bir melek gelir. Namaz onu uzaklaştırır. Bu sefer oruç tarafından gelir ve oruç da onu uzaklaştırınca ona: «Otur!» diye emreder. O kişi de oturunca bu defa kendisine: -Resulullah ﷺ 'i kastederek-: «Şu adam hakkında ne düşünüyorsun?» diye sorar. O da «Kim?» diye sorunca bu sefer: «Muhammed» der. O kişi: "Ben, onun Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık ederim» diye cevap verir. Bu sefer melek ona: "Bu düşünce ve inançla yaşadın; bununla öldün; bununla da diriltileceksin» der. Ölen kişi, şayet facir veya kafir birisi ise bu defa melek, kendisi ile o ölen kişi arasında

---

223 Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-kebir'de rivayet etmiştir. Ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/525

224 Hadisi Bezzar ve İmam Ahmed rivayet etmiştir. İsnadı hasendir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/497-498.

225 Hadisi Bezzar ve İmam Ahmed rivayet etmiştir. Ayrıca şu ayeti ilave etmiştir: "Bu hem dünya, hem de ahiret hayabnda böyledir. Zalimleri de saptınr. Allah dilediğini yapar." Ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/527-528.

hiçbir engel bulunmaksızın onun yanına gelir. Onu oturtup sorar: «Şu adam hakkında ne dersin?» O da: "Hangi adam?» deyince melek: "Muhammed» deyince adam: "Vallahi, bir şey bilmiyorum. İnsanların onun hakkında bir takım şeyler söylediğini duydum. Ben de onların dediğini dedim» der. Bunun üzerine melek ona: «Bu düşünce ve inançla yaşadın; bununla öldün; bununla da diriltileceksin» der. Nihayet o kişiye kabrinde kırbaçlı bir canlı musallat edilir. Bu kırbacın ucunda deve ve at yelesini andıran ateşten püsküller vardır. Allah, ona dur diyene kadar ona vurur. O sağır olup duymadığı için inleme ve çığlık seslerinden dolayı ona merhamet etmez."[226]

Hz. Aişe annemiz der ki: Resulullah ﷺ'e: "Ya Resulullah! Bu ümmet kabirde sınanacaksa, peki benim gibi zayıf bir kadının hali ne olacak?" Resulullah ﷺ şöyle buyurdu: ''Yüce Allah - şirk ve tağutu reddederek- iman edenleri dünyada ve ahirette sağlam bir söz (olan kelime-i şehadet)le sabit tutar."[227]

Cabir b. Abdullah der ki: "Resulullah ﷺ Neccar oğullarına ait bir bölgeye girmişti. Neccar oğullarından, Cahiliye zamanında ölen bir takım adamların, kabirlerinde azab edildikleri işkence seslerini işitince Resulullah ﷺ ürpererek hemen oradan ayrıldı. Ashabına da kabri azabından Allah'a sığınmalarını emretti."[228]

Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "(Kabirde) kafir olan kişiye, biri ayak, diğeri ise başucuna olmak üzere iki yılan gönderilir: Bu iki yılan kıyamete kadar o adamı ısırır dururlar."[229]

Enes buyurdu ki: Resulullah ﷺ Ebu Talha'nın hurma bahçesinde bir takım ihtiyaçlarını giderip dolaşırken Bilal da ona hürmeten yanında yürümek yerine ardı sıra geliyordu. Resulullah ﷺ bir kabrin yanından geçerken, Bilal kendisine yetişinceye kadar durdu. Yetiştiğinde ona: "Hey gidi Bilal! Benim duyduğumu sen de duyuyor musun?" diye sorunca Bilal: "Duymuyorum" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah ﷺ: "Kabrin sahibi (içindeki yatan kişi) azab ediliyor" buyurdu. Kabrin kime ait olduğunu sorunca bir Yahudi kabri olduğunu öğrendi[230].

Ümmü Mübeşşir der ki: "Ben, Neccar oğullarından Cahiliye zamanında ölmüş olanların mezarlarının bulunduğu bir bölgedeyken Resulullah ﷺ onların azap edilmeleri sebebiyle inleme seslerini işitince şöyle buyurdu: "Kabir azabından Allah'a sığının." Bunun üzerine ben de kendisine: "Ya Resulullah! Onlar kabirlerinde gerçekten azap ediliyorlar mı?" diye sorunca, o da: "Evet, öyle bir azap ki hayvanlar bile onların bu azabını işitebiliyorlar" buyurdu[231].

Abdullah b. Mes'udun bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Ölüler mezarlarında öyle azap edilirler ki hayvanlar dahi onların seslerini işitirler."[232]

---

226 Hadisi, İmam Ahmed rivayet etmiştir. Ayrıca Taberani de el-Mu'cemu'l-kebir'de bunun bir kısmını rivayet etmiştir. İmam Ahmed'in ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/536-537.
227 Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/541.
228 Hadisi Bezzar ve İmam Ahmed rivayet etmiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/547.
229 Hadisi, İmam Ahmed rivayet etmiştir. İsnadı hasendir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/548.
230 Hadisi, İmam Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri Sahlh'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/550.
231 Hadisi, İmam Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/551.
232 Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-kebir'de rivayet etmiştir: İsnadı hasendir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/552.

Kısacası, kabirdeki azab hakkında sahih ve hasen hadisler inkar edilemeyecek kadar çoktur. Kuraniler ve başka zındıkların kabir azabını inkar etmeleri dikkate alınmayan çürük bir fikirdi.

"Havz haktır. Sırat haktır".

ŞERH:

Havz nedir?
"Ahirette her peygamberin bir havuzu olacaktır ki bu havuzdan peygamberin kendisi ve ümmetinden Allah'ın diledikleri içeceklerdir. O gün Peygamber Efendimiz ﷺ'in de bir havzı olacaktır. Kur'an'da: "Ey Muhammed, Biz sana Kevser'i verdik." (Kevser Suresi, 1.) âyetindeki "Kevser" den kasdın Kevser Havzı veya Cennetteki bir ırmak olduğu tefsirlerde anlatılır.
Peygamber Efendimiz ﷺ'e Allah'ın bir lütfü olan ve ümmetinden Allah'ın dilediği kimselerin içeceği ve bir daha susamayacağı Kevser hakkında Resûlullah ﷺ den rivayet edilen hadislerinden[233] biri şu anlamdadır:"Benim havzım bir kenarı bir aylık yoldur (Havzım çok geniştir). Suyu sütten daha beyaz, kokusu miskten daha güzel, kadehleri de gökteki yıldızlardan daha çoktur. Ondan bir kere içen bir daha ebediyyen susamaz".[234]

Câbir b. Semure'den rivayet edilir: Peygamber efendimiz demiştir; "Ben Havz'a (cennetteki havuza) giden öncünüz olacağım".[235]

Yahya b. Ca'de bildiriyor: Resulullah ﷺ ashabından bazıları Habbab'ı (ölüm anında) ziyaret ederek: "Sana müjdeler olsun ey Ebu Abdullah! Muhammed'in yanına Havz'a varacaksın" dediler. Habbab: "Bu nasıl olacak?" diyerek evinin tavanını ve yeri gösterdi ve şöyle dedi: "Resulullah ﷺ şöyle buyurdu: "Birinize, dünyadan yolcunun azığı kadarı yeter."[236]

Sevban, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Havz'ımın büyüklüğü, Aden ile Umman arası kadardır ve bardakları da yıldızların sayısıncadır. Suyu kardan daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Havz'ıma ilk varacak olanlar, muhacirlerin fakirleridir."[237]

Enes, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu bildiriyor: "Havz'ım şuradan şuraya kadar büyüklüktedir. Bardaklan yıldızlar kadar çoktur. Kokusu miskten daha güzel, tadı baldan daha tatlı, kardan daha soğuk ve sütten daha beyazdır. Ondan bir defa içen bir daha susamaz. Ondan
içmeyen ise (ne içerse içsin) susuzluğu gitmez"[238].
Bu hadis Sahih'te kısa metinle mevcuttur.

Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Allah Resûlu ﷺ: "Evim ve minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir ve minberim de Havz'ımın üzerindedir" buyurmuştur[239].

---

233 Tirmizi, Kıyamet: 14, 15.
234 "Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi" sayfa 200 - 201.
235 Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 5/95.
236 Ebü Ya'la rivayet etti. Yahya b. Ca'de dışındaki ravileri, Sahüı'in ravileridir. O da güvenilirdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/41-42.
237 Taberani rivayet ettiği hadisin bir hissesidir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/61.
238 Bezzar ve Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat'ında rivayet etti. Ravilerden Mes'udi güvenilirdir, ama ahir ömründe ezberi bozulmuştur. İkisinin de diğer ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/381-382.
239 Buhârî, Sahîh'de Müsedded'den ve Müslim de Ebû Hayseme ve Züheyr b. Harb kanalıyla Yahya el-Kattân'dan rivayet etmiştir. Bkz Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 2/262.

Enes, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Ey Ensar topluluğu! Sizinle buluşacağımız yer Havz'ımdır"[240].

Ukbe b. Âmir'in bildirdiğine göre Resûlullah ﷺ bir gün gidip Uhud şehitleri için cenaze namazı kıldı. Sonra minbere çıkıp şöyle buyurdu: "Ben sizin, Havz başına ilk ulaşanınız olacağım ve sizin için şahitlik edeceğim. Vallahi ben şu anda muhakkak cennetteki Havz'ıma bakıp görüyorum. Şüphesiz bana Arzın hâzinelerinin anahtarları -veya Arzın anahtarları- verilmiştir. Vallahi ben, benden sonra sizin şirke dönmenizden korkmam. Ancak ben sizin dünyalık için birbirinizle yarışıp didişmenizden korkarım."[241]

Havle binti Hakim der ki: "Resulullah' a ﷺ: "Ya Resulullah! Senin Havz'ın var mıdır?" diye sordum. Resulullah ﷺ: "Evet, doğrudur. İnsanlar içinde en sevdiğim kişiler senin kavminden Havz'a yanıma gelenlerdir" buyurdu[242].

Sırat nedir?
Lügatte yol manasına gelen sırat, Cehennem üzerinde bulunan bir yol, bir köprüdür ki, mü'minler Cennet'e bu yoldan geçerek ulaşacaklardır. Sıratı geçemeyenler ise Cehennem'e düşecektir. Sırat hakkındaki âyetlerden bir kaçının anlamı şöyledir."Sizden cehennem'e uğramayacak yoktur. Bu, Rabbinin, yapmayı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükümdür. Sonra Biz, Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanları kurtarır, zalimleri de orada diz üstüne çökmüş olarak bırakırız." (Meryem Suresi, 71-72 .Ayetler) Burada herkesin Cehennem'e uğrayacağı bildiriliyor ki, bu ancak sırattan geçmek suretiyle olacaktır. İnsanların Âhiret günündeki hallerinin tasvir edildiği şu âyette de Sırat'a işaret vardır:"Ey inananlar, yürekten tevbe ederek Allah'a dönün ki, Rab'biniz kötülüklerinizi örtsün, sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koysun. Allah'ın, Peygamberini ve onunla beraber olan mü'minler'i utandırmayacağı o gün, ışıkları önlerinde ve defterleri sağlarından verilmiş olarak yürürler ve: «Rabbimiz, ışığımızı tamamla, bizi bağışla, doğrusu Sen her şeye kadirsin.» derler. (Tahrim Suresi, 71-72. Ayetler)
Sırat hakkında hadisler de pek çoktur. Bunlardan birinde mü'minlerin, yaptıkları amellere göre, bazılarının süratli, bazılarının da daha yavaş olarak sıratı geçeceği; kâfir ve günahkârların ise ayaklarının sürçüp Cehennem'e düşecekleri haber verilmiştir[243]. Gerçek mâhiyetini ancak Allah'ın bildiği sıratın kıldan ince, kılıçtan keskin olduğu rivayet edilir. Bunun anlamı, günahlara ve sevaplara göre onun üzerinden geçmenin kolay veya zor olacağıdır. Sevabı bol ve çok olan oradan ışıklı ve süratli bir şekilde geçerken, günahı çok olanlar çok yavaş ve zorluklar içinde geçecek, hâttâ bazıları geçemeyip Cehennem'e düşecektir. Cehennem'in üzerinde Cennet'e uzanan bu köprü, belki de insanın dünya hayatı boyunca güzel amellerle inşa ettiği köprüdür, insanın bu dünyadaki iyi amelleri, öteki dünyada onun önüne bir köprü olarak gelir, onu Cehennem'e düşmeden Cennet'e ulaştırır. Kısacası sırat, Allah ve Resulünün haber verdiği şekilde ve yalnız Allah'ın bildiği ve takdir ettiği keyfiyette mutlaka olacaktır"[244].

"İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür. ﴾71﴿ Sonra biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız; zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız. ﴾72﴿"
(Meryem Suresi, 71-72. Ayetler)

---

240 Bezzar rivayet etti. Ravileri Sahih 'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/382.
241 Buhârî bunu Sahîh'^e Amr b. Hâlid kanalıyla Leys'ten rivayet etmiştir. Bkz Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 2/635.
242 Ahmed ve şu ifadelerle Taberani rivayet etti: "Bu hadisi, Ebu Halid el-Ahmar, Havle binti Hakim'den böyle rivayet etti. Başkaları ise bunun yerine Havle binti Kays ismini verir." İkisinin de ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/384.
243 Bkz. Buhari, Rikak, 48; Müslim, İman, 81; İbn Mace, Zühd, 33.
244 "Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi" sayfa 201-202.

Hennad ve Taberani'nin bildirdiğine göre ibn Mes'ud: "Sizden Cehenneme uğramayacak yoktur" ayetini açıklarken: "Uğramaktan kasıt Sırat'tan geçmektir'' demiştir[245].

Abd b. Humeyd, ibnu'l-Münzir, ibn Ebi Hatim ve ibn Merduye'nin bildirdiğine göre ibn Mes'ud şöyle demiştir: "Bütün insanlar Sırat'tan geçeceklerdir. Ayette bahsedilen uğramadan kasıt, Cehennemdeki ateşin çevresinde dikilmeleridir. Daha sonra herkes ameline göre Sırat'tan geçecektir. Buna göre kimisi şimşek hızında, kimisi rüzgar hızında, kimisi kuş hızında, kimisi iyi cins olan at hızında, kimisi iyi cins deve hızında, kimisi kişinin koşması hızında geçer. En sonunda geçecek olan kişinin de ayak parmaklarının ucunda bir nur olur ve Sırat'tan o nurun ışığında geçer"[246].

Ibn Ebi Şeybe, Abd b. Humeyd, ibn Cerir, ibnu'I-Münzir ve Beyhaki'nin bildirdiğine göre ibn Mes'ud: "Sizden Cehenneme uğramayacak yoktur" ayetini açıklarken şöyle demiştir: Cehennem üzerinde Sırat kılıçtan daha keskindir. ilk tabakada olanlar şimşek gibi, ikinci tabakada olanlar rüzgar gibi, üçüncü tabakada olanlar en iyi atlar hızında, dördüncü tabakada olanlar da en iyi develer ve hayvanlar hızında üzerinden geçerler. Daha sonra da artık herkes kendi tabakası ve konumuna göre üzerinden geçer, insanlar bu şekilde geçerlerken de melekler: "Rabbim! Selametle geçir! Selamete erdir!" derler[247].

İbn Ebi Şeybe ve Hakim'in Mugire'den bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur:" Kıyamet gününde müminlerin Sırat üzerindeki sloganı: "Allahım! Selamete erdir! Sağ salim geçir!» şeklindedir[248].

Hennad Zühd'de ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime bu ayeti açıklarken: "Cehennemin üzerindeki Sırat'tan geçeceklerdir'' demiştir[249].

İbn Ebi Hatim'in bildirdiğine göre lbn Zeyd: "Sizden Cehenneme uğramayacak yoktur"ayetini açıklarken şöyle demiştir. Müslümanların uğraması, onun üzerindeki köprüden geçip gitmesidir. Müşriklerin uğraması ise içine girmeleridir. Melekler de bu köprünün her iki tarafında dururlar ve: "Allahım! Selamete erdir! sag salim geçir!" diye dua ederler[250].

"Öldükten sonra dirilmek haktır. Allah'ın, kullarını hesaba çekmesi haktır".

ŞERH:

"Sonra da şüphesiz, sizler kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz". (Muminun Suresi, 23. Ayet)

"Malum olduğu üzere bütün mahlûkat yok olacaktır. Son bulmak ya cisimlerin bir bütün olarak yok olmasından veya cisimleri oluşturan parçaların ayrılması ve karışmasından ibarettir. Hangi şekilde olursa olsun yaratılmışlar yok olduktan sonra İlâhî kudretle tekrar var olacak ve bu şekilde son diriliş meydana gelecektir.
Bir kere şüphe yok ki İlâhî kudret açısından ma'dûmun iadesi câizdir. Çünkü bir şey ma'dûm olduktan sonra tekrar vücuda gelmesi mümkündür. Eğer imkânsız olsaydı ilkinde de vücuda gelmezdi. Zatın gereği olan şey zaman itibariyle değişmez. Bir zaman için varlığı mümkün olan bir şey başka bir zamanda imkânsız olamaz.

---

245 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 10/122.
246 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 10/123.
247 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 10/123.
248 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 10/124.
249 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 10/124.
250 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 10/125.

Şu da kabul edilmiştir ki her hususta iade, yoktan yaratmadan ve ilk yaratmadan daha kolaydır. Zira bir şey başlangıçta vücuda gelince vücut ile vasıflanma yetisine sahip olur. Daha sonra varlıkla vasıflanmayı daha hızlı bir şekilde kabule uygun hale gelir.
Nitekim, "O, başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayacak olandır. Bu, O'na göre (ilk yaratmadan) daha kolaydır" (Rûm Suresi, 27.) âyet-i kerimesi de bunu söyler.
Bununla birlikte bu fark bizim hâdis kudretimiz açısından böyledir. Yoksa kadîm kudret sıfatı açısından ilk yaratılış ile yeniden yaratılış denktir. Aralarında kolaylık itibariyle bir uygunsuzluk düşünülemez.
İkinci olarak yine şüphe edilmez ki farklı parçaların toplanarak
önceki şekil ve sûretini kazanması da mümkündür. Kâinatta hiçbir şeyin büsbütün yok olmadığı ancak şekil ve sûretinin dönüştüğü, en nihayet ya zerrelere ayrılarak veya gaz haline ve başka şeylere dönüştüğü bilimin temel kabullerindendir. O halde zerrelere dönüşecek olan
yaratılmış bedenlerin ahiret gününde yeniden toplanarak eski sûretini kazanması ve böylece yeniden teşekkül edilen bedenlere kendi ruhlarının kavuşmasıyla bir ahiret hayatının meydana gelebilmesi İlâhî kudret açısından neden câiz olmasın?
Bir kimyager önce kemiyet ve keyfiyetini bildiği muhtelif kimyevî maddeleri birbirine karıştırarak bir karışım meydana getirir. Sonra bu karışımı incelemeye başlayarak bunu oluşturan maddeleri birbirinden tamamen ayırabilir. Bir kimyagerin bu güce sahip olduğu inkâr edilemez. Öyleyse bu âlem kimya hanesini varlık sahasına getiren bütün küllileri ve cüzleri bilen, kâinatı yoktan var eden yüce yaratıcı her şeyin vücudunun parçalarını diğerinin bedeninin parçalarından ayırarak bu dünyadaki şekil ve sûretine dönüştüremez mi? Allah Teâlâ'nın buna kadir olduğu nasıl inkâr edilebilir? Ulûhiyyet fikrinden haberdar olanlar için böyle bir inkâr mümkün müdür? Yüce yaratıcı olan, "Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (dirileceğiz)? Bu, akla uzak bir dönüştür" (Kâf Suresi, 3. Ayet) diyenlere karşı, "Biz toprağın onlardan neleri eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz. Yanımızda o bilgileri koruyan bir kitap vardır" (Kâf Suresi, 4. ayet), "İlk yaratmada acizlik mi gösterdik? Hayır, onlar yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler" (Kâf Suresi 15. Ayet) buyurmuyor mu?"[251]

Hesap günü hakktı!
"Hesap sorucu olarak da Allah yeter". (Nisa Suresi, 6. Ayet)
"Biz, onlara vâdettiğimizin (azabın) bir kısmını sana göstersek de veya (ondan önce) seni öldürürsek de sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir". (Rad Suresi, 40 .Ayet)
"«Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!»". (İbrahim Suresi, 41. Ayet)
"Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter". (İsra Suresi, 14. Ayet)
"Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz". (Enbiya Suresi, 47. Ayet)
"Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur". (Şuara Suresi, 82. Ayet)

Ebu Musa, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu bildiriyor: "Kıyamet günü bu ümmet üç sınıf olarak haşrolur. Bir kısmı hesapsız olarak Cennete girer. Diğer kısmı kolay bir şekilde hesaba çekilip Cennete girerler. Üçüncü kısım ise yerinden oynatılamayan büyük dağlar gibi yüklerle gelirler. Onları daha iyi bilen Allah meleklere: "Bunlar, kimdir?» diye sorar. Melekler: «Rabbimiz! Bunlar sana ibadet eden ve ortak koşmayan kullarındır» derler. Yüce Allah: «Yüklerini onlardan alınız ve Yahudilerle Hıristiyanlara yükleyiniz (Sizler de ey kullarım!) rahmetimle Cennete giriniz» buyurur"[252].

---

251 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 346-348.
252 Ebu Musa'nın, Sahih'te bundan başka Fbir hadisi vardır. Taberani rivayet etti. Ravilerden Osman b. Matar'ın zayıflığı konusunda görüş birliği vardır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/328.

Sehl b. Sa'd, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu bildiriyor: "Ashabımdan bazı kişilerin sulplerinin, sulplerinin sulplerinde, hesapsız bir şekilde Cennete girecek erkek ve kadınlar vardır." Resulullah ﷺ sonra şu ayeti okudu: "Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da. O, Aziz'dir, Hakimdir." (Cuma Suresi 3. Ayet)[253]

Semure b. Cundub, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Yüce Allah, ümmetimden yetmiş bin kişilik bir topluluğu hesaba çekmeden Cennete sokar."[254]

"Allah'ın huzurunda durulacağı haktır".

ŞERH:
"Öyle bir gün ki, insanlar o günde âlemlerin Rabbinin huzurunda divan duracaklardır". (Mutaffifin Suresi, 6. Ayet)

"Andolsun, ölseniz de öldürülseniz de Allah'ın huzurunda toplanacaksınız". (Al-i İmran, 158. Ayet)

Ebu Hureyre, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "O günde insanlar alemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır." O zaman yarım gün, elli bin yıl kadardır. Mümin için bu şekilde durmak, güneşin batma anından batışına kadar bir zamanmış gibi kolay olacaktır."[255]

Malik, Hennad, Abd b. Humeyd, Buhari, Müslim, Tirmizi, ibnu'l-Münzir ve ibn Merduye'nin ibn Ömer'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber ﷺ: "İnsanlar, alemlerin Rabbinin huzurunda durdukları günde kişi kulaklarının yarısına kadar ter içinde gömülür" buyurmuştur[256].

Resulullah ﷺ şöyle buyurur: "İnsanlar, gözleri afallamış bir şekilde Allah'ın huzurunda kırk yıl hesaba çekilmeyi beklerler."[257]

"Onlar, imanın, söz ve amel olduğunu, arttığını ve eksildigini kabul ederler".

Bu, İslam alimleri arasında tartışmalı konulardan biridir. Yüce Allah'ın yardımıyla, her iki bakış açısını da olabildiğince objektif bir şekilde ele almaya çalışacağız.

"O, inananların **imanlarını kat kat artırmaları** için kalplerine huzur ve güven indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir". (Fetih Suresi, 4. Ayet)

"Biz, cehennemin görevlilerini ancak meleklerden kıldık. Onların sayısını inkar edenler için bir imtihan vesilesi yaptık ki kendilerine kitap verilenler kesin olarak bilsinler, **iman edenlerin imanı artsın**, kendilerine kitap verilenler ve mü'minler şüpheye düşmesin, kalplerinde bir hastalık bulunanlar ile

---

253 Taberani rivayet etti. İsnadı ceyyiddir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/533.
254 Taberani rivayet etti. Ravileri güvenilir bulunmuştur. Bezzar zayıf bir isnadla rivayet etti. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/534.
255 Ebu Ya'la rivayet etti. İsmail b. Abdillah b. Halid dışındaki ravileri, Sahih'in ravileridir. O da güvenilirdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/312.
256 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 15/283.
257 Taberani değişik yollarla rivayet etti. Birisinin Ebu Halid ed-Dalani dışındaki ravileri, Sahih'in ravileridir. O da güvenilirdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/326.

kâfirler, "Allah örnek olarak bununla neyi anlatmak istedi" desinler. İşte böyle. Allah dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletir. Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir. Bu, insanlar için ancak bir uyarıdır". (Müdessir Suresi, 31. Ayet)

«Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, "İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun" dediklerinde, **bu söz onların imanını artırdı** ve "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!" dediler». (Al-i İmran Suresi, 173. Ayet)

"Herhangi bir sûre indirildiğinde, içlerinden, (alaylı bir şekilde) "Bu hanginizin imanını artırdı?" diyenler olur. İman etmiş olanlara gelince, inen sûre onların **imanını artırmıştır**. Onlar bunu birbirlerine müjdelerler". (Tevbe Suresi, 124. Ayet)

"Mü'minler düşman birliklerini görünce, "İşte bu Allah'ın ve Resülünün bize vaad ettiği şeydir. Allah ve Resülü doğru söylemişlerdir" dediler. Bu onların ancak **imanlarını ve teslimiyetlerini artırmıştır**". (Ahzab Suresi, 22. Ayet)

Ashab-ı Kiram'dan, Ömer, Ali, İbn-i Mes'ud, İbn- i Abbâs, Muâz, îbn-i Ömer, Ebû Hüreyre, Ebü' d-Derdâ, Huzeyfe, Âişe, Selman, Abdullah b. Revâha, Ebû Ümâme ve başka zatlar (Radiyallahu anhum) hazretleri imanın ziyade ve noksanlık kabul ettiğini söylemiştir. Tabiîn' den de Urve[258], Ata, Tavûs, Mücahid, Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri, Zühri[259], Katâde[260], İbrâhim Nahâi[261], îbn-i Ebî Leyla[262], îbn-i Mübarek[263], Ebû Davud ve benzeri nice âlimler (Radiyallahu anhum) aynı görüşü paylaşmışlardır[264].

İki şeyh rivayet etti Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "İmanın yetmişten fazla bölümü vardır. En aşağı yoldan zarar veren şeyleri kaldırıp atmak, en yüksek mertebesi de Allah'tan başka ilah yoktur sözünü söylemektir."[265]

Yahyâ b. Saîd el-Kattân[266] bildiriyor: Yetiştiğim âlimler şöyle derlerdi: "İman söz/ikrar ve amelden meydana gelir. Onun için artar ve eksilir"[267].

Abdullah İbn Mes'ud-: "İslam nasıl eksilir? Bilir misiniz?" dedi. "Elbisenin boyasının eksildiği, binek hayvanının yağının eksildiği ve üzerinden uzun sürenin geçmesiyle dirhemin eksildiği gibi (eksilir)"dediler.

---

258 Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî (ö. 94/713). Medineli meşhur yedi fakihten biri, hadis ve siyer âlimi. TDV İA.
259 Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742). Tâbiî, hadisleri Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz'in emriyle resmen tedvin eden âlim. TDV İA.
260 Ebü'l-Hattâb Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (ö. 117/735). Müfessir tâbiî. TDV İA.
261 Ebû İmrân İbrâhîm b. Yezîd b. Esved en-Nehaî el-Kûfî (ö. 96/714). Muhaddis ve fakih, tâbiî. TDV İA.
262 Ebû Îsâ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ Yesâr b. Bilâl el-Ensârî (ö. 83/702). Hadis, fıkıh ve kıraat âlimi, tâbiî. TDV İA.
263 Ebû Abdirrahmân Abdullāh b. el-Mübârek b. Vâzıh el-Hanzalî el-Mervezî (ö. 181/797). Tebeu't-tâbiînin ileri gelenlerinden, muhaddis, zâhid ve fakih. TDV İA.
264 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/125-126
265 Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Aynı şekilde Süheyl b. ebî Salih, Abdullah b. Dinar'dan, Ebû Salih'den, Ebû Hüreyre'den bu hadisi bize aktarmıştır. Imara b. Gazıyye bu hadisi Ebû Salih'den, Ebû Hüreyre'den rivâyet ederek "İman altmış dört bölümdür" demektedir. Aynı şekilde Kuteybe, Bekir b. Mudar vasıtasıyla Imara b. Gazıyye'den, Ebû Salih'den ve Ebû Hüreyre'den bu "altmış dört" hadisini bize aktarmıştır. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №2614.
266 Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Ferruh el-Kattân et-Temîmî el-Basrî (ö. 198/813). Hadis hâfızı ve ricâl âlimi. Yahyâ b. Saîd emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs, imâmü'l-muhaddisîn, hâfız, sika, me'mûn, hüccet, sebt gibi hadiste en üst mertebedeki âlimler için kullanılan niteliklerle anılmıştır. TDV İA.
267 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/546.

Bunun üzerine İbn Mes'ud: "Kuşkusuz bu, onun kendisinden kaynaklanır. Ama bundan daha fazlası/kötüsü, ulemanın ölümü veya gitmesidir" dedi[268].

Ebû Hüreyre ve İbn-î Abbâs (Radiyallahu anhümâ)'dan: şöyle dedikleri rivayet edilmiştir. «İman fazlalaşır ve eksilir.»[269]

Ebü'd-Derdâ (Radiyallahü anh)'den : Şöyle söylediği rivayet edilmiştir : «Iman ziyâdeleşir ve noksanlaşır.»[270]

Osman b. Sehl b. Huneyf anlatmaktadır: Resulullah ﷺ Mekke'den gelmeden önce insanları Allah'a imana, amel olmaksızın O'nu sözle tasdik etmeye davet ederdi. O zaman kıble Beytü'l-Makdis'e (Kudüs'e) doğru idi. Bizim yanımıza hicret ettiğinde farz ibadetler nazil oldu, Medine hükümleri Mekke hükümlerini kaldırdı ve Beyt-i haram Beyti Makdis'in yerine geçti. **Böylece iman hem söz, hem de amelle oldu**[271].

Ma'kil b. Ubeydillah el-Cezerî bildiriyor: Atâ b. Ebî Rebâh'a[272]: "Şurada bir topluluk imanın eksilip artamayacağını iddia ediyor" dediğimde şöyle cevap verdi: "Allah şöyle buyurur: «Doğru yolu bulanlara gelince, Allah onların hidayetlerini arttırır ve sakınmalarını sağlar. (Muhammed Suresi, 17. Ayet)», o halde burada Allah'ın arttırdığı hidayet denilen şey nedir ki?" Ona: "Yine namaz ile zekâtın Allah'ın dininden olmadığını iddia ediyorlar" dediğimde ise şu âyeti okudu "Hâlbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur (Beyyine Suresi, 5. Ayet)."[273].

Abdullah b. Nâfı bildiriyor: Mâlik (b. Enes) şöyle derdi: "İman, ikrar ve amelden meydana gelir. Bu nedenle artar ve eksilir."[274]

Rabî' b. Süleyman bildiriyor: İmam Şafiî: "İman, ikrar ve amelden meydana gelir. Bunun için itaatlerle artar, masiyetlerle de eksilir" dedi ve şu âyeti okudu: "İnananların da imanlarının artmasını sağladık". (Müddesir Suresi, 31. Ayet)[275]

Süfyân (es-Sevri) der ki: "Mürcie, bize üç şeyde muhalefet etti: Biz: «İman söz ve ameldir» diyoruz, onlar, «iman amelsiz sözdür» diyorlar. Biz «iman artar ve eksilir» diyoruz, onlar: «Ne artar ne de eksilir» diyorlar. Biz: «Biz ikrarla müminiz» diyoruz. Onlar: «Bizler Allah katında müminiz» diyorlar."[276]

Mis'ar der ki: "İman, ikrar ve amelden meydana gelir.", ve o söylerdi ki: "İman, artar ve eksilir."[277]

---

268 Bunu Taberani el-Mu'cemu'l-keblr'de rivayet etmiş olup ravileri güvenilir kabul edilmişlerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/558.
269 Hadisin isnadının zayıf olduğu Zevâid'de beyan edilmiştir.
270 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/124.
271 Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-kebir'de rivayet etmiş olup senedinde tanımadığım bazı raviler yer almıştır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/141.
272 Ebû Muhammed Atâ b. Ebî Rebâh Eslem el-Kureşî (ö. 114/732). Tâbiîn devri Mekke fıkıh mektebinin tanınmış temsilcisi, muhaddis ve müfessir. TDV İA.
273 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/620.
274 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/166.
275 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 7/51.
276 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/309.
277 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/480.

Süfyân b. Uyeyne: “İman, söz ve ameldir” dedi. Kendisine: “Artıp eksilir mi?” diye sorulunca: “Evet!” dedi ve yerden bir şey alarak ekledi: “Şunun kadar bir şey dahi kalmayıncaya kadar eksilebilir!” Sonra şu âyeti okudu İnananların ise imanını artırmıştır“ (Tevbe Suresi 124 .Ayet)[278].

Maliki mezhebine mensup îmam Ebü'l-Hasan Ali b. Halef b. Battal el-Mağribî de Buhari üzerine yazdığı şerhte: «Ümmetin halef ve selefinden Ehl-i Sünnet mezhebine mensup camaatm mezhebi budur ki; İman söz ve fiil olup fazlalaşır ve eksilir. Bunun delili de Buharî'nin zikrettiği ayetlerdir. Mü'min, tâat ve ibadetini artırdıkça iman da artar ve kemal yolunda ilerleme kaydeder. Taat ve ibadette eksilme ve gerileme olunca da imanın kemalinde eksilme olur, iman hakkında söylenen sözlerin orta yolu budur», demiştir[279].

Bu konuyla ilgili geniş izahat verdikten sonra şöyle der: «Ashab-ı Kiram ve Tabiîn'in sözlerinden ve Kitab ile Sünnetin beyanlarından anlaşılıyor ki «Imanın fazlalaştığını söylemek caizdir.» Azalma da fazlalaşmadan ayrılmayan bir mefhum taşır. (Çünkü fazlalaşan iman fazlalaşmayan iman ile karşılaştırıldığında birisi fazla olunca diğeri haliyle ona oranla eksik olur.) Neticede, şer-î şerifte iman'ın ziyade ve noksanlıkla vasıflandığı sabit olmuş olur. Ama bu vasıflanma imanın mahiyetine göre mi, yoksa onun mahiyeti dışında kalan şeylerden dolayı mı olduğu önemli değildir? Zira selef âlimleri, vârid olan Ayet ve Hadislere uyarlardı. Onların halefi olan âlimlerin çıkardıkları ve kelâm ilminde yer alan mes'elelere pek iltifat etmezlerdi. Bu itibarla «Imanın ziyade ve noksanlık kabul ettiğini söylemek küfürdür» gibi sözler bazı fıkıh kitablarına yanlış anlama neticesinde girmiş olsa gerek» [280].

Tenbih: iki uydurma hadis.

Peygamber ﷺ'den rivayet olunan “İman; kalple bilmek, dille söylemek ve erkân ile (bedenle) amel etmektir.” – hadisi uydurmadı.
et-Taberanî, bu hadisi “merfu” olarak Ali'den (radiyallahu anhu) rivayet eder. İbnû'l-Cevzî; “Bu hadis uydurmadır” dedi. Bunun da sebebi, Ebu's-Salt Abdusselam İbn Salih el-Herevî'dir. Onu da uydurma hadisleri rivayet eden birisi izlemiştir. ed-Darekutnî; “Bu hadisi ancak Ebu's-Salt'tan çalan biri anlatarak rivayet etmiştir” demiştir.
(es-Suyûtî) el-Leâlî'de; “Bu hadisi İbn Mâce Sunen'inde onun yoluyla rivayet etmiştir” der. Hakeza bu hadisi el-Beyhâkî de rivayet etmiştir. Daha önce İbn Main'in, Ebu's-Salt'ı güvenilir gördüğünü söylemiştik. el-Mizan'da (ez-Zehebî); “O salih bir insandır” dedi, ancak o şiîdir.

Peygamber ﷺ'den rivayet olunan “İman artar ve eksilir” – hadisi uydurmadır.
Bu hadisi ed-Darekutnî, Muaz'dan “merfu” olarak rivayet etmiştir. İsnadında Ammar İbn Matar vardır. Hadisleri bâtıldır. Bunu İbn Adiy, Ebu Hureyre'den “merfu” olarak rivayet etmiştir. İsnadında Ahmed İbn Muhammed İbn Harb ve hocası vardır. Yine İbn Adiy bu hadisi, Vâsile İbnu'l- Eska'dan “merfu” olarak şu lafızla rivayet etmiştir: “İman; söz ve ameldir,
artar ve eksilir. Sünnet'le amel edin ve ona yapışın.
İbn Adiy dedi ki; “Bu hadis 'uydurma'dır. Bunun afeti de Ma'ruf el-Hayyat'tır.” el-Mizan'da bu hadisin “uydurma” olduğu söylenir. el-Hâkim, el-Cevzekanî ve diğerlerinde bu hadisin başka rivayet yolları vardır. Bu rivayet asla sahih değildir.”[281]

Mümin misiniz sorusu caiz mı?

278 Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 5/540.
279 “Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi” Haydar Hatipoğlu 1/126-127.
280 “Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi” Haydar Hatipoğlu 1/127.
281 Şevkani “Fevaid el-Mecmua” Mevzu Hadisler” sayfa 543, Kitabul İman.

İbn Abbas anlatmaktadır, Resulullah ﷺ, bazı arkadaşlarıyla birlikte bulunan Ömer'in yanına girdi ve: "Sizler mümin misiniz?" diye sordu. Sustular, cevap vermediler. Aynı şey üç kez tekerrür etti. Sonunda Hz. Ömer: "Evet, senin bize getirdiğin esaslara inanırız. Bollukta Allah' a hamdeder, darlıkta sabrederiz ve kazaya inanırız" dedi.
Bunun üzerine Allah Resulü ﷺ: "Kabe'nin Rabbine yemin olsun ki, siz müminsiniz" buyurdu.
Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat'ta rivayet etmiştir. Hadis el-Mu'cemu'l-kebir'de ise şu ifadeyle yer almıştır: Sonunda Hz. Ömer: "Evet, ya Resulallah" dedi.
Allah'ın Resulü ﷺ :"Bunu nasıl bildin?" diye sordu. Hz. Ömer: "Allah'tan sevap ümit ederiz" deyince Resulullah ﷺ :"Kabe'nin Rabbine yemin olsun ki, siz müminsiniz" buyurdu[282].

Abdullah b. Zeyd el-Ensari'nin bildirdiğine göre Resulullah ﷺ: "Sizden birine "Mümin misin?"diye sorulduğunda bundan kuşku duymasın" buyurmuştur[283].

Alkame'nin bildirdiğine göre bir adam Abdullah (b. Mes'ud)'un yanında "Ben müminim" dedi. Abdullah da: "Şöyle de: Ben cennetliğim. Fakat biz Allah' a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandık" diye onu uyardı[284].

Ebû İshâk el-Fezârî bildiriyor: Evzaî, kişinin birine: "Sen gerçekten mümin misin?" diye sorması konusunda der ki: "Böyle bir şeyi sormak bidattir ve böyle bir şeyin cevabını istemek de gereksizdir. Dinimiz de bu konuda bizi mükellef kılmadığı gibi Peygamberimiz de ﷺ böylesi bir sorgulamaya müsaade etmemiştir. Böylesi bir soruyu soran kişiye verilecek cevabın herhangi bir faydası olmayacağı gibi tartışmayı da beraberinde getirecektir. Böylesi bir konuda tartışmak da boş ve saçmadır. Böylesi bir soruya olumlu cevap vermen, şayet öyle değilsen seni hakiki iman sahibi kılmayacağı gibi, hakiki bir imana sahip isen de bu soruya cevap vermemen seni imandan çıkaracak değildir. Sana öylesi bir soruyu soran kişi, bu konuda şüphede olduğu için değil, imanın konusunda Allah'a rakip olmak ve bu konudaki bilgisi ile Allah'ın bilgisinin bir olabileceğini göstermek için soruyordur. Sen sünnet yolunda olmaya bak ve daha öncekilerin bu konuda takındıkları tavrı takın. Onların dediğini de, onların uzak durduğu şeyden de uzak dur. Bu konularda Selef-i sâlihinin yolundan git. Onlar için yeterli olan, senin için de yeterli olacaktır. Şam ahalisi de böylesi bidatler konusunda bir gaflette idi, öyle ki sonradan böylesi bidatlere bulaşan Irak ahalisi de bu konuda Şamlıları suçlamışlardır. Şam ahalisinin âlim ve fakihleri bu konuda onları gerekli şekilde uyarmalarına rağmen Şam ahalisinden bazı kesimlerin nefisleri bu konuda ısrar etmiş ve bidatleri helal sayıp dillerine dolamışlardır. Bundan dolayıdır ki başkalarının düştüğü ihtilaflara onlar da düşmüşlerdir. Ancak böylesi bidatler yaygınlaşsa da ve Müslümanlar arasında ihtilaflara sebep olsa da Allah'ın bundan doğan kötülükleri yok edeceğinden yana karamsar değilim. Zira bunda bir hayır olsaydı sizden öncekileri bırakıp bunu sadece size has kılmazdı. Allah sizde bulunan bir faziletten dolayı hayırlı bir şeyi sadece size verip onları bırakacak değildir. Onlar ki Allah'ın Muhammed ﷺ için seçtiği seçkin sahabilerdir ve onları Kur'ân'da şöyle vasfetmiştir: "Muhammed, Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler-"! Böylesi soruları soran kişi yine şöyle der: "Allah'ın farzları imandan

---

282 Hadisin senedinde yer alan Yüsuf b. Meymun'u, İbn Hibban güvenilir kabul ederken çoğunluk onun zayıf olduğu görüşündedir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/139-140.
283 Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-kebir'de rivayet etmiş olup senedinde yer alan Ahmed b. Büdeyl'i Nesai ve Ebu Hatim güvenilir görürlerken başkaları zayıf olduğunu söylemiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/140.
284 Hadisi el-Mu'cemu'l-kebir'de Taberani rivayet etmiştir olup ravileri güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/140.

değildir. Zira iman, amel olmadan da olabilir. Bundan dolayıdır ki insanlar imanlarından dolayı birbirlerinden üstün tutulamazlar, insanların iyileri ve kötüleri imanda eşittirler." Oysa Hz. Peygamberden ﷺ gelen hadiste bu konunun bu şekilde olmadığı belirtilmiştir. Bize ulaşan bir hadiste Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "iman yetmiş (veya altmış) küsur bölümdür. En üstünü Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet etmek, en düşüğü de (gelen geçene) eziyet veren bir şeyi yoldan kaldırıp atmaktır. Utanma duygusu da imandan bir bölümdür." Allah da şöyle buyurur: "Dîni ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye Nuh'a tavsiye ettiğini,
sana vahyettiğimizi, ibrâhîm'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı."(Şura Suresi, 13. Ayet) Burada bahse konu olan "din" tasdiktir ki o da iman ile ameldir. Allah burada dinin söz ve amelden meydana geldiğini ifade etmiş ve yine şöyle buyurmuştur: "Fakat tövbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir."(Tevbe Suresi, 11. Ayet) Burada da şirkten tövbenin sözle , bunun da imandan sayıldığı, namaz ile zekâtın ise amel olduğu ifade edilmiştir"[285].

Hanefi mezhebin kelam alimlerin görüşü.
Matüridîye mezhebine mensup âlimler «iman ziyade ve, noksanlık kabul etmez» demişlerdir. Onlar imanın aslı olan tasdiki kasdetmişler. Tasdik, kesin inançtan ibaret olduğu için eksilmez.
Çünkü eksilirse kesin olmaktan düşer ve şüphelere mâruz kalır. Kesin inancın fazlalaşıp kesinlik kazanması da düşünülemez. Zira zaten kesindir, derler[286].

"İman, Resûlullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Allah katından getirdiği şeyleri (kalp ile) tasdik dil ile ikrar etmektir. Ameller haddi zatlarında artarlar. İman ise, ne artar ne de eksilir."[287].
Yani imanın artması-eksilmesi amellerin artması-eksilmesi yönündendir, iman artmaz, eksilmez, ameller artar, eksilir. Allah'ın kulu daha az itaatsizlik ederse, daha fazla ibadet yaparsa, Allah'a güveni, Allah sevgisini, Allah'a ümidi artır. İnanması gereken şeyin miktarı artmaz.
Allah'ın kulu itaatsizliğini, günahları artırdığı zaman, Allah'a olan ümidi ve güveni azalır, Yüce Allah'ın öfkesinden korkusu artar. İnanması gereken şeyin miktarı eksilmez.
Her şeyi bu şekilde formüle edilse, çelişki konunun özünde değil, sadece ifadesinde olacaktır.

Ömer Nasuhi Bilmen kendi eşsiz kelam kitabında meseleni şöyle izah ediyor: "İman, kesin ve yakîn derecesinde bulunan kalbin bir tasdikinden ibaret olduğuna göre zaruri olarak artma ve eksilmeyi kabul etmez. Bununla beraber zühd ve takva erbabı ile fâsık ve günahkâr kimselerin
imanındaki güzellik ve aydınlık da şüphe yok ki bir derecede değildir. Salih ameller sayesinde kalp nurlanır, itikad kuvvet bulur, imanın temizliği ve parlaklığı daha fazla ortaya çıkar. Nitekim, "Onlara Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artırır..." (Enfâl Suresi, 2. Ayet) âyet-i çelilesi gibi imanın artmasına delalet eden şer'î deliller imanın parlaklık ve aydınlık bakımından artacağına delildir. Bilakis kötü ameller yüzünden kalp kararır, itikad gevşer, iman letafet ve nuraniyetini kaybetmeye başlar, bu halin devamı ise -Allah'a sığınırız- kötü bir sona yani imansız ölmeye sebep olabilir. Bundan dolayı en büyük nimet olan imanı güzel bir şekilde muhafaza etmek için İlâhî emirlere riayet, yasak olan şeylerden sakınmak her mümin için kesinlikle gereklidir. Hatta ulema ve muhaddislerin bir çoklarına göre salih ameller kâmil imanın bir cüzüdür. Bundan dolayı dinin farzlarından birini terkeden veya yasakladıklarından birini işleyen bir kimse iman dairesinden çıkmaz ise de imanın kemalini kaybederek onu tehlikeye düşürmüş olur. Nitekim maddi hususlarda da böyledir. Mesela, insanın parmakları, ağacın yaprakları, dalları onların kemalinden birer cüzdür. Bununla beraber bu cüzlerin yok olması onların

285 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/409-410.
286 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/126.
287 "Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi" sayfa 10.

derhal mahvolmasını gerektirmez, belki güzellik ve kemalini izale ederek onları ölmek ve korumak tehlikesine bırakmış olur”[288].

İmam Nevevi, Müslim’in şerhinde şöyle söyler: «Selef mezhebine mensup âlimler ile hadisçilere göre iman ziyade ve noksanlık kabul eder. Kelâmcılardan bir cemaat da aynı görüştedir. Fakat kelâmcılann çoğu iman bunu kabul etmez demişler. Muhakkikin olan kelâmcı arkadaşlarımız ise asıl tasdikin ziyade ve noksanlığı kabul etmediğini ve lâkin amellerin çokluğu ve azlığı dolayısıyla iman semerelerinin ve şer’î imanın ziyade ve eksikliği kabul ettiğini söylemişlerdir.
Muhakkikinin sözü açık ve güzel ise de bence tefekkürle ve bir çok delilin bir araya gelerek yek diğerini takviye etmesi ile tasdikin de artması mümkündür. Bunun içindir ki sıddıkların imanı başkalarının imanından daha kuvvetli ve üstündür. Onların imanı hiç bir ortamda zedelenmez. Ve her hangi bir tehlike veya telkin karşısında sarsılmaz. Fakat diğer insanların imanı bu derece güvence içinde ve muhkem değildir. Akl-ı Selim sahibi hiç kimse şüphe etmez ki müslümanlardan her hangi bir kimsenin imanı Ebû Bekr-i Sıddık (Radiyallahu anh)’m imanına denk değildir. Nevevi aynı bahiste şunu da nakleder: Şafiî mezhebine mensup Ebû Abdullah Muhammed bin İsmail el-İsfahani et-Temîmi, Müslim üzerine yazdığı «Et-Tahrir» adlı şerhinde diyor ki: “Eğer îman tasdik mânasına alınırsa tasdik parçalanmaya elverişli olmadığı için fazlalaşma ve eksilmeyi kabul etmez. İman Şeriat dilinde kalb ile tasdik ve vücud organları ile amelden ibarettir. Böyle tefsir edilirse haliyle amel durumuna göre fazlalık ve eksiklik hali olabilir. Ehl–i Sünnet’in mezhebi de budur” [289].

“Hanefî imamlarından Şemsüleimme es-Serahsî (v. 483/1090) ve Fahrü'l-İslâm el-Pezdevî (v. 482/1089) gibi bazı şahıslara göre iman, tasdik ile ikrardan oluşmaktadır. Yalnız kalbin tasdikiyle iman hâsıl olmaz. Ömründe bir defa olsun ikrar ve şehadette bulunmayan kimse Allah nezdinde de mümin sayılmaz. Şu kadar ki konuşmaya güç yetiremeyen kimse bunun dışındadır. Bunun hakkında tasdik yeterlidir. Nitekim öldürülmek gibi, şiddetli bir şekilde dövülmek gibi bir şekilde meydana gelen zorlamadan dolayı ikrarı terkederek kalbin tasdikine aykırı olarak küfrü gerektiren bir söz söyleyen bir kimse de mazurdur. Bunun la imanına halel gelmez”[290].

Mehmet Zahid Kotku şöyle der: “Hanefi ulemasından hiç kimse, iman artar veya eksilir dememişlerdir”[291].

“Derler ki: Allah'ın isimleri Allah'tır”.

“Yüce Allah’ın sıfatları, yaratılmışların sıfatları gibi sonra var olmuş değillerdir. Bunlar ezelidir ve Allah’ın zatı ile beraber vardırlar. Hiçbir şekilde Allah’ın zatından ayrılmazlar. Aynı zamanda bunlar Allah’ın zatının ne aynıdır ne de gayrıdır. Bu sıfatların var olduğu, hem Kur’an ve sünnetle hem de aklî delillerle ispatlanmıştır.
Bu konuda ilk dönem âlimlerinin (selef âlimlerinin) açıklamaları insanın kalbini tatmin etmektedir. Şöyle ki: Bu âlimlere göre İlâhî sıfatlar, aklen temellendirilmesi ve idrak edilmesi itibariyle Allah’ın zatına tâbidir. Nasıl ki Allah’ın zatını idrak etmek, onun zatına tam anlamıyla vakıf olmak mümkün değilse, İlâhî sıfatların Allah’ın zatından ne ayrı ve ne başka olduğunu akılla kavramamız mümkün değildir. Ancak biz onun varlığının aklen idrak edilebileceğini ve bu sıfatlarla nitelenmiş olduğunu akılla ve

288 Ömer Nasuhi Bilmen “Muvazzah İlmi-Kelam” sayfa 109-110.
289 “Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi” Haydar Hatipoğlu 1/126.
290 Ömer Nasuhi Bilmen “Muvazzah İlmi-Kelam” sayfa 109.
291 Mehmet Zahid Kotku “Ehli Sünnet Akaidi” sayfa 81, Sena neşriyat, 1982.

nakille biliriz, tasdik ederiz. Bizler bununla yükümlüyüz, ayrıntılarını bilemeyiz ve bunu Allah'ın ilmine havale ederiz.
"İnsanın aklına ne gelirse gelsin, Yüce Allah onların hepsinden başkadır."
"Onun benzeri hiçbir şey yoktur." (Şura Suresi, 11. Ayet)
Biz insanlar birtakım olayların, geçici şeylerin hakikatini tamamen anlayıp idrak edemediğimiz halde, Allah'ın yüce zatı ve niteliğini, sıfatlarını tam anlamıyla idrak edebilmemiz nasıl mümkün olabilir. Yeter ki bizler onların varlığını, gerçekliklerini bilip kutsal dinimizin açıklamaları doğrultusunda tasdik edelim"[292].

"Konuyla ilgili olarak el-Fıkhu'l-Ekber adlı, İmam-ı A'zam Ebu Hanife'ye nispet edilen meşhur akide kitabında şu bilgiler yer almaktadır:
"(Allah ın isimleri, zatı ve fi'li sıfatlarından (hiç bir surette) ayrılmamıştır ve ayrılmayacaktır. Onun için sonradan bir isim veya sıfat meydana gelmiş değildir. O, ilim sıfatı ile bilici idi, ilim sıfatı ezelde O'nun sıfatıdır. Kudret sıfatı ile kadir idi, kudret O'nun ezelden bir sifatıdır. Kelam sıfatı ile konuşucu idi, Kelam o'nun ezelden bir sıfatıdır. Yaratma sıfati ile yaratıcı idi, yaratmak O'nun ezelden sıfatıdır. Fi'il sıfatı ile fa'ildir, fi'il O'nun ezelden sıfatıdır. Fail Allah'dır, fiil ise onun ezeli bir sıfatıdır, meful (fiile konu olan şey) ise yaratılmış(sonradan)tır. Allahın fiili ise mahluk (sonradan) değildir. Onun sıfatları ezelde mevcuttur, sonradan meydana gelmiş ve yaratılmış değildir. Kim, Allah'ın sıfatlarının yaratılmış veya sonradan olduğunu şöyler veya (bu hususta) duraksar ya da tereddüd gösterirse o kafir olur ..."[293].

"Büyük günah işleyenlerden hiçbir kimsenin Cehenneme gireceğini haber vermezler".

"Cenab-ı Allah, mü'minlerden günahkar olan kimselerin bir kısmını ahirette affedeceği halde diğer bir kısmını ise affetıneyecek, cezalarını çekip sonra Cennete girmelerini sağlayacaktır. Nitekim bu hususa "Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür." (Nisa Suresi, 116) ayetinde işaret edilmiştir"[294].
"Cenâb-ı Hakk'ın küfür ve şirkin dışında küçük ve büyük günahları affetmesi câizdir. Şöyle ki küfür ve şirk insanların işleyebilecekleri cinayetlerin son derecesi olduğundan sahibi bundan dönerek tevhid dairesine girmedikçe bu cinayetin affedilme ihtimali yoktur"[295].

Hiç bir müslüman günahından dolayı tekfir edilmez.

Allah'ın ve Resulünün şahitlik ettikleri dışında hiç kimsenin cehennemlik olduklarını iddia etmek doğru olamaz.

Bazı misallar.

"Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. ﴾1﴿ Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı. ﴾2﴿ O, bir alevli ateşe girecektir". (Tebbet Suresi, 1-3 .Ayetler)

"Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O doğru yola gelecekleri daha iyi bilir". (Kassas Suresi, 56 .Ayet)

292 Ömer Nasuhi Bilmen "İslam Akaidi" sayfa 51-52, Semerkand.
293 Ebül Kasim El-Hakim es-Semerkandi, Kelime anlamlı açıklamalı "es-Sevadül Azam" tercümesi, sayfa 243.
294 Ebül Kasim El-Hakim es-Semerkandi, Kelime anlamlı açıklamalı "es-Sevadül Azam" tercümesi, sayfa 257.
295 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 172.

Abd b. Humeyd, Müslim, Tirmizi, ibn Ebi Hatim, ibn Merduye ve Beyhaki Delai'de Ebu Hureyre'den bildirir: Ebu Talib vefat edeceği zaman Hz. Peygamber ﷺ gelip: "Ey amca! "La ilahe illallah" de. Bununla sana kıyamet gününde Allah katında şahitlik ederim" buyurdu. Ebu Talib: "Eğer Kureyşliler beni ayıplayıp: "O, ancak ölüm korkusuyla bu kelimeyi söyledi" demeyecek olsaydı bu kelimeyi söyler ve senin gözünü aydın kılardım" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: "Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin. Fakat Allah dilediği kimseyi hidayete erdirir. O, hidayete erişecekleri en iyi bilendir" ayetini indirdi.
İbn Ebu Şeybe, Ahmed, Buhari, Müslim, Nesai, İbn Cerir, ibnu'I-Münzir, ibn Ebi Hatim, Ebu'ş-Şeyh, ibn Merduye ve Beyhaki, ibnu'I-Müseyyeb'den aynısını bildirir[296].

İbn Merdüye'nin bildirdiğine göre ibn Abbas: "Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin" buyruğunu açıklarken: "Bu ayet Ebu Talib hakkında indirilmiştir" dedi.
Said b. Mansur, Abd b. Humeyd, *el-Kader'de* Ebu Davud, Nesai, ibnu'l Münzir ve ibn Merdüye, Ebü Said b. Rafi'den bildirir: ibn Ömer'e: "Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin'' buyruğu Ebu Cehil ve Ebu Talib hakkında mı indirildi?" dedigimde: "Evet, onlar hakkında indirildi" karşılığını verdi.'
İbn Asakir, Ebu Said b. Rafi'den bildirir: ibn Ömer'e: "Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin" buyruğu Ebu Cehil ve Ebu Talib hakkında mı indirildi?" diye sorduğumda: "Evet, onlar hakkında indirildi" karşılığını verdi.
Firyabi, ibn Ebi Şeybe, Abd b. Humeyd, ibnu'l-Münzir ve ibn Ebi Hatim'in bildirdiğine göre Mücahid: "Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin. Fakat Allah dilediği kimseyi hidayete erdirir. O, hidayete erişecekleri en iyi bilendir" ayetini açıklarken şöyle dedi: "Muhammed ﷺ Ebu Talib'e: "İhlas kelimesini söyle. Kıyamet gününde bununla senin yerine mücadele ederim" buyurunca: "Ey kardeşim oğlu! Ben büyüklerimin dini üzereyim" dedi. Allah, kendisine hidayet takdir etmiş olduğu kişileri en iyi bilendir.
Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katade: "Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi hldayete erdiremezsin" buyruğunu açıklarken şöyle dedi: "Bize bildirildiğine göre bu ayet Hz. Peygamber'in ﷺ amcası Ebu Talib hakkında indirilmiştir. Hz. Peygamber ﷺ, Ebu Talib'in ölüm anında ona şefaat geçerli olsun diye: "La ilahe illallah" demesini istemiştir. Ancak amcası bunu kabul etmemiştir." [297].

İmam Nesai ve Ebu Davud rivayetinde, Hz Ali anlatıyor: Rasûlullah ﷺ'e geldim ve: "Babam Ebû Talib öldü" dedim. "Git onu defnet" buyurdu. "Ama o müşrik olarak öldü" dedim. Yine: "Git onu defnet" buyurdu. Ebû Talib'i defnedip yanına geldiğimde: "Guslet" buyurdu[298].

Cabir der ki: Resulullah'a ﷺ: "Ebu Talib'e bir faydan oldu mu?" diye sorulduğunda: "Onu Cehennem'in derinliklerinden alıp sığ bir yere çıkardım" buyurdu[299].

Resulullah ﷺ: "İçinde yatanın, Allah'tan başka ilah bulunmadığına şahadet etmediği her kabir cehennemden bir parçadır. Ben, amcam Ebu Talib'i cehennemin tam ortasında gördüm. Benim nezdimdeki yeri ve bana olan iyiliği dolayısıyla Allah onu oradan çıkarıp cehennemin sığ bir yerine yerleştirdi" buyurdu[300].

---

296 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 11/464.
297 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 11/464-465.
298 İmam Nesai "Sünen" №190, Konya yayincilik.
299 Bezzar rivayet etti. Ravilerden tanımadıklarım vardır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/490.
300 Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat ve el-Mu'cemu'l-keblr'de rivayet etmiş olup senedinde ismi geçen Abdullah b. Muhammed b. Akil, hadisi münker biridir. Hadisi hüccet alınmaz. Bununla beraber güvenilir olduğu da söylenmiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/312.

Ebu Talibin kafir olarak ölmesine başka bir delil, imam Zeynalabidinden geliyor. Malumdur ki müslüman kafire varis olamaz. İmam Şafi "Müsnedinde" rivayet ediyor ki, Ali b. El-Huseyn imam Zeynalabidin şöyle der: "Ebu Talibe ancak Akıl ve Talib varis oldular. Ali ve Cafer radi Allahu anhuma varis olmadılar"[301].

"Muvahhidlerden hiç kimsenin Cennete girecegine hükmetmezler. Allah, onları diledigi mertebeye eriştirir. Derler ki: Onların işi Allah'a kalmıştır. Dilerse onlara azap eder; dilerse onları bagışlar". Günümüzde ise savaşta ölen her bir asker şehit olarak anılıyor oysa ki herkes sehitlik mertebesine erişemez.

Enes b. Malik anlatıyor: İnsanlar: "Ya Resulullah! Falan kölen şehit edildi" dediklerinde, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem): "Hayır! Ben onun üzerinde şu ve şu günde ganimetten çaldığı bir aba gördüm" buyurdu[302].

Abdullah b. Şekik'ten rivayet edildiğine göre Resulullah'ı ﷺ işiten biri, Kura vadisinde at üzerindeyken yanına biri gelip de: "Kölen -ya da- falan kölen şehit edildi" dediğinde, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu kendisine bildirmiştir: "Bilakis, ganimetten çaldığı bir aba içerisinde cehenneme doğru sürükleniyor."[303]

Ebu Rafi' anlatıyor: Resulullah'la (sallallahu aleyhi vesellem) beraber çıktık. Baki' mezarlığına ulaştığımızda bana dönerek: "İşittiğim şeyi sen de işitiyor musun?" diye sorunca, ben:" Anam, babam sana feda olsun, ya Resulullah! Hayır işitmiyorum" karşılığını verdikten sonra, Peygamber Efendimiz ﷺ: "Şu, falan oğlu falandır. Hayber savaşında ganimetten çaldığı ince kadife bir örtüden sebep kendisine kabirde azap ediliyor" buyurdu[304].

İnsanların niyetlerini hiç kimse bilemez.

Ebu Musa el Eş'arî'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir bedevi Rasûlullah ﷺ'e gelerek: "Kimisi şöhret için, kimisi ganimet elde edebilmek için kimi de cesaretini göstermek için savaşıyor, bunlardan hangisi Allah yolundadır?" diye sordu. Rasûlullah ﷺ'de: "Kim Allah'ın dini yeryüzüne hâkim olsun diye gayret edip savaşırsa o Allah yolundadır" buyurdu[305].

Bir Müslümanın yapabileceği en doğru şey, Allah'ın bir kişiyi şehit kabul etmesi için dua etmektir. Yalnız günümüzde "demokrasi şehitleri" adı altında bir cok insan şehitlik mertebesine kaldırılıyor zanları gereği.Ama bu yanlıştır.Niyeti ALLAH ise davası islam ise sehittir o mehmetcik.
"Onlar, Resulullah'tan ﷺ gelen rivayetlerde belirtildiği üzere, Allah'ın muvahhitlerden bir topluluğu Cehennemden çıkaracağına inanırlar".

ŞERH

---

301 İmam Şafi "Müsned" sayfa 751, hadis 1306, Sağlam yayınları.

302 Hadisi İmam Amed ve Ebu Ya'la rivayet etmiş olup, ravilerden Ebu'l-Muhays meçhuldür. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 9/480.

303 Hadisi İmam Ahmed rivayet etmiş olup, ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 9/481.

304 Hadisi Bezzar rivayet etmiş olup, ravilerden Gassan b. Ubeyd zayıftır. İbn Hibban bu zatı güvenilir görmüştür. Diğer ravileri, güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 9/483.

305 İmam Nesai "Sünnen" №3085.

Abdullah b. Mes'ud, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Cehennemde azap edilen bir topluluk, Allah'ın rahmeti ve şefaat edenlerin şefaatiyle Cennete gireceklerdir."[306]

Ebu Hureyre, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Cennette en az payları -veya nasipleri- olacak kişiler; kendisine hiçbir şeyi ortak koşmadıkları için **Allah'ın rahmetiyle kendilerini ateşten çıkaracağı kişilerdir.** Bunlar, otun bittiği gibi bitecekler. Canları bedenlerine girince: «Rabbimiz! Bizi Cehennemden çıkardığın ve canlarımızı geri verdiğin gibi yüzümüzü Cehennemden çevir» diyecekler. Yüce Allah ta onları Cehennemden çevirecek."[307]

Ata b. Yezid (r.a)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Ebu Hüreyre ve Ebu Said ile birlikte oturuyordum, biri şefaat hadisini naklediyor öteki de onu dinliyordu. Konuşmalarını şöyle sürdürdüler: Melekler gelirler ve şefaat ederler. Elçiler de şefaat ederler. Hadisi nakleden sıratı da zikrettikten sonra dedi ki: Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Sırâtı ilk geçecek olan benim. **Allah, mahlukatı arasında hükmünü verip Cehennemden çıkaracaklarını çıkarınca**; Allah, meleklere ve peygamberlere şefaat izni verecek onlar da şefaat edecekleri kimseleri alametlerinden tanıyacaklar. O günde ateş, insanoğlunun her yerini yakar sadece secde yerlerini yakmaz, o secde edilen yerlere Cennet suyu dökülecek onlar selin taşıdığı tohumların bitmesi gibi yeniden bitip hayat bulacaklardır."[308]

"Cedeli, dinde gösteriş yapmayı, kader konusunda çekişmeyi, cedelcilerin tartıştıkları konularda tartışmayı ve dini konularda, sahih rivayetlere ve adaletli güvenilir ravilerin rivayetleriyle Resulullaha ﷺ ulaşan haberlere teslim olmayı tartışmayı kabul etmezler".

ŞERH.

Enes b. Mâlik'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Geçersiz ve boş olan yalan söylemeyi kim terk ederse Cennetin etrafında bir köşk yaptırılır. **Kim de haklı olduğu halde münakaşayı ve tartışmayı terk ederse Cennetin ortasında bir köşk yaptırılır.** Kim de ahlakını güzelleştirirse ona da Cennetin en yüksek bölgesinde bir köşk yaptırılır."[309]

Şuayb'den, babası Muhammed b. Abdullah'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ashab-ı Kiram, (radiyallahu anhum) kader mes'elesini tartışırken; Resûlullah ﷺ onların yanına âniden geldi. Tartıştıklarını anlayınca öfkesinden (mübarek) yüzünde nar tanesi yarılmış gibi kıpkırmızı oldu. Biraz sonra onlara dedi ki: «Bununla mı emrolundunuz veyâ bunun için mi yaratıldınız? Kur'an'ın bir kısım âyetlerini diğer bir kısım âyetlerle vuruşturuyorsunuz. Sizden önceki ümmetler ancak bu tip (lüzumsuz) tartışma ile helâk oldular.» Râvi (Muhammed) dedi ki.- (Babam) Abdullah bin Amr şöyle söyledi: «Resûlullah ﷺ'ın (bazı) meclislerinden nefsimin beni geri bıraktığını beğenirdim. Hele bu meclisten beni geri bıraktığını çok beğendim.»[310]

---

306 Taberanl rivayet etti. Ravilerden tanımadıklarım vardır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/438.
307 Bezzar rivayet etti. Ravileri güvenilirdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 18/510.
308 İmam Nesai "Sünnen" №1128.
309 Tirmizî: Bu hadis hasen olup Seleme b. Verdan'ın, Enes'den yaptığı rivâyetiyle bilmekteyiz. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №1993.
310 Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin isnadı sahih ve râvileri de sika zâtlardır. Zevâid'de bu isnadın Sahih olduğu ve Ricâlının Sika zatlar olduğu bildiriliyor. Sindi, bunu naklettikten sonra diyor ki: «Ravi Amr bin Şuayb ' in babasından ve babasının da dedesinden yaptığı rivayetin zayıflığına dair konuşulan sözler iştihar etmiştir. Hatta bazıları bunların rivayeti ile teşekkül eden isnad mutlaka «Mevzû» cinsindendir, demişler. Bu sebeple Buhari ve Müslim bu isnad ile hiç rivayette bulunmamışlardır. Zevâid bu konuşmalara itibar etmiş olsaydı bu isnadm sahih olduğunu söylemezdi. Eğer bu isnad «Hasen»'dir, deseydi daha iyi olurdu.» "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/150-151.

“Onlar, "nasıl" ve "niçin" demezler. Çünkü bu bid'attir”.

ŞERH:
Câfer b. Abdullah anlatıyor: Mâlik b. Enes’in yanındayken adamın biri ona:” Ey Ebû Abdullah! «Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir» âyetine göre Allah Arş’a nasıl istivâ etmiştir?” diye sordu. Mâlik b. Enes adamın bu sorusundan dolayı çok sıkıldı. Başını yere eğdi ve elindeki bir çubukla yeri eşelemeye başladı. Her tarafını ter basınca da başını kaldırdı, çubuğu elinden yere attı ve adama şöyle dedi: “Bu işin nasıllığı bilinebilir bir şey olsa da istivânın ne olduğu bilinemez. Ancak buna iman etmek vacip, bunun nasıllığına dair soru sormak ise bidattir. Sanırım sen de bidatçi birisin!” Sonra adamın çıkmasını isteyince adam oradan ayrıldı[311].

“Onlar, Allah'ın şerri emretmediğini, aksine onu yasakladığını, hayrı emrettigini ve murat etmiş olsa da, şerden razı olmadığını söylerler”.

ŞERH:
İmam burda da kader mevzusuna dokunup şöyle der :“Şerrin Hak'tan olması, şerrin hak olmasını gerektirmez. Cenâb-ı Hakk'ın şerre rızası yoktur. Kötülük yapmak meşru olarak kabul edilemez.
Allah Teâlâ, hikmet sahibi ve gaybı bilendir. Şerri yaratması nice hikmetlere dayandığından onu yaratması asla kötü değildir. Fakat olayların âkıbetini anlamaktan gafil olan biz insanlar için kötü olarak tanımlanan eylemleri yapmak bizim sorumluluğumuzdadır.
Cenâb-ı Hak, şerri bir hikmete binaen yaratmıştır. Fakat bundan korunmak için insanlara doğuştan bir kabiliyet ve ruhî hassasiyet ihsan etmiştir. Bir insan sahip olduğu bu kuvvet ve kabiliyetler sayesinde kendisini kötülüklerden engellemezse şüphesiz ki sorumlu olur”. [312]

“Cenâb-ı Hak kullarının seçimine kalmış fiillerini daima onların seçim ve iradelerine uygun yarattığı - mesela hayrı isteyenler hakkında hayrı, şerri seçenler hakkında şerri yarattığı - için söz konusu fiiller kullara nispet edilir ve herkesin fiillerinde kendi iradesi esas olmuş olur. Bundan dolayı küfür ve günahı tercih edip seçenler kendi irade ve kudretlerini kötüye kullanmış olur, irade ve İlâhî kudretin o şekilde taalluk etmesine sebep olacaklarından daha sonra maruz kalacakları zarardan dolayı kadere bahane bulmaya hakları yoktur”[313].

“Allah'ın, Peygamberi ﷺ ile sohbet için seçtigi selefin hakkını ikrar ederler. Onların erdemlerini alırlar; küçükleri olsun büyükleri olsun, onlar arasında cereyan eden ihtilaflar konusunda susarlar. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'yi - Allah onlardan razı olsun - önde tutarlar. Onların, dogru yolu gösteren Hulefa-i Raşidin olduklarını ve Peygamberden ﷺ sonra insanların en üstünü olduklarını kabul ederler”.

ŞERH:
Câbir b. Abdullah (r.a.)’tan rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ ’den işittim şöyle diyordu: “Beni gören veya beni göreni gören bir Müslüman’a ateş dokunmayacaktır.” Talha diyor ki: “Ben Câbir b. Abdullah’ı gördüm.” Musa da: “Ben Talha’yı gördüm” diyor. Yahya’da: Musa bana dedi ki: “Sen de beni gördün dolayısıyla biz Allah’tan ümitliyiz.”[314]

---

311 Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 5/164.:
312 Ömer Nasuhi Bilmen “Muvazzah İlmi-Kelam” sayfa 320-321.
313 Ömer Nasuhi Bilmen “Muvazzah İlmi-Kelam” sayfa 306.
314 Tirmizî: Bu hadis hasen garibtir. Bu hadisi Musa b. İbrahim el Ensarî’nin rivâyetleriyle bilmekteyiz. Ali b. el Medînî ve pek çok hadisçi bu hadisi Musa’dan bize aktarmışlardır. Bkz “Sünen-i Tirmizi” №3858.

Abdurrahman b. Ukbe - Hz. Peygamber'le ﷺ beraber savaşırken ok ile yaralanmış olan- babasından Resulullah'ın ﷺ üç kez: "Beni gören ve beni göreni gören ve beni göreni göreni gören müslüman cehenneme girmez" buyurduğunu nakleder[315].

Buhari, Muslim ve Tirmizi rivayet ettikleri hadiste: Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "İnsanların en hayırlısı, benim asrımda yaşayanlardır. Sonra onların peşinden gelenler… Sonra onların peşinden gelenler… Daha sonra öyle toplumlar gelecek ki, yeminlerine dikkat etmeyecekler böylelikle yeminleri şahitliklerini geçecek veya olur olmaz her şeye şahitlik yapacaklarda şahitlikleri yeminlerini geçecektir. Yani ne şahidlik ne de yemin sorumluluğunu düşünmeyeceklerdir."[316]
Sahabelerin aralarında yanlış anlaşılmalar da vardı savaşlar da . Allah ise onların kanlarının dökülmesinin karşısını aldığı gibi biz de ayni şekilde dillerimizi, sahabeler arasındaki çelişkiden doğan haklarında dolaşan boş tartışmalardan korumakla yükümlüyüz.

Sahabe kimlerdi?
Peygamber ﷺ'i mü'min olarak gören veya âmâ olduğu için göremeyip Peygamber ﷺ tarafından görülen ve iman üzerinde ölen kimsedir.

Sahabeler hakkında, Peygamberin ahdini unutmamalıyız! Rivayete göre, Rasûlullah ﷺ, şöyle buyurmuştur: "Ashabım hakkında Allah'tan korkunuz! Ashabım hakkında Allah'tan korkunuz! Benden sonra onları hedef alıp eleştirmeyiniz. Onları seven beni sevdiğinden dolayı sever. Onlara buğzeden de bana buğzettiğinden buğzeder. Onlara eziyet eden bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden de Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edeni de Allah hemen cezalandırabilir."[317]

Sahabelere dil uzatmak haramdır!

Hz. Aişe, Resülullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu bildiriyor: "Ashabıma sövmeyin. Ashabıma sövene Allah lanet etsin."[318]

Ebu Said el-Hudri, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu bildiriyor: "Allah'ın laneti, ashabımdan birisine sövenin üzerine olsun."[319]

Zayıf isnad ile, Cabir b. Abdullah, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu bildiriyor: "İnsanlar çoğalıyor, ashabım ise azalıyor. Onlara sövmeyiniz. Allah onlara sövene lanet etsin!"[320]

Zayıf isnad ile, İbn Abbas, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu bildiriyor: "Allah'ın, meleklerinin ve bütün insanların laneti, ashabıma sövenlerin üzerine olsun."[321]

---

315 Taberani, el-Mu'cemu'l-keblr ve "Abdurrahman b. Ukbe el-Cüheni, babasından" şeklinde M. el-Evsat'ta rivayet etti. Ravilerden tanımadıklarım vardır . Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 16/457.
316 Tirmizî: Bu konuda Ömer, Imrân b. Husayn ve Büreyde'den de hadis rivâyet edilmiştir. Tirmizî: Bu hadis sahihtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №3859.
317 İmam Ahmed "Müsned" 16201. Tirmizî: Bu hadis gariptir. Sadece bu şekliyle bilmekteyiz. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №3862.
318 Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat'ında rivayet etti. Ali b. Sehl dışındaki ravileri, Sahih'in ravileridir. O da güvenilirdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 16/460.
319 Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 16/460.
320 Ebu Ya'la rivayet etti. Ravilerden Muhammed b. el-Fadl b. Atiyye metruktur. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 16/457.
321 Taberani rivayet etti. Ravilerden Abdullah b. Hiraş zayıftır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 16/459.

Enes dedi ki: Malik b. ed-Duhşun, Resulullah'ın ﷺ yanında zikredildi ve hakkında kötü konuşularak: "Münafıkların başıdır" denildi. Resulullah ﷺ: "Ashabımı bırakın, ashabıma sövmeyin" buyurdu[322].

İki şeyh, Ebû Saîd el Hudrî'den rivayet ettiler ki, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Ashabıma dil uzatıp sövmeyiniz, bütün benliğime hâkim olan Allah'a yemin olsun ki, sizden biriniz Uhud dağı kadar altın harcasa, onların harcadıkları bir ölçek veya onun yarısına bile ulaşamaz."[323]

İbn Ömer, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Kim ashabıma söverse, Allah'ın laneti üzerine olsun."[324]

Muhammed b. Sirîn'den rivâyete göre, şöyle demiştir: "Ebû Bekir ve Ömer'e dil uzatan kimsenin peygamberi sevdiğini sanmıyorum."[325]

Zübeyr oğullarından biri olan Ruste Ebû Urve bildiriyor: Mâlik b. Enes'in yanındayken, Resûlullah'ın ﷺ ashâbını eleştiren bir adamdan bahsettiler. Bunun üzerine Mâlik: "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle **kâfirleri öfkelendirir**"! (Fetih Suresi, 29) âyetini okudu ve şöyle dedi: "Kalbinde Resûlullah'ın ﷺ ashâbına karşı bir öfke olan her bir kişi, bu âyete muhatap olur!"[326]

Mâlik b. Enes şöyle demiştir: Resûlullah'm ﷺ ashâbından birine dil uzatan veya kalbinde onlara karşı kin taşıyan kişinin Müslümanların elde ettiği ganimetten bir payı olmaz!" Mâlik sonrasında şu âyetleri okudu: "Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir. ﴾7﴿ (Allah'ın verdiği bu ganimet malları,) yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte doğru olanlar bunlardır. ﴾8﴿ Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. ﴾9﴿ Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz!

---

322 Bezzar rivayet etti. Ravileri Sahlh'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 16/458.
323 Buhârî, Menakîb: 27; Müslim, Fedail: 17. Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Hadiste geçen "nasıyfehü" ölçeğin yarısı, demektir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №3861.
324 Bezzar ile Taberani, el-Mu'cemu'l-kebir ve el-Mu'cemu'l-evsat'ında rivayet etti. Taberani'nin lafzı şöyledir: "Allah'ın laneti, ashabıma sövenin üzerine olsun." Bezzar'ın isnadında yer alan Seyf b. Ömer metruktur. Taberani'nin iki isnadında bulunan Abdullah b. Yusuf el-Havarizmi ise zayıftır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 16/458.
325 Tirmizî: Bu hadis hasen garibtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №3685.
326 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/168.

Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin! ﴾10﴿ (Haşr Suresi) Sonra ekledi: "Bunun içindir ki onlardan birine dil uzatan veya kalbinde kin tutan kişinin ganimette hakkı olmaz."[327]

Müslümanlar icma ettiler ki, peygamber ﷺ den sonra bu ümmetin en faziletlileri – Hz Ebu Bekr ve Hz Ömerdir.

"Mü'min, Hz. Peygamber'den ﷺ sonra Sahabe ve ümmet içerisinde Ebu bekir' den üstün bir kimsenin bulunmadığını bilmelidir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in ﷺ ardından onun halk üzerine halifeliğinin hak olduğuna inanmalıdır"[328].

Miftahü'l-Hâce'de deniliyor ki: "Ehl-i Sünnet mezheplerine mensup olanlar ittifak etmişlerdir ki; Ashab-ı Kiram ' ın en efdalı (üstünü) Ebû Bekr - i Sıddîk'tır. Ondan sonra da sırayla Ömer bin Hattab, Osman bin Affan ve Ali bin Ebu Tâlib gelir. Hulâfa- i Raşidîn olan bu dört zâttan sonra Aşere-i Mübeşşere (Cennetle müjdelenen 10 zat)ın kalanları gelir. Ebû Mansur-i Bağdadî demiştir ki: Arkadaşlarımız 4 halifeden sonra Aşere-i Mübeşşere'nin kalanları onlardan sonra da sırası ile Bedir ehli, Uhud ehli, Bey'atü'r - Rıdvan ehli Ümmet-i Muhammediye'nin en faziletlileri olduklarında ittifak etmişlerdir. Ama bu üstünlüğün zâhirî veya bâtıni oluşunda âlimler arasında farklı görüşler vardır"[329].

Buhari Muhammed b. Ali b. Ebu Talibden naklettiklerine göre: "Babama, Resulullah'den ﷺ sonra en hayırlı kişi kimdir, diye sordum. "Ebu Bekir'dir" diye cevapladı. "Sonra kim gelir?"diye, sordum. "Ömer gelir" dedi. Ben akabinde Osman diyeceğinden korkarak şöyle sordum: "Sonra sen mi gelirsen?"Bunun üzerine "Ben Müslümanların arasında sıradan bir adamım" dedi"[330].

Peygamber'in ﷺ Hz Ebu Bekir'in faziletine dair hadisleri

İki şeyhin, Aişe annemizden rivayete göre, Peygamber ﷺ son hastalandığında:
"Ebû Bekir'e söyleyiniz cemaate namaz kıldırsın" buyurmuştu. Âişe: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ebû Bekir senin yerine imamlığa geçerse ağlamaktan dolayı cemaate sesini işittiremez, Ömer'e emret cemaate namazı O kıldırsın" dedi. Rasûlullah ﷺ, yine: "Ebû Bekir'e söyleyiniz cemaate namazı O kıldırsın" buyurdu. Âişe dedi ki: "Ey Hafsa! Rasûlullah ﷺ'e söyle Ebû Bekir senin yerine imamlığa geçerse ağlamaktan dolayı sesini cemaate işittiremez, Ömer'e emret cemaate namazı kıldırsın." Hafsa dediğimi yaptı. Peygamber ﷺ şöyle buyurdu: "Şüphesiz siz Yusuf'un zamanındaki kadınlar gibisiniz. Ebû Bekir'e emredin insanlara namazı O kıldırsın." Bunun üzerine Hafsa, Âişe'ye: "Senden bir hayır görmeyecek miyim?" demişti[331].

Âişe'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Aralarında Ebû Bekir'in bulunduğu bir cemaate ondan başkasının imam olması layık değildir."[332]
İmam Şafiî der ki: "İnsanlar hilafet konusunda Ebû Bekr üzerinde anlaştılar. Ebû Bekr de kendisinden sonra Ömer'i halife, tayin etmiştir Ömer sonrası hilafet işi altı kişilik şûraya bırakılmış ve içlerinden birinin halife seçilmesi istenmiştir. Altı kişilik şura da halife olarak Osmân'ı tayin etmiştir." Şâfiî devamla:

---

327 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/167.
328 Ebül Kasim El-Hakim es-Semerkandi, Kelime anlamlı açıklamalı "es-Sevadül Azam" tercümesi, sayfa 178.
329 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/170.
330 Celaleddin es-Suyti "Tarihül Hülafa" sayfa 67, Darül Kalam el-Arabi, Haleb.
331 Buhârî, Ezan: 27; Müslim, Salat: 17. Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Bu konuda Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Musa, İbn Abbâs, Sâlim b. Ubeyd ve Abdullah b. Zem'a'dan da hadis rivâyet edilmiştir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" № 3672.
332 Tirmizî: Bu hadis hasen garibtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" № 3673.

"Resûlullah'ın ﷺ vefatından sonra Müslümanlar göğün altında Ebû Bekr'den daha hayırlı birini bulamadıkları içindir ki onu kendilerine halife seçmişlerdir" dedi[333].

Huzeyfe'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Benden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e uyunuz."[334]

Yine Huzeyfe'den rivâyet edilmiştir, şöyle dedi: Peygamber ﷺ 'in yanında oturmakta idik şöyle buyurdu: "Aranızda ne kadar kalacağımı bilmiyorum. Benden sonrakilere uyunuz dedi ve Ebû Bekir ve Ömer'e işaret etti."[335]

Ömer b. Hattâb'tan rivâyete göre, şöyle demiştir: "Ebû Bekir, efendimiz ve bizim en hayırlımızdır. Rasûlullah ﷺ e de en sevgili olanımızdır."[336]

İbn Ömer'den rivâyete göre, şöyle demiştir: "Rasûlullah ﷺ, hayatta iken biz Ebû Bekir, Ömer ve Osman diyerek, sahabe arasındaki sıralamayı ve tercihimizi ortaya koyardık."[337]

Abdullah bin Selime (Radiyallahu)'den rivayet edildiğine göre kendisi, Hz Ali (Radiyallahu anh)'den şöyle söylediğini işittim, demiştir; — Resûlullah ﷺ'den sonra insanların en hayırlısı Ebû Bekir'dir ve Ebû Bekir'den sonra da nâsm en hayırlısı Ömer'dir[338].

Bu anlatılanları Hz Ali'den otuzdan fazla sahabisi rivayet ettiler. İmam Zehebi'nin dediği gibi bu rivayet hz Ali'den mütevatir olarak nakl ediliyor[339].

Ummu Mûsa der ki: Hz. Ali'ye, îbn Sebe'nin kendisini Ebû Bekr ve Ömer'den daha üstün tuttuğu haberi yetişince onu öldürmek istedi. Bunun üzerine kendisine: "Seni yücelten ve üstün tutan bir adamımı öldüreceksin?" denilince: "Tamam (dokunmayacağım), ama benim bulunduğum şehirde oturmasın" dedi. Abdullah b. Hubeyb der ki: Bu durumu Heysem b. Cemil'e anlattığımda: "O kişi şimdiye kadar şehirlerden bir yere sürgün edilmiştir" dedi[340].

Ka'bu'l-Ahbâr[341] der ki: "Allah, Hz. Ismâil'in soyundan dini ayakta tutacak ,on iki yönetici çıkarmıştır. Bunların en üstünleri ve en hayırlıları Ebû Bekr Ömer ve Osmân'dır."[342]

İmam Şafiî der ki: "Resûlullah'tan ﷺ sonra insanların en hayırlısı Ebû Bekr, ondan sonra Ömer, ondan sonra Osmân, ondan sonra da Hz. Ali'dir." [343]

---

333 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 7/52.

334 Ahmed b. Meni' ve pek çok kişi şöyle dediler: Sûfyân b. Uyeyne vasıtasıyla Abdulmelik b. Umeyr'den bu hadisin bir benzerini bize rivâyet ettiler. Sûfyân b. Uyeyne bu hadisle tedlis yapmıştır. Bazen Zaide'den, Abdulmelik b. Umeyr'den demekte bazen de: Zaide'den demeyip sadece Abdulmelik b. Umeyr demektedir. Tirmizî: Bu hadis hasendir. Bu konuda İbn Mes'ûd'tan da hadis rivâyet edilmiştir. Sûfyân es Sevrî bu hadisi Abdulmelik b. Umeyr'den, Rabînin azâdlısından ve Rabî'den ve Huzeyfe'den rivâyet edilmiştir. Bu hadis değişik bir şekilde aynı şekilde Rab'î'den, Huzeyfe'den de rivâyet edilmiştir. Sâlim el En'umî bu hadisi Rab'î b. Hıraş'tan ve Huzeyfe'den rivâyet etmiştir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №3662.

335 "Sünen-i Tirmizi" №3663; "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/169.

336 Tirmizî: Bu hadis sahih garibtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №3656.

337 Buhârî, Menakîb: 27; Ebû Dâvûd, Sünnet: 17. Tirmizî: Bu hadis bu şekliyle hasen sahih garibtir. Ubeydullah b. Ömer rivâyeti olarak garib kabul ediliyor. Bu hadis yine değişik bir şekilde İbn Ömer'den rivâyet edilmektedir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №3707.

338 "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/179.

339 Celaleddin es-Suyti "Tarihül Hülafa" sayfa 67.

340 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/405-406.

341 Ebû İshâk Kâ'b b. Mâti' b. Heynû' el-Himyerî el-Yemânî (ö. 32/652-53 [?]). Benî İsrâil'e dair rivayetleriyle tanınan tâbiî.

342 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 4/406.

Süfyân es-Sevrî der ki: "Adil imamlar beş kişidir. Bunlar; Ebû Bekr, Ömer, Osman, Hz. Ali ve Ömer b. Abdulazîz'dir. Bundan başka bir şeyi diyen kişi de haddini aşmıştır."[344]

Abdulvehhâb el-Halebî bildiriyor: Kâbe'yi tavaf ederken Süfyân es Sevrî'ye, Ebû Bekr ile Ömer'i seven ancak aynı sevgiyi Hz. Ali'ye karşı hissedemeyen kişinin durumunu sorduğumda: "Bu adamda hastalık vardır ve tedavi edilmesi gerekir" dedi[345].

Süfyân es-Sevrî der ki: "Hz. Ali'yi, Ebû Bekr ve Ömer'den üstün tutan kişi Muhacir ve Ensâr'a gölge düşürüyor demektir. Bunun yapan kişinin de amellerinin artık kendisine hiçbir fayda sağlamamasından korkarım." [346].
Süfyân es-Sevrî der ki: "Hz. Ali'nin hilafette Ebû Bekr ile Ömer'den daha fazla hak sahibi olduğunu söyleyenler Ebû Bekr'i, Ömer'i, Hz. Ali'yi Muhacirleri ve Ensârı hatalı buluyor demektir. Böyle düşündükten sonra da Allah'ın katında bir ameli çıkar mı, çıkmaz mı bilemem."[347].

Muğîre bildiriyor: İbrahim bir adamın: "Ali'yi, Ebû Bekr ve Ömer'den daha fazla severim" dediğini işitti. Bunun üzerine ona: "Bu gibi konuları önümüzde açma. Eğer Ali b. Ebu Tâlib seni işitecek olursa (seni cezalandırır ve dayaktan) sırtını acıtırdı" dedi[348].

Sahabelere dil uzatana, dil uzatmak caizdir.

Zaide b. Kudâme bildiriyor: Mansûr b. el-Mu'temir'e[349]: "Oruç tuttuğum gün yöneticilere dil uzatabilir miyim?" diye sorduğumda: "Hayır!" dedi, "Peki, Ebû Bekr ile Ömer'e dil uzatan kişiye dil uzatabilir miyim?" diye sorduğumda ise: "Yapabilirsin!" dedi[350].

Ebû Ubeyde bildiriyor: Saîd b. Zeyd, ibn Mes'ûd'a: "Ey Ebû Abdurrahman! Resûlullah ﷺ vefat etti. Peki, şimdi nerededir?" diye sorunca, İbn Mes'ûd: "Cennettedir" karşılığını verdi. Saîd: "Sonrasında Ebû Bekr vefat etti. Peki, o nerededir?" diye sorunca, ibn Mes'ûd: "O da dilemiş olduğu hayırların içindedir" dedi. Saîd: "Ardından Ömer vefat etti. O nerededir?" diye sorunca da ibn Mes'ûd: "Sâlih kişiler zikredildiği zaman en başlarında Ömer gelir" dedi[351].

---

343 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 7/51.
344 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/223.
345 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/304.
346 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/305.
347 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/313.
348 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/405.
349 Ebû Attâb Mansûr b. el-Mu'temir b. Abdillâh es-Sülemî el-Kûfî (ö. 132/750). Hadis hâfızı, tâbiî. Muhammed el-Bâkır'a fikrî yakınlığı sebebiyle İbnü'l-Mu'temir'in Şiîliğe meyli olduğu ileri sürülmüşse de bu konuda bir aşırılığı yoktu. İlim ve ibadet hayatına engel olabilecek her türlü meşguliyetten uzak durduğu bilinmekte, ancak Şiî âlimi İbn Şâzân en-Nîsâbûrî, onun Hişâm b. Abdülmelik'in güvenlik görevlilerinden biri olduğunu söylemektedir (el-Îżâḥ, s. 91). Irak Emîri Yûsuf b. Ömer es-Sekafî, İbnü'l-Mu'temir'i istemediği halde Kûfe kadılığına tayin ettiyse de o, her çareye başvurarak iki ay içinde kendisini bu görevden azlettirmeyi başardı. İbnü'l-Mu'temir Kûfe'de vefat etti. İbnü'l-Mu'temir, güçlü hâfızası ve sika oluşu bakımından Kûfe'de yetişen hadis âlimlerinin en meşhurlarından biridir. Hadisleri birbirine karıştırmaz ve tedlîs yapmazdı. Hadis öğrenirken çok titiz davranır, güvenilir olduğu bilinenlerin dışında hiç kimsenin rivayetine önem vermezdi. Bu sebeple onu ne adâlet ne de zabt yönünden tenkit eden oldu. Hadisleri yazmak yerine ezberlemeyi tercih eder, talebelerine de bunu tavsiye ederdi. TDV İA.
350 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 3/514.
351 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 3/282.

“Onlar, Resulullah’dan ﷺ gelen "Allah dünya semasına iner ve şöyle der: Bagışlanma dileyen yok mu"[352] gibi hadisleri, Resulullah’dan ﷺ geldiği gibi tasdik ederler”.

ŞERH:
“Bu hadisin pek çok rivayet senedi vardır ve hepsi de sahihtir. Neredeyse hadis, mütevatir seviyesine ulaşacak seviyededir”[353].

“Onlar, Allah'ın, "Fikir ayrılığına düştügünüz zaman, onu Allah'a ve Resulüne arz edin" ayetinde dediği gibi, Kitap ve Sünnete sarılırlar”.

ŞERH:
Peygamber'in sünnetini tanımayan kafirlerin aksine, Müslümanlar şeriat hakkındaki bilgilerini hem Kuran'dan hem de Sünnet'ten almak zorundadır!

İmam Malik'e rivayetinde, Resûlullah ﷺ : «Size iki şey bırakıyorum. Bunlara sım sıkı bağlandığınız sürece, asla doru yoldan sapmayacaksınız. Bunlar, Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetidir.» buyurmuştur[354].

“Onlar, kendilerinden önceki [selef] din imamlarına uymayı gerekli görürler”.

ŞERH:

Taklid nedir?
“Taklid, kendisine tabi olmanın vücudü"ne delil kaim olmayan bir kimseye, - sozün de muhik olduğuna itikad edilerek - ittibada bulunmaktan ibarettir”[355].

İmanda taklid.
“Allah'ın zat ve sıfatlarını bilerek iman etme, taklidi imandan üstündür. Ancak halk için, inanca dayalı iman, irfana dayalı iman mesabesinde kabul edilmiş ve taklidi iman yeterli görülmüştür. Zira herkesin irfana ve ona dayalı imana ulaşması zordur”[356].
“İmanın sahih ve makbul olmasında nazar ve istidlâl şart değildir. Taklit yoluyla olan iman da sahih ve Allah katında makbuldür. Şu kadar var ki gücü nispetinde nazar ve istidlâlde bulunmak farz olduğundan bunu terk eden bir mümin günahkâr olur”[357].

Ehli sünnetin dört fıkıh mezhebi.
“Ümmet ya da en azından kahir ekseriyeti, bu mezheplerin taklidinin caiz oldugu konusunda, ta günümüze kadar görüş birliği halinde olagelmişlerdir. Bunda elbette ki, hiç de gizli olmayan büyük yararlar bulunmaktadir. Ozellikle de, himmetlerin gerçekten azaldığı, nefislerin heva ve hevesler peşinde koşar hale geldigi, herkesin kendi görüşünden başkasını beğenmez olduğu günümüzde bu mezheplerin ayrı bir önemi vardır”[358].

---

352 Buhari ve Muslim.
353 “İzâhu's-sebîl ilâ Menâhi't-te'vîl (Hadiste Müteşâbihat)” sayfa 221.
354 İmam Malik “Muvatta” 4/246, Kitabul Kader. Beyan yayınları.
355 Ömer Nasuhi Bilmen “Hukuki İslamiyye ve İstilahati Fıkhiyye Kamusu” 1/196-197. Bilmen Yayınevi.
356 İzzeddin ibn Abdisselam eş-Şafi “Kavaidul Ahkam” İslami hükümlerin Esas ve Hikmetleri, sayfa 96, İzz yayıncılık.
357 Ömer Nasuhi Bilmen “Muvazzah İlmi-Kelam” sayfa 115.
358 Şah Veliullah Dihlevi “Hüccetullahil Baliğa” 1/560, İz yayıncılık.

Taklid hakkında bir mesele:
“İmamlardan birini taklid eden bir kişi daha sonra bir başkasını taklid etmek isterse bunu yapabilir mi? Bu konuda farklı görüşler vardır. Tercih edilen görüş ise şudur: Bu konuda bir ayrım yapmak gerekir. Kişinin intikal etmeyi istediği mezhep intikal etmeyi istediği hükmün nakzedilmesini gerektiren bir mezhepse intikal edemez. Çünkü ancak batıl olması sebebiyle hükmün nakzedilmesi gerekir. İki mezhebin kaynakları birbirine yakın ise taklid ve intikal caizdir. Çünkü insanlar sahabe devrinden dört mezhebin ortaya çıkışına kadar olan dönemde rastgeldikleri imamları taklid ederler ve bu muteber görülüp hiç kimse tarafından tenkit edilmezdi. Bu batıl olsaydı tenkit edilirdi”[359].

Taklid hakkında başka bir mesele:
“Şu durum gerçekten çok gariptir: Mukallid fakihlerden biri bazen mezhep imamının görüşü zayıf olduğu halde ve onu savunacak bir delili olmadığı halde yine de onu taklid etmekte, kitap, sünnet ve sahih kıyasa uygun olan görüşü ise kendi imamını taklid konusundaki taassubu sebebiyle terketmektedir. Hatta taklid ettiği kişiyi savunmak için, kitap ve sünnetin açık anlamını ortadan kaldırmak için çeşitli yollara başvurmakta, nasları uzak ve batıl yorumlara tabi tutmaktadır. Biz bu gibi kişilerin çeşitli yerlerde toplandığını gördük. Öyle ki onlardan birine taklid ettiği imama muhalif bir görüş zikredildiğinde muhalif görüş hakkında son derece hayret eder ve bu konuda delile teslim olmak yerine alıştığı üzere imamının görüşünü taklide devam eder. Hakkın yalnızca kendi mezhep imamına ait olduğunu zanneder.
Eğer gerçekten araştırsa başka imamların değil kendi taklid ettiği imamın görüşünün hayret edilmeye daha layık olduğunu görürdü. Bu gibiler ile tartışmaya girmek zaman kaybıdır, herhangi bir yarar sağlamaz. Aksine bağların kopmasına, insanların birbirine sırt çevirmesine sebep olur.
Bu gibilerden hiç kimsenin, başka mezhep imamının görüşü hak olduğu halde kendi imamının görüşünden döndüğünü görmedim. Hatta böyle bir kişi kendi imamının görüşünün haktan uzak ve zayıf olduğunu bile bile onun hak olduğunda ısrar eder. Bu gibilerle tartışmayı terk etmek en iyisidir. Çünkü onlardan biri imamının görüşünü savunacak hiçbir şey bulamadığında bile şöyle der: Belki de bu meselede imamım benim bilmediğim bir delile
dayanmıştır, ben ise o delili elde edememişimdir. Bu miskin bilmez ki aynı söz kendi aleyhine de delil olur. Hatta karşı görüş sahibinin zikrettiği açık delil sebebiyle diğer imamın görüşü daha üstün olur. Sübhanallah! Taklidin kör ettiği gözler ne de çok! Allah hak nerede olursa olsun ve kimin dilinden dökülürse dökülsün ona uymayı bizlere nasip etsin. Bu nerede selefin hükümler konusundaki münazara ve müşaveretleri nerede? Bu nerede selefin hak hasmın dilinden ortaya çıksa bile ona derhal bağlanması nerede? İmam Şafi'den şu söz nakledilmiştir: "Münazara yaptığım herkes hakkında Allah'a şöyle dua ettim: Allah'ım doğruyu onun kalbi ve dilinde icra et. Sonuçta ben haklı olursam o bana uysun, o haklı olursa ben ona uyayım"[360].

“Dinlerinde, Allah'ın izin vermediği şeyi bid'at olarak ortaya koymazlar”.

ŞERH:

Bidat, Hz. Peygamber ﷺ zamanında bilinmeyen bir şeyi yapmaktır. Bidat; vacip bidat, haram bidat, mendup bidat, mekruh bidat ve mübah bidat olmak üzere beş kısma ayrılır.

---

359 “Kavaidul Ahkam” İslami hükümlerin Esas ve Hikmetleri, sayfa 598.
360 İzzeddin ibn Abdisselam eş-Şafi “Kavaidul Ahkam” İslami hükümlerin Esas ve Hikmetleri, sayfa 598-599.

Bunu bilmenin yolu, bidatın şer'i kaidelere arzedilmesidir. Eğer vacip olma kaidelerine girerse bidat vacip, haram olma kaidelerine girerse haram, mendup kaidelerine girerse mendup, mekruh kaidelerine girerse mekruh, mübah kaidelerine girerse mübahtır.

A. Vacip Olan Bidatlar
Bunun çeşitli örnekleri vardır:
1 . Allah'ın sözünü ve Resulünün sözünü anlamaya yarayan nahiv ilmi ile uğraşmak vaciptir. Çünkü şeriatı korumak vaciptir. Bu ise ancak nahiv ilmini bilmekle olur. Vacibin ancak kendisi ile tamamlandığı şey de vaciptir.
2. Kitap ve sünnette yer alan garip kelimeleri lügatten ezberlemek.
3. Usul-i fıkhın tedvin edilmesi.
4. Rivayeti geçerli olan ile olmayan ravileri ayırmak için cerh ve tadil konularında konuşmak.
Şer'i kaideler göstermektedir ki, farz-ı ayn olan miktarın üzerinde şeriatın korunması farz-ı kifayedir. Şeriatın korunması da ancak belirttiğimiz şeylerle gerçekleşir.

B. Haram Olan Bidatlar
1. Kaderiyye mezhebi
2. Cebriyye mezhebi
3. Mürcie mezhebi
4. Mücessime mezhebi
Bu mezheplerin görüşlerini reddetmek vacip olan bidatlardandır.

C. Mendup Olan Bidatlar
1. Sınır boylarında karakolların inşa edilmesi, medreseler ve köprülerin yapılması.
2. Ilk dönemde bilinmeyen her türlü iyilik.
3. Teravih namazı(nın cemaatle kılınması),
4. Tasavvufun incelikleri hakkında konuşmak, cedel konusunda konuşmak.
5. Allah'ın rızasının kastedilmesi halinde meseleleri delillendirmek için toplantılar tertip etmek.

D. Mekruh Olan Bidatlar
1. Mescitlerin süslenmesi
2. Mushafların süslenmesi
Kur'an'da yer alan Arapça ibareleri değiştirecek şekilde onu lahn ile okumak, en doğru görüşe göre haram olan bidatlardandır.

E. Mübah Olan Bidatlar
1 .Sabah ve ikindi namazlarından sonra musafaha yapmak.
2. Lezzetli yiyecek ve içecekler ile giyecek, mesken konusunda zaruret ve ihtiyaç miktarının ötesine geçmek. Taylasan giymek, elbiselerin yenlerini geniş tutmak.
Bunların bir kısmında ihtilaf edilebilir. Alimlerin bazıları bunları mekruh bidatlardan sayarken, kimileri de Hz. Peygamber ﷺ devrinde ve sonrasında yapılan sünnetlerden kabul etmiştir. Namazda "euzü" ve "besmele" okumak da böyledir.
Doğrusunu Allah bilir[361].

361 İzzeddin ibn Abdisselam eş-Şafi "Kavaidul Ahkam" İslami hükümlerin Esas ve Hikmetleri, sayfa 656-657.

“Onlar, "Rabb'in ve melekler saf saf dizilmiş olarak gelir" (Fecr Suresi, 22. Ayet) ayetinde dediği gibi, Allah'ın, Kıyamet Günü'nde geleceğini ve "Biz, ona şah damarından daha yakınız" dediği gibi, Allah'ın, dilediği şekilde yarattıklarına yakın olacağını kabul ederler”.

ŞERH:

"Rabb'in ve melekler saf saf dizilmiş olarak gelir" (Fecr Suresi, 22. Ayet)

Rabbin Gelişi Ne Demek?
Bil ki, akli delil yoluyla, Allah hakkında “hareket” muhaldir. Çünkü, böyle olan her şey, cisimdir. Cismin ise, ezelî olması imkansızdır; bu sebeple, bu konuda tevile gitmek gerekir. Bu da şöyle olur: Ben, “muzaf”ın hazfedilip, “muzafun ileyh”in onun yerine geçmesi kabilindendir. Sonra, bu “muzaf” nedir o halde? Bu hususta birkaç izah şekli mevcuttur:
1) Bu, “Rabbimin muhasebeye ve hesaba çekmeye dâir emri geldi..." demektir.
2) Bu, “Rabbimin önüne geçilemez gücü, kahrı geldi...” demektir. Nitekim, “ve bize Banu Umeyye geldi” denilir ki, bu, “Onların kahrı ve gücü bize ulaştı...” demektir.
3) "Rabbimin yüce ayetleri geldi..." demektir. Çünkü bu, kıyamet gününde olur. Bu günde ise, en büyük ve en muazzam ayetler tezahür eder. Böylece bunların gelmesi, o ayetleri tâzim ve tebcil etmek için âdeta, Allah’ın gelmesi gibi addedilmiştir.
4) “Rabbimin zuhuru geldi, vâki oldu..." demektir. Bu böyledir çünkü o günde marifetullah, Allah’ı bilme, zaruri olur. Bu da, O’nun tıpkı, mahluka zuhur edip, tecelli etmesi gibi olur. İşte bundan dolayı, “Rabb'in....gelir” denilmiştir. Yani, “Şüpheler zail oldu, şekler kalktı..” demektir.
5) Ben, Allah’ın ayetlerini zuhur etmesinin bir temsili ve O’nun kahr ve gücünün alametlerinin beyanıdır. Böylece, Cenâb-ı Hakk’ın bu konudaki durumu, bizzat kendisi geldiği hükümdarın bizzat gelişine benzetilmiştir. Zira, onun bizzat gelmesiyle ortaya çıkan heybet ve azamet, onun bütün askerlerinin gelmesiyle ortaya çıkacak olandan çok daha fazladır.
6) Buradaki Rabb kelimesi Mürabbi anlamındadır. Muhtemelen bu da, bir melek olup, meleklerin en büyüğüdür ve Hz. Peygamber ﷺ’i terbiye eden de O’dur. Böylece, ifadesinden kastedilen de, bu melektir”[362].

Kadi Beydavi bu ayeti şöyle tefsir ediyor: “Rabbinin kudret ayetleri ve kahrının eserleri geldiğinde. Bu ifade bir temsildir. Nasıl ki haşmetli bir sultanın gelişinde onun heybet ve siyasetinin eserleri görülür. Kıyamet gününde de Cenabı Hakkın haşmetleri gösteren nice eserler görülecektir”[363].

“Rabb'in ve melekler saf saf dizilmiş olarak gelir”, Ey Peygamber! Kullar arasında hüküm vermek için Rabbin gelir. Melekler de arka arkaya saf saf olur. İbn Cüzeyy şöyle der: Münzir b. Said demiştir ki: Bundan maksat, Allah'ın orada mahlukata görünmesidir. Bu ve benzeri ayetler, nazil olduğunu düşünmeden ve bir benzetme yapmadan inanılması gereken konulardandır. İbn Kesir de şöyle der: Bütün yaratıklar, Rablerinin huzuruna gitmek için kabirlerinden kalkar. Rabbin de onlar arasında hükmünü vermek için gelir. Bu, mahlukatın, Adem (aleyhis salam)'in neslinin efendisi olan Hz. Muhammed ﷺ'den Allah'a karşı şefaat dilemelerinden sonra olur. Yüce Allah hükmünü vermek için gelir. Melekler de onun önünde saf saf olurlar”[364].

362 Fahreddin Razi “Tefsir Kebir” 23/133-134.
363 Kadı Beydavi “Muhtasar Tefsiril Beydavi” 4/677, Selsebil yayınları.
364 Muhammed Ali es-Sabuni “Safvetüt Tefasir” 7/264-265.

Celaleddin es-Suyti "Celaleyn" tefsirinde buyurdu: "Rabbinin emri geldigi ve melekler saf saf dizildiğinde"[365].

"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız". (Kaf Suresi, 16. Ayet)

Nesefi (rahmetullahi aleyh) buyurdu: ""Biz ona şah damarından daha yakınız." Cümlesi ile kastolunan ona dair bilgisinin yakınlığıdır"[366].

İbn Acibe söyledi: ""Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız." Yani biz onun halini, kendisine en yakın olandan daha iyi biliriz. Şah damarı, boynun iki tarafında bulunan ve bir ucu kalpteki damara bağlı olan damardır. Bu damar kesildiğinde insan ölür"[367].

Ebu Mansur el-Maturudi "Tevilatül Kuran" tefsirinde buyurdu: "Burada Allah'ın kula yakın olmasından anlaşılması gereken, kulun Allah'a yakınlığından anlaşılması gereken mânadır. Kulun Allah'a yakın olması da ancak Ona itaatle, emirlerini yerine getirmekle ve Ona boyun eğip teslim olmakla mümkün olur. Bu, kulun Allah'a yaklaşmasından anlaşılması gereken anlamdır, bir varlığın başka bir varlığa maddî anlamda yakın olması değildir. Buna göre Allah'ın kula yakınlığından anlaşılması gereken de duasını kabul etmesi, kendisine yardım etmesi, desteklemesi ve itaatleri yapmaya muvaffak kılmasıdır. Buna göre falanca filana yakındır denildiğinde aynı mekânda birbirlerine yakın durmaları anlaşılmaz. Burada kastedilen, ona yardımcı ve destek olması ve taleplerini kabul etmesidir. Burada sözü edilen yakınlıktan maksadın, insanın açık ve gizli bütün hallerini bilmekten kinaye olması da muhtemeldir. En doğrusunu Allah bilir. Yakınlık konusunda esas olan, insanın durumuna itibar edilmesidir; eğer insan Allah'tan bir talepte bulunuyorsa, bu durumda yakınlıktan maksat Allah Teâlanın onun talebini kabul etmesidir. Nitekim bir âyette meâlen şöyle buyurmaktadır: "Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben onlara yakınım" Şayet insanlar bazı düşünceleri saklayıp gizliyorlarsa, bu durumda yakınlıktan maksat, onu bilmektir. Nitekim Allah meâlen şöyle buyurur: "Gizli gizli konuşan üç kişi yoktur ki dördüncüleri O olmasın" (el-Mücâdile, 58/7). Buna göre Biz ona şah damarından daha yakınız ilâhı kelâmıyla, "Biz ona sizden yakınız, fakat göremezsiniz" (el-Vâkıa. 56/85). meâlindeki âyetten, Allah'ın yardımı, desteği yahut ilmi anlaşılır. Biz ona daha yakınız cümlesi, onu daha iyi biliriz, ona yardım, destek ve taleplerini kabul etmekte biz başkalarından daha lâyığız mânasına gelir. En doğrusunu Allah bilir. Buna göre Resûlullah'tan ﷺ rivayet edilen "Bana bir karış yaklaşana ben iki karış yaklaşırım" meâlindeki kutsi hadis de yukarıda söylediğimiz gibi mekân yakınlığı değil, kulun itaatle Rabb'ine yaklaşması, Allah'ın da yardım ve destekle kuluna yaklaşması mânasına gelir. Bütün güç ve kudret Allaha aittir"[368].

"Onlar, her salih ve facir [günahkar] imamın arkasında bayram, Cuma ve cemaat namazını kılınayı caiz görürler".

ŞERH:
"Körün, bedevi (çöl adamı)'nin kolenin, veledi zinanın ve fasıkın (günahkarın) imamlıgı caiz olur. Bunların dışında kalan kimselerin imamlık yapmasını daha uygun gorürüm.

---

365 "Celaleyn tefsiri" 5/607. Yasin yayınları.
366 "Nesefi Tefsiri" 9/589.
367 "Bahrül Medid" 9/336.
368 Ebu Mansur el-Maturudi "Tevilatül Kuran" 14/116,

Bu husustaki esas şudur, İmamlık makamı Resulullah ﷺ'dan kalma bir mirastır. İmamlığa ilk geçen O'dur. Öyleyse o makam için hem ahlak hem de şekil bakımından Resulullah ﷺ' a en çok benzeyen kişi seçilmelidir. Sonra orası, kendisinden halifelik hükmünün çıkarıldığı bir makamdır. Resulullah ﷺ, (hastalığında) Ebu Bekir'e cemaate namazı kıldırmasını emrettigi için,
vefatından sonra sahabiler; 'Resulullah ﷺ Ebu Bekir'i dininizin işi için seçmişti. Öyleyse dünya işiniz için de seçilmiştir', dediler. Dolayısıyla bu makam için ancak insanlar arasında en saygın olan seçilmelidir"[369].

"Malik (rahmetullahi aleyh)'e göre fasıkın arkasında namaz caiz olmaz. (çünkü dini hususlarda onun hıyaneti açıkça görüldükten sonra, artık işlerin en önemlisinde ona güvenilmez"[370].
Buna benzer fikirlere mezhebimizin kitaplarında rast gelinir. Abdulgani el-Meydani "el-Lübab fi Şerhil Kitab"da buyurdu: "Fasık kimseyi de (imamlığa geçirmek tenzihen mekruhtur); Zira fasık dinle ilgili işlerde itham altındadır"[371].
"Bununla birlikte bu sayılan kimseler imamlığa geçecek olsalar imamlıkları caiz olur; Nitekim Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur[372]: «Her müttaki ve günahkâr kimsenin arkasında namaz kılınız».

Muaz b. Cebel'in bildirdiğine göre Resulullah ﷺ: "Her emire/yöneticiye itaat et, her imamın arkasında namaz kıl ve sakın ashabımdan bir kimseye sövme" buyurmuştur[373].

Eşref Ali et-Tehanevi u hadisi zikr edenen sonra buyurdu: "Bu hadîsin isnâdı munkatı'dır[374]. Munkatı hadîs bizim müctehidlerimizin nezdinde delîl değeri taşır. Cemâatin vâcibliği bölümünde bu ma'nâda Mekhûl vâsıtasıyla Ebû Hüreyre (r.a.)'den munkatı' ve sahîh bir hadîs daha önce geçmişti"[375].

İbn Ömer (radi Allahu anhuma)nın, Haccâc b. Yusuf'un arkasında namâz kıldığı rivâyet edilmiştir. Hadîsi Buhârî rivâyet etmiştir[376].
Ebû Saîd d-Hudrî'in, Mervan'ın arkasında bayram namâzı kıldığı rivâyet edilmişti. Hadîsi Müslim ve Sünen imâmları rivâyet etmişlerdir[377].

İmam Müslim, Darimi ve Nesai, Ebûl Âliye el Berra'dan şöyle rivâyet ettiler: Ziyad namazı geciktirdi. Bunun üzerine İbn Samit yanıma geldi, ona bir sandalye verdim oturdu. Sonra, ona; Ziyad'ın yaptığını söyledim, dudak büktü ve dizime vurarak şunları söyledi: Ben bu konuyu Ebû Zer'e sormuştum o da şimdi sana yaptığım gibi dizime vurmuş ve demişti ki: Ben de senin sorduğunu aynen Rasûlullah ﷺ'e sormuştum da dizime vurarak şöyle demişti: "Namazlarını vaktinde kıl. Eğer o zalim idareci ve imamların zamanına yetişirsen onlarla birlikte de namazını kıl, ben vaktinde namazımı kılmıştım şimdi kılmayacağım" deme[378].

"Mestler üzerine meshi Sünnet sayarlar. Bunu, ikamette ve seferde caiz görürler".

ŞERH:

---

369 Serahsi "Mebsut" 1/77.
370 Serahsi "Mebsut" 1/78.
371 Abdülgani el-Guneymi el-Meydani "el-Lübab fi Şerhil Kitab" 1/108, Yasin.
372 Ebu Davud, Salat: 64.
373 Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-kebir'de rivayet etmiştir. Ancak Mekhul, Muaz'dan hadis işitmemiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmau Zevaid Menbaul Fevaid" 3/111.
374 Munkati: İsnadının ortasından tek bir râvînin hazfedilmiş olduğu rivâyettir.
375 Eşref Ali et-Tehanevi, Zafer Ahmet el-Osman et-Tehanevi "İlaus Sünen" (Hadislerle Hanefi Fıkhı) 3/289, Misvak Neşriyat.
376 "İlaus Sünen" (Hadislerle Hanefi Fıkhı) 3/290.
377 "İlaus Sünen" (Hadislerle Hanefi Fıkhı) 3/290.
378 Müslim, Mesacid: 41; Dârimi, Salat: 25. Bkz "Sünen-i Nesai" №770, Konya yayıncılık.

İslam hukukunun bu konusunu, imamlar inançlarla ilgili kitaplarda sıklıkla dile getirilmişdiler. Çünkü bunun cevazın inkarı rafizi mezhebinin alamet-i farikasıdır.
İmam Ebül Hasan el-Eşari "Makalat" kitabında şöyle buyurdu: "Mestler üzerine mesh konusunda ihtilaf ettiler. Müslümanların çoğu, mestler üzerine meshin hak olduğunu söyledi. Rafıziler ve Hariciler, mestler üzerine meshi inkar etmiştir"[379].

Ebu Hureyre bildiriyor: Resulullah ﷺ "Bana abdest aldır" buyurdu. Kendisine hemen abdest suyu getirdim. Taharetlendikten sonra elini toprağa sokup sildi. Sonra yıkadı. Sonra abdest aldı ve mestleri üzerine mesh etti. Ben: "Ya Resulullah! Ayaklarını yıkamadın" deyince "Ben ayaklarımı (mestlerime) temiz olarak soktum" buyurdu[380].

Muğire b. Şu'be bildiriyor: Bir yolculuk sırasında Resulullah'a ﷺ abdest aldırdım. Yüzünü ve kollarını yıkadı. Başına ve mestleri üzerine mesh etti. Ben: "Ya Resulullah! Mestlerini çıkarmayayım mı?" diye sorduğumda, "Ben onları temiz olarak giyindim. Ondan sonra da çıplak ayakla yürümedim" buyurdu[381].

Huzeyfe (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah ﷺ, bir toplumun çöplüğüne geldi ve orada ayakta küçük abdest bozdu. O'na abdest suyu getirmiştim oradan ayrılırken beni çağırdı topuklarına kadar yaklaşmıştım. O zaman abdest aldı ve mestleri üzerine meshetti."[382]

Cabir bin Abdullah' ın bildirdiğine göre Peygamber ﷺ mestleri üzerine mesh etmiştir[383].
İbn Ebi Zi'b'den, o Nâfi'den, o İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer abdest aldığı zaman eğer mestleri ayağında ise eliyle ayağının üst tarafına mesh eder ve: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem böyle yapardı, derdi[384].

Sevban bildiriyor: Ben, Hz. Peygamber'i ﷺ abdest alırken ve mestleri ile sarığı üzerine mesh verirken gördüm[385].

Süleyman b. Bureyde'den, o babasından, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Mekke'nin fethi gününde beş vakit namazı bir abdestle kıl(dır)dı ve mestlerine mesh etti[386].

---

379 Eşari "İlk dönem İslam Mezhepleri" sayfa 337.
380 Hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş olup senedinde ismi zikredilmeyen bir ravi vardır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 2/178.
381 Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilen bu hadis, "Ondan sonra da çıplak ayakla yürümedim" kısmı hariç, Sahih'te de geçmiştir. Ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 2/179.
382 Tirmîzî: Carûd'tan işittim dedi ki: Veki'in bu hadisi A'meş'den rivâyet edip şöyle dediğini duydum: Bu hadis; "Rasûlullah ﷺ'den mesh hakkında rivâyet edilen en sahih hadistir." Ebû Ammâr Hüseyin b. Hureys'den işittim şöyle diyordu: O da Vaki'den işittim dedi, yaklaşık olarak aynı şeyi anlattı.
Tirmîzî: Bu şekilde Mansur, Ubeyde ed Dabbî, Ebû Vâil'den, Huzeyfe'den, A'meş'in rivâyetinin benzeri rivâyet etmişlerdir. Yine Hammad b. ebî Süleyman ve Âsım b. Behdele, Ebû Vâil'den, Muğîre b. Şu'be yoluyla Peygamberimiz ﷺ'den rivâyet etmişlerdir ki Ebû Vâil'in, Huzeyfe'den rivâyeti daha sahihtir.
İlim ehlinden bir kısmı ayakta abdest bozmaya izin vermişlerdir. Tirmîzî: Tabiî'nin büyüklerinden Abiyde b. Amr es Selmânî'den İbrahim Nehai'nin, Abiyde'den rivâyeti şöyledir. "Rasûlullah ﷺ'in vefatından iki yıl önce Müslüman oldum." İbrahim'in arkadaşı Ubeyde ed Dabbî, Abdülkerim diye künyelenen "Ubeyde b. Muattip"dır. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №13; "Sünnen-i Nesai" №18.
383 Bunu Taberani el-Mu'cemu'l-evsat'ta rivayet etmiş olup inşallah senedi hasendir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 2/184.
384 Ebu Cafer et-Tahavi "Şerhül Meanil Asar" 1/118. Kitabi Yayın evi.
385 Hadisi Ahmed b. Hanbel ve Bezzar rivayet etmiş olup senedinde yer alan Utbe b. Ebi Umeyye'yi İbn Hibban güvenilir ravilere dair kitabında zikretmiş ve "Maktu hadisler rivayet ederdi" demiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 2/179-180.
386 Ebu Cafer et-Tahavi "Şerhül Meanil Asar" 1/140.

Nafi'den: Abdullah b. Ömer pazarda idi. Ufak su döktükten sonra abdest aldı, yüzünü yıkadı, kollarını dirseklerine kadar yıkadı ve meshetti. Daha sonra camiye gitti. Kendisini cenaze namazını kıldırmak için çağırdılar, mestlerinin üzerine meshettikten sonra cenaze namazını kıldırdı[387].

"Peygamber'in ﷺ gönderilişinden Deccal ile savaşıncaya kadar ve bundan sonra müşriklerle cihadın farz oldugunu ortaya koyarlar".

ŞERH:
Ebu Said el-Hudri den rivayet edildiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Hayır, kıyamete kadar atların alın perçemlerine bağlanmıştır."[388]
Urve el Bârıkî (radi Allahu anhu)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Hayır; kıyamete kadar atların alınlarına bağlıdır. Yani her türlü ganimet ve sevaplar."
Ahmed b. Hanbel diyor ki: Bu hadisten anlaşılması gereken: "Kıyamete kadar devlet başkanlarıyla beraber cihâdın devam ettirilmesi gerekir."[389]

"Müslümanların imamlarına iyilikle duada bulunmayı, onlara kılıçla başkaldırmamayı ve fitne esnasında onlarla savaşmamayı gerekli görürler".

ŞERH:
Ubade b. es-Samit'ten rivayet edildiğine göre Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın O'na ibadet eder, namaz kılar, zekat verir, **dinleyip itaat ederse** hiç şüphesiz Allah onu cennetin dilediği kapısından sokar. Cennetin sekiz kapısı vardır. Kim, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet eder, namaz kılar, zekat verir, dinleyip isyan ederse hiç şüphesiz Allah o kişinin durumu hakkında muhayyerdir. Dilerse rahmet eder, dilerse azap eder."[390]

Ebû Ümâme (radi Allahu anhu)den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ'i veda haccında hutbe okurken dinledim buyurdular ki: "Allah'ın Kitab'ı ile yolunuzu bulmaya çalışın ve Allah'a karşı sorumluluk bilinci içerisinde olun, beş vakit namazlarınıza devamlı ve duyarlı olun. Ramazan orucunu tutun, mallarınızdan zekatı verin, **sizden olan idarecilerinize itaat edin ki**; Rabbinizin Cennetine girersiniz."[391]

İmam Müslim rivayetinde, Ümmül Husayn el Ahmesiyye şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ'den veda haccı hutbesinde üzerinde koltuğunun altından dolayarak büründüğü bir çeşit çizgili kumaşla örtünmüş olduğu halde dinledim. Sanki şu anda konuşurken titreyen pazısına bakar gibiyim, şöyle buyurmuştu: "Ey insanlar Allah'a karşı sorumluluk bilinci içersinde olunuz yolunuzu kitapla bulmaya çalışınız. Sizin başınıza kulağı kesik Habeşli bir köle bile getirilmiş olsa Allah'ın kitabına göre hareket edip size de onu uyguladığı sürece onun emirlerini dinleyin ve itaat edin."[392]

---

387 İmam Malik "Muvatta" 1/94.
388 Hadisi İmam Ahmed ve Bezzar rivayet etmiş olup, ravilerden Atiyye zayıftır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 9/254.
389 "Sünen-i Tirmizi" №1694.
390 Hadisi imam Ahmed ve Taberani rivayet etmiş olup, Ahmed'in ravileri güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 9/130.
391 Tirmîzî: Bu hadis hasen sahihtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №616.
392 Müslim, İmara 13. Tirmizî: Bu konuda Ebû Hüreyre, Irbad b. Sariye'den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis hasen sahihtir. Ümmü Husayn'dan değişik şekillerde de rivâyet edilmiştir. Bkz "Sünen" Tirmizi №1706.

Ömer b. Abdilaziz buyurdu: "Bilin ki Allah'ın buyruklarına muhalif olan bir şeyi emretmedikten sonra yöneticinin emirlerini dinleyip itaat etmek her müslümanın görevidir"[393].

Yöneticilerde sorun gören insanlar, ilk önce kendi durumlarına bakmalıdırlar.

Ahmed b. İbrahim bildiriyor: Isfehân ahalisinden bir adamın Abdurrahman b. Mehdî ile konuşurken şöyle dediğini işittim: Muhammed b. Yûsuf'un[394] kardeşi ona bir mektup yazarak yöneticilerinden yana şikâyetlerde bulundu. O da ona şöyle bir cevap yazdı: "Kardeşim! İçinde bulunduğunuz durumdan yana şikâyetlerinizi içeren mektubun bana ulaştı. Ancak bilmelisin ki günah işleyen kişilerin bu günahın karşılığı olan cezayı garipsememeleri gerekir. Gördüğüm kadarıyla içinde bulunduğunuz durum, işlediğiniz günahlardan dolayıdır."[395]

Peygamber ﷺ buyurdu: "Güvenerek seçip biat ettiği devlet reisine gücü yettiği nispette itaat etsin. Eğer biri çıkar da devlet reisine karşı gelirse onun boynunu vurun"[396].

Yahya b. Husayn'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Ninemi şöyle derken işittim: Rasûlullah ﷺ'i veda haccında işittim şöyle diyordu: "**Sizi Allah'ın Kitab'ı ile idare edecek** Habeşli bir köle dahi başınıza getirilmiş olsa onu dinleyin ve ona itaat edin."[397]

Ebu Hureyre'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş sayılır. **Benim yolumda giden** iradecime itaat eden bana itaat etmiş olur, idarecime isyan eden bana isyan etmiş olur."[398]

Allahın Kitabı ile idare etmeyen, Peyğamberin ﷺ yol ile gitmeyen zata itaat farz değil. Maslahata göre olabilir.
Seleflerimiz, Allah tarafından sadece bir dua kabul edilmiş olsaydı, hükümdarın ıslahı için dua edeceklerini söylediler.

«Deccal'in çıkacağını ve İsa b. Meryem'in onu öldüreceğini tasdik ederler».

ŞERH:
Modernistler, zındıklar ve ya düpedüz aklı kıt olan bir kısım kendini hoca zanneden insanlar, Deccal'in gelişini ve Hz. İsa'nın yeryüzüne ineceğini inkar ediyorlar.

Ebu Hureyre bildiriyor: Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Mesih İsa b. Meryem'in adaletli bir hakem ve adil bir imam olarak inmesi yakındır. O inip, domuzu öldürecek ve haçı kıracak. Davet bir tek olacaktır. Resulullah'tan ﷺ ona selam söyleyin veya söyletin. Ben onunla konuşurum; o da beni tasdik eder." Vefat anı geldiğinde Resul-i
Ekrem ﷺ: "Benim selamımı ona iletin" buyurdu[399].

---

393 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliye tül Evliya" 4/181.

394 Allah dostlarından biri de bütün gücüyle ve yarışırcasına âhirete hazırlanmaya çalışan Muhammed b. Yûsuf el-Isbehânî'dir. Muhammed b. Yûsuf el-Isbehânî, zahidlerinen güzelidir. Tasavvuf; göç etmek demektir. Yani karmaşadan ve dünyanın bağlarından (huzura) göç etmek demektir. "Hiliye tül Evliya" 6/362.

395 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hilye tu'l Evliya" 6/388.

396 İmam Müslim, ibn Mace, Nesai rivayet ettikleri hadisin bir parçası. Bkz "Sünen" Nesai №4120.

397 İbn Mace, Tirmizi, Nesai. Bkz "Sünen" Nesai №4121.

398 İbn Mace, Tirmizi, Nesai. Bkz "Sünen" Nesai №4122.

399 Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/117.

Ebu Hureyre'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber ﷺ : "And olsun ki ben, eğer ömrüm olursa, İsa b. Meryem ile görüşmeyi umuyorum. Ölüm bana hemen gelirse, sizden onunla karşılaşan kimse benden ona selam söylesin" buyurdu[400].

Ebû Ubeyde b. Cerrâh (radi Allahu anhu)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ'den işittim şöyle buyurmuştu: "Nuh'tan sonra gelen her Peygamber kavmini **Deccâl**'den kavmini sakındırmıştır ve ben de sizi ondan önemle sakındırıyorum." Rasûlullah ﷺ bize özelliklerini bildirdi ve şöyle devam etti: "Belki beni gören ve sözümü işitenlerden biri ona ulaşacaktır dedi." Ashab: "Ey Allah'ın Rasûlü! O gün kalplerimiz nasıl olacaktır?" Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Aynen bugünkü gibi veya daha da hayırlı."[401]

Abdullah b. Havâle el-Esedî der ki: Resûlullah ﷺ: "Üç şeyden sağlam çıkan kişi kurtulmuş demektir" buyurdu. Ona: "Ey Allah'ın Resûlü bunlar nedir?" diye sorduklarında, Hz. Peygamber ﷺ: "Biri benim ölümümdür. Diğeri, hak üzerinde olup sabreden bir halifenin öldürülmesidir. Diğeri de, Deccâl fitnesidir" buyurdu[402].
Aişe (radi Allahu anha) anlatıyor: Bir Yahudi kadını bana gelerek: "Allah seni kabir azabından korusun" demişti. Ben de Peygamber ﷺ'e: "Ey Allah'ın Rasûlü! insanlara kabirde azâb ediliyor mu?" diye sordum. Bunun üzerine Peygamber ﷺ: "Allah'a sığınırım o kabir azabından" dedi. Aişe diyor ki Rasûlullah ﷺ dışarı çıkmıştı da Güneş tutulmuştu. Biz de dışarı çıktık, kadınlar etrafıma toplandılar. Rasûlullah ﷺ, bize doğru geldi. Vakit kuşluk vakti idi. Uzun süren bir kıyam yaptıktan sonra yine uzunca bir rükû' yaptı sonra başını rükû'dan kaldırdı, önceki kıyamdan biraz hafif olarak yine kıyamda durdu. Sonra tekrar rükû'a vardı ki o rükû' da öncekinden biraz kısa idi. Sonra secdeye vardı. Sonra ikinci rekata kalktı, aynısını yaptı fakat ikinci rekatın kıyam ve rükû'ları birinci rekattan daha kısa idi sonra secdeye vardı, (bu esnada) güneş açılmıştı. Namaz bitince minbere çıktı, söyledikleri arasında şunlar da vardı: "İnsanlar **Deccal** fitnesine uğrayacakları imtihan gibi kabirlerinde de imtahana çekilirler." Aişe diyor ki: Bu olaydan sonra Rasûlullah (s.a.v)'in kabir azabından Allah'a sığındığını duyuyorduk[403].

İbn Ömer (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullahﷺ, insanlar arasında kalkıp Allah'a layık olduğu şekilde övgüde bulunduktan sonra **Deccâl'den** bahsederek şöyle buyurdu: "Ben sizi ondan önemle sakındırıyorum her Peygamber de kavmini ondan sakındırmıştı. Fakat ben hiçbir Peygamberin kavmine söylemediği bir sözü söyleyeceğim; Onun tek gözlü olduğunu biliyorsunuz, O bu haliyle tanrılık iddiasında bulunacak halbuki Allah tek gözlü değildir. Zührî diyor ki: Bana Ömer b. Sabit el Ensârî bildirdi ona da Peygamberin ashabından biri bildirmiş: Rasûlullah ﷺ o gün onları Deccâl fitnesinden sakındırırken şöyle buyurmuştu: Biliyorsunuz ki sizden hiçbiriniz ölmeden önce Rabbini asla göremeyecektir. O **Deccâl**'ın iki gözü arasında kafir yazılıdır. Onun amelinden hoşlanmayanlar bu yazıyı okuyacaktır."[404]

Aişe (radi Allahu anha)'nın haber verdiğine göre, Rasûlullah ﷺ namazda şöyle dua ediyordu: "Allah'ım! Kabir azabından Sana sığınırım, Mesih deccalin fitnesinden Sana sığınırım. Hayatın ve ölümün fitnelerinden Sana sığınırım. Allah'ım, günah işlemekten ve borçtan Sana sığınırım." Birisi: "Borçtan ne

---

[400] Hadisi Ahmed iki isnadla, merfô ve mevkuf olarak -ki buradaki merfôdur- rivayet etmiştir. Her ikisinin ravileri de Sahih ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/118.
[401] Müslüm, ibn Mace. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №2234.
[402] Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 5/171-172.
[403] Buhârî, Küsûf: 7; Müslim, Küsûf: 2. Bkz "Sünen" Nesai №1458.
[404] Müslim, Fiten: 20; Ebû davud, Melahım: 14. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №2235.

kadar çok Allah'a sığınıyorsun" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Kişi borçlanınca yalan söylemek mecburiyetinde kalır, söz verir sözünde duramaz."[405]

"Hani Allah şöyle buyurmuştu: "Ey İsa! Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim. Seni inkar edenlerden kurtararak temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim." (Al-i İmran Suresi, 55. Ayet)

Hz. Aişe anlatıyor: Bir gün Allah'ın Resulü ﷺ yanıma girdi. Ben ağlıyordum. "Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. "Ya Resulullah! Sen Deccal'i anlatınca ben de ağladım" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Deccal ben aranızdayken çıkarsa, onu atlatırsınız. Eğer benden sonra çıkarsa (bilin ki) Yüce Rabbiniz kör değildir. O, İsfahan Yahudileri arasından çıkacaktır. Sonra Medine'ye gelir ve orada bir bölgeye yerleşir. O dönemde Medine'nin yedi kapısı olur ve her güzergahında iki melek bekler. Medine halkının en kötüleri ona katılırlar. Sonra Deccal, Filistin şehri Şam'a Lüdd kapısına gider." - diğer bir rivayette ise "Filistin şehrine Lüdd kapısına gelir ve İsa b. Meryem inerek onu öldürür. İsa yeryüzünde kırk yıl kalır ve bu süre içinde adil bir lider ve adalet dağıtan bir hakim gibi hareket eder."[406]

Nevvâs b. Sem'an el Kilabî (radi Allahu anhü)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: "Rasûlullah ﷺ bir sabah Deccâl'den bahsederek sesini bazen alçaltıp bazen de yükselterek konuştu ki biz Deccâl'ın Medîne hurmalıkları tarafında olduğunu sandık… Rasûlullah ﷺ'in yanından dağıldık sonra tekrar ona döndük, durumumuzdan anlamış olacak ki nedir derdiniz? Diye sordu. Ey Allah'ın Rasûlü! Dedik: Bu sabah Deccâl'den bahsettin sesini alçaltıp yükselterek anlattın biz de onu Medîne hurmalıklarına kadar yaklaşmış olabileceğini düşündük… Bunun üzerine Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdular: "Sizin için korktuğum şey Deccâl'den başkadır." Eğer Deccâl ben sizin aranızda iken çıkarsa onu sizin yerinize ben delillerle mağlub ederim. Ben aranızda yokken çıkarsa her Müslüman kendi delilleriyle kendisini savunacaktır. Ben tüm Müslümanları onun şerrinden Allah'a emanet ediyorum. "Deccâl, kıvırcık saçlı bir delikanlı şeklindedir, gözü dışarıya çıkmış şekildedir. Abdulazza b. Katan'a benzer. Sizden kim onunla karşılaşırsa Kehf sûresinin ilk ayetlerini okusun. Rasûlullah ﷺ, konuşmasına şöyle devam etti: Deccâl, Şam ile Irak arasından çıkacaktır, sağ sol her tarafı çabucak bozmaya çalışacaktır. Ey Allah'ın kulları o günleri görürseniz Allah'ın dini üzerinde kalmaya özen gösterip dininizde sebat ediniz. Biz de Ey Allah'ın Rasûlü! Dedik; Deccâl yeryüzünde ne kadar kalacaktır? Buyurdular ki? "Kırk gün kalacaktır; bir günü bir sene uzunluğunda, bir günü bir ay uzunluğunda, bir günü de bir hafta uzunluğunda olacak diğer günleri ise sizin bu günkü günleriniz durumunda olacaktır." Ey Allah'ın Rasûlü dedik. Bir sene kadar olacak günde bir günlük namaz bize kafi gelecek mi? Ne dersiniz? Buyurdular ki: "Hayır sizler namaz vakitlerini bu günkü kıldığınız şekilde hesap ederek takdir edip ayarlarsınız." Ey Allah'ın Rasûlü! dedik; Deccâl'in yeryüzündeki hızı ne kadar olacaktır? "Rüzgarın önüne kattığı bulut gibi olacak bir topluma gelip onları kendisine inanmaya çağıracak onlarda onu yalanlayacaklar ve sözlerini reddedeceklerdir. Bu kimselerin malları Deccâl'in arkasından gidecek sabahladıkları vakit ellerinde bir şey kalmamış olacaktır. Sonra başka bir topluma gelecek onları da davet edecektir. Onlar da Deccâl'e inanacaklardır. Deccâl göğe yağmur yağdırmasını emredecek de gök yağmurunu indirecektir. Toprağa bitkileri

[405] Müslim, Zikir ve Dua: 15; Ebû Davud, Salat: 367. Bkz "Sünen" Nesai №1292.
[406] Hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş olup ravileri, Hadrami b. Lahık hariç, Sahih'in ravileridirler. Hadrami de güvenilirdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/74.

bitirmesini emredecek toprakta bitki çıkaracaktır. O toplumun küçükbaş ve büyükbaş hayvanları o gün her zamankinden daha fazla etlenmiş semiz durumda memeleri sütle dopdolu olarak döneceklerdir. Rasûlullah ﷺ, sözlerine şöyle devam etti: "Deccâl bir harabeye uğrayıp hazinelerini çıkar diyecek ve oradan ayrılıp gidecek oradaki hazineler de arıların arı beyini takip ettikleri gibi Deccâl'ın peşinden gidecektir. Sonra Deccâl genç sağlam atik birini çağıracak ve kılıç darbesiyle iki parça edecektir. Sonra onu çağıracak oda yüzü parlayarak ve gülerek
gelecektir. Tam bu esnada Meryem oğlu İsa; Şam'ın doğusunda beyaz minarenin yanında iki güzel elbise içersinde ellerini iki meleğin kanatlarına koymuş olarak inecektir. Başını eğdiğinde başından damlayarak başını kaldırdığında ise başından gümüş suyu kadar berrak inci taneleri gibi su damlacıkları dökülecektir. Rasûlullah ﷺ sözlerine şöyle devam etti: "Onun nefesinin rüzgarı kafirlerden her isabet ettiği kimseyi öldürecektir. Onun nefesinin rüzgarı gözünün görebildiği yere kadar ulaşacaktır. İsa; Deccâl'ı arayarak ve onu Kudüs'ün yakınlarındaki Dûd kapısında ona ulaşarak onu öldürecektir. Sonra Allah'ın dilediği vakte kadar böylece devam
edecektir. Sonra Allah; İsa'ya kullarımı Tur dağına doğru götür diye vahyedecek çünkü ben, bazı kullarımı indirdim ki onlarla savaşmaya kimsenin gücü yetmez ki bunlar Ye'cuc ve Me'cuc kavmidir. Bunlar her bir tepeden seller gibi akarcasına inip yeryüzüne dağılacaklardır. İlk gurup Taberiyye gölüne inecek ve oranın suyunu içip bitireceklerdir. İkinci gurup o göle uğrayacaklar ve önceden burada su vardı diyeceklerdir. Sonra Beyti Makdis dağına varıncaya kadar yürüyecekler ve şöyle diyecekler: Yeryüzündekilerle savaştık ve hepsini öldürdük haydi şimdi de gökyüzündekileri öldürelim diyecekler oklarını fırlatacaklar da Allah onların oklarını kana bulanmış olarak geri çevirecektir. Meryem oğlu İsa ve çevresindekiler kuşatılacaktır. O gün bir öküz başı sizin için yüz dinardan daha kıymetli olacaktır. Sonra Meryem oğlu İsa ve arkadaşları Allah'a dua edecekler de Allah o kavmin boyunlarında kurtçuklar meydana getirecek ve tek bir kişinin ölümü gibi ölüp yok olacaklardır. İsa ve arkadaşları bulundukları yerden dağılacaklar da yeryüzünde ölüp yok olan Ye'cuc ve Me'cuc kavminin yağlarının kokmuş etlerinin ve kanlarının bulunmadığı bir karış yer bile bulamayacaklardır. İsa ve arkadaşları tekrar Allah'a dua ve niyaz edecekler de Allah o leşlerin üzerine deve boyunlarına benzeyen kuşlar gönderecek bu kuşlar onların leşlerini derin bir çukura atarak yeryüzünü
temizleyeceklerdir. Müslümanlar bu toplumun geride kalan oklarını yayları ve ok koydukları torbalarını yedi yıl yakıt olarak kullanacaklardır." Rasûlullah ﷺ sözlerine şöyle devam etti: "Allah onlara bir yağmur gönderecek ve kıldan yapılmış kerpiçten yapılmış tüm evler bu yağmurdan zarar görecektir. Bu yağmurla yeryüzünü leşlerin kokusundan ve her şeyden temizlenmiş olarak tertemiz çıkacaktır. Sonra yeryüzüne meyvelerini ve bereketini çıkar denilecek ve her taraf bereketlerle ve meyvelerle dolarak o derece ki bir nar bir topluluk tarafından ancak yenebilecek ve nar kabuklarıyla insanlar şemsiye gibi gölgeleneceklerdir. Süt bereketlenecek kalabalık gruplar yeni doğmuş bir deve yavrusunun etiyle yetineceklerdir. Bir kabile yeni doğmuş bir sığırla yetinecektir. Bir oymak ta yeni doğmuş bir davarla geçinebilecektir. Onlar bu durumda yaşayıp giderken Allah bir rüzgar gönderecek bu rüzgar tüm müminlerin ruhunu alıp götürecektir. Geri kalan insanlar eşeklerin çiftleşmesi gibi ulu orta her yerde çiftleşecekler ve kıyamette onların üzerine kopacaktır."[407]

İbn Cerir sahih isnadla Ka'b'dan bildiriyor: İsa (aleyhisselam) kendisine uyanların azlığını ve kendisini yalanlıyanların çokluğunu görünce, bu durumu Yüce Allah'a arz etti. Bunun üzerine Yüce Allah: "Seni vefat ettireceğim, seni kendime yükselteceğim" ayetini indirdi. Yani: "Seni ölü olarak yanıma yükseltmeyeceğim. Seni kör Deccal'ı öldürmen için tekrar göndereceğim.

[407] İbn Mâce, Fiten 33; Müslim, Fiten: 20. Tirmizî: Bu hadis hasen sahih garibtir. Bu hadisi sadece Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir' in rivâyetiyle bilmekteyiz. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №2240.

Deccal'ı öldürdükten sonra yirmi dört yıl daha yaşayacaksın. Sonra da seni diriler gibi öldüreceğim, manasındadır". Ka'b der ki: "Resülullah'ın (sallallahu aleyh vesellem): «Benim başında, İsa'nın da (aleyhisselam) sonunda olduğu ümmet nasıl helak olur?» buyruğu da bunu doğrulamaktadır."[408]

"O, beşikte de, yetişkin çağında da insanlarla konuşacak, salihlerden olacaktır." (Al-i İmran Suresi, 46. Ayet)

İbn Cerir'in bildirdiğine göre Ibn Zeyd bu ayet hakkında şöyle dedi: "İsa ﷺ insanları beşikte iken konuşturmuştu. O, Deccal'ı öldüreceği zaman onları tekrar konuşturacaktır. Ancak o zaman yetişkin biri olacaktır"[409].

Ebu Nadre anlatıyor:
Bir Cuma günü elimizdeki bir mushafı onun mushafıyla karşılaştırmak maksadıyla Osman b. Ebi'l-As'ın yanına gittik. Cuma saati gelince bize yıkanmamızı emretti, yıkandık. Sonra güzel koku getirildi, koku süründük. Sonra mescide gidip oturduk. Osman (hutbesinde) dedi ki: Ben, Allah'ın Resulü ﷺ şöyle buyururken işittim: "Müslümanların üç şehri olur: İki denizin birleştiği yerde bir şehir, Hire' de bir şehir ve Şam'da bir şehir. İnsanlar üç kez dehşet anı yaşarlar. Deccal insanlar arasından çıkar ve Doğu tarafında hezimete uğrar. Deccal ve ordusunun ilk indiği şehir, iki denizin birleştiği yerdeki şehirdir. Deccal çıkınca şehir halkı üç gruba aynlır: Bir grup «Ona yaklaşıp ne olduğuna bakalım» derler. Bir grup Bedevilere katılır. Bir grup da yakınlarındaki başka şehre sığınırlar. Deccal'in yetmiş bin sarıklı askeri vardır. Ona tabi olanların ekserisi Yahudiler ve kadınlardan oluşur. Sonra Deccal bir sonraki şehre gider. Bu şehrin halkı da üç gruba aynlır: Bir grup «Yakınına gidip ne olduğuna bakalım» derler. Diğer bir grup Bedevilere katılır. Diğer grup da Şam'ın batısında bulunan kendilerine en yakın şehre sığınırlar. Müslümanlar Efik[410] sarpına çekilirler. Sonra sürülerini salarlar. Ancak sürülerine el konur. Bu, yaşadıkları sıkıntılarını artırır. Şiddetli bir açlık felaketi ve büyük bir sıkıntı ile karşı karşıya kalırlar. Hatta kimisi yayının kirişini yakıp yer. Onlar bu haldeyken seher vakti bir münadi üç kere «Ey insanlar! İmdadınıza cevap geldi» diye seslenir. Bunun üzerine birbirlerine «Bu, tok bir insanın sesine benzemektedir» derler. Nihayet sabah namazı vaktinde İsa b. Meryem iner. Liderleri ona: «Ey Ruhullah! İleri geç, namazı kıldır» der. Fakat İsa: «Bu ümmetin liderleri, kendilerindendir» der ve bunun üzerine liderleri öne geçerek namazı kıldırır. Namazı bitirince mızrağını alıp Deccal'in üzerine yürür. Deccal, İsa'yı görünce kurşunun erimesi gibi erir. Hz. İsa, mızrağını Deccal'in göğsüne saplayarak onu öldürür. Bunu gören Deccal'in askerleri de hezimet yaşarlar. O gün hiçbir şey onlardan bir kimseyi saklamaz. Hatta ağaç «Ey mümin! İşte kafir burada!»; taş «Ey mümin! İşte kafir burada!» der."[411]

"Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa'ya) iman edecek olmasın. Kıyamet günü o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır". (Nisa Suresi, 159. Ayet)

İbn Cerir'in bildirdigine göre ibn Zeyd: "Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur ki, ölmeden önce ona iman etmiş olmasın" buyruğunu açıklarken: "İsa (aleyhısselam) yeryüzüne inip Deccal'ı öldürdügü zaman,

---

[408] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 3/518.
[409] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 3/481.
[410] Efik., Suriye'nin Gfır bölgesinde Ürdün'e nazır bir köy olup Şam'dan iki buçuk günlük bir mesafededir. İki mil uzunluğunda bir dağ yoludur.
[411] Hadisi Ahmed b. Hanbel ve Taberani rivayet etmiş olup ravilerinden Ali b. Zeyd'de zayıflık vardır. Bununla beraber güvenilir de kabul edilmiştir. Diğer ravileri ise Sahih'in ravileridirler. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/83-84

yeryüzünde kendisine iman etmeyen hiçbir Yahudi kalmayacaktır. Ancak bu imanları kendilerine bir fayda sağlamayacaktır" dedi[412].

Abdullah b. Muğaffel'in bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah, Adem'i yarattığından beri yeryüzüne Deccal fitnesinden daha büyük bir fitne indirmemiş ve kıyamet kopuncaya kadar da indirmeyecektir. Ben, onunla ilgili daha önce hiç kimsenin söylemediklerini söyledim. Deccal son derece esmer, kıvırcık saçlı, sol gözü kör ve bir gözünde gözün tamamını saran kalın bir et tabakası bulunan biridir. Amayı ve alacalıyı iyileştirir ve «Ben sizin Rabbinizim» der. İşte o vakit «Benim Rabbim Allah» diyen, fitneye kapılmamış;
«Sen benim Rabbimsin» diyen ise fitneye kapılmış olur. Deccal, Allah'ın dilediği bir vakte kadar aranızda kalır. Sonra İsa b. Meryem iner ve Muhammed'i ﷺ tasdik edip onun dini üzere hidayet sahibi bir lider ve adil bir yönetici olarak hareket ederek Deccal'i öldürür."
Hasan derdi ki: Biz bunun kıyamete yakın bir zaman olacağını düşünmekteyiz[413].

Mücemma' b. Cariye el Ensarî 'den işittim şöyle diyordu: "Meryem oğlu İsa, Deccâl'i "Bab-ı Lûd" denilen yerde öldürecektir."[414]

lbn Merduye, Ebu Hureyre'den bildirir: Resulullah ﷺ: "Yakın bir zamanda Meryem'in oğlu adil bir idareci olarak inecek, Deccal'ı ve domuzu öldürecek, haçı kıracak, cizyeyi kaldıracak ve mal çoğalacaktır. Bir secde dünya ve içindekilerden daha değerli olacaktır. Secdeler de sadece alemlerin Rabbi Allah'ın olacaktır" buyurdu. Dilerseniz: "Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur
ki, ölmeden önce ona iman etmiş olmasın. Kıyamet gününde o, onlara şahitlik edecektir" ' ayetini okuyun. Burada İsa b. Meryem'in ölümü kastedilmektedir." Ravi der ki: Ebu Hureyre son sözünü üç defa tekrar etti[415].

İmam Ahmedin, Cabir b. Abdullah'tan olan rivayetinde, peygamber ﷺ buyurdu: ""İnsanlar Şam' daki Duhan dağına kaçarlar. Deccal onları kuşatır ve kuşatmayı daraltır. Sonra onları şiddetli açlığa mahkum eder. Sonra Hz. İsa inerek seher vakti: "Ey insanlar! Niçin bu iğrenç yalancının üzerine yürümüyorsunuz?" diye seslenir. İnsanlar (sesin sahibi hakkında): "Bu, cinlerden biridir" derler. Sonra yanına çıktıklarında bakarlar ki Hz. İsa. Hemen namaz için kamet getirilir. Kendisine "Öne geç ey Ruhullah" denir. O da: "İmamınız öne geçip namazınızı kıldırsın" der. Sonra sabah namazını kılınca, Deccal'in üzerine yürür. Yalancı (Deccal) onu görünce, tuzun suda eridiği gibi erir. İsa da yanına kadar giderek onu öldürür"[416].

Ahmed, Taberani[417] ve ibn Asakir'in, Semure b. Cündüp'ten bildirdigine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Deccal çıkıp gelecektir. Sol gözü kör ve o gözünde büyük bir et parçası olacakhr. O dilsizleri ve hastaları iyileştirip ölüleri dirilterek: "Ben Rabbinizim" diyecektir. «Sen rabbimizsin» diyen kişi fitneye düşmüş olacaktır. "Rabbim diri olan ve ölmeyen Allah'tır"

---

[412] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 5/106.
[413] Hadisi Taberani el-Mu'cemu'l-keblr ve el-Mu'cemu'l-evsat'ta rivayet etmiş olup ravileri güvenilirdir. Bazısında zayıflık bulunsa da bu zarar vermez. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/67.
[414] Ebû Dâvûd, Melahım: 14. Tirmizî: Bu konuda Imrân b. Husayn, Nafi' b. Utbe, Ebû Berze, Huzeyfe b. Ebî Useyd, Ebû Hüreyre, Keysân, Osman b. eb'îl Âs, Câbir, Ebû Umâme, İbn Mes'ûd, Abdullah b. Amr, Semure b. Cündüp, Nevvâs b. Sem'an, Amr b. Avf ve Huzeyfe b. Yemân'dan da hadis rivâyet edilmiştir. Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №2244.
[415] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 5/108.
[416] Hadisi Ahmed b. Hanbel iki ayrı isnadla rivayet etmiş olup ikisinin de ravileri Sahih'in ravileridirler. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/88.
[417] Hadisi Taberani ve Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş olup ravileri Sahih'in ravileridirler. Aynı hadisi Bezzar ise zayıf bir senetler rivayet etmiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/69.

diyen kişi ise fitneden masum olacaktır. Bu kişinin üzerinde fitne ve azap olmayacaktır. Deccal, Allah'ın dilediğince yeryüzünde kalacak ve sonra İsa b. Meryem, Muhammed'i ve ümmetini tasdik edici olarak Batı'dan gelecektir. İsa, Deccal'ı öldürecek ve o zaman kıyamet kopacaktır." Taberani'nin lafzı: "İsa, Doğu' dan gelecektir" şeklindedir[418].

Ebu Bekre'nin bildirdiğine göre Resulullah ﷺ: "Deccal'in sol gözü kördür ve iki gözü arasında kafir diye yazılıdır. Bunu okuma yazma bilen de, bilmeyen de okur" buyurmuştur[419].

"Münker ve Nekir'e…. inanırlar".

ŞERH:
İnsanları kabirlerinde sorğuya çeken meleklerin isimleridir.

İbn Abbas dedi ki: "Kabre gelen iki meleğin isimleri Münker ve Nekir'dir. (Kur'an-ı kerim' de isimleri geçen) Harut ve Marut yer yüzüne inmeden önce gökteyken isimleri Azer ve Aziz idi"[420].

Ebû Hüreyre (Radi Allahu anhu)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Sizden biriniz veya ölü kabre konulunca simsiyah mavi gözlü iki melek ona gelir onlardan birine Münker diğerine Nekîr denilir. O iki melek şöyle derler: Bu Muhammed denilen adam hakkında ne dersin? O kimse ise ölmeden önce söylediğini aynen tekrar ederek: O Allah'ın kulu ve Rasûlüdür. Ben şehâdet ederim ki Allah'tan başka gerçek ilah yoktur. Muhammed'de onun kulu ve elçisidir. O iki melek derler ki: Senin böyle söyleyeceğini biliyorduk. Sonra o kabir yetmiş arşın kadar genişletilir ve aydınlık hale getirilir ve rahatça yat uyu burada denilir. O kimse bu durumu benim aileme dönüp haber verebilir miyim? Deyince o iki melek; gelin güvey gibi rahatça uyu gelin güveyi olan kimseyi ailesinden en çok sevdiği kimse uyandırır derler. O kişi o kabirde mahşer için diriltilinceye kadar rahat rahat uyur.
O kabre konulan kimse münafık ise Muhammed ﷺ hakkında sorulan soruya; İnsanların peygamber dediklerini duydum bende aynen öyle söyledim, gerçek midir? değil midir? bilemiyorum diyecek. Bunun üzerine o iki melek; senin böyle söyleyeceğini biliyorduk derler. O kabre, sıkıştır onu denilir, kabirde onu sıkıştırır da kaburga kemikleri yerlerinden oynar. Allah onu böylece mahşer günü uyandırıncaya kadar azab etmeye devam eder."[421]

"Miraca….inanırlar"

Mirac - Hz. Peygamber'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya, oradan da göğe yaptığı yolculuğu ifade eden terim.

"Peygamber Efendimiz'in mi'racı çoğunluğun görüşüne göre hicretten bir buçuk sene önce Recep ayının 27. gecesi gerçekleşmiştir. Âlemlerin övünç kaynağının bu gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götürülmüş olduğu "Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu Mescid-i

---

[418] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 5/110.
[419] Bunu Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş olup ravileri güvenilirdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/71.
[420] Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat'ta rivayet etmiştir. İsnadı hasendir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 4/546.
[421] Nesâî, Cenaiz: 114; Buhârî, Cenaiz: 86. Bu konuda Ali, Zeyd b. Sabit, İbn Abbâs, Berâ b. Âzib, Ebû Eyyûb, Enes, Câbir, Âişe, Ebû Saîd'den de kabir azabıyla alakalı hadis rivâyet edilmiştir. Tirmîzî: Ebû Hüreyre hadisi hasen garibtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №1071.

Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir, O, gerçekten işiten ve görendir" (İsrâ Suresi, 1) âyet-i kerimesiyle sabittir.
Bunu inkâr eden kâfir olur. Mescid-i Aksâ'dan göklere, sidretü'l-müntehâ denen yüce makama yükseltilerek İlâhi lütuf ve rabbânî hitaplarla şereflendiği de meşhur hadis ile sabittir. Bundan dolayı bunu inkâr eden de bid'at ve dalâlet ehlidir.
Arş ve kürsî ile cennet, cehennemi temaşa ettiği de ahad hadis ile nakledilmiştir. Bunu inkâr eden ise hata işlemiş olur. Mi'rac meselesinde imamlar, fakihler ve ileri gelenler fikir birliği etmişlerdir. Ancak mi'racın nasıl gerçekleştiği konusunda farklı fikirler mevcuttur. Bazılarına göre mi'rac, yalnız ruhen gerçekleşmiştir. Mesela Hz. Âişe Sıddıka [radıyallahu anhâ], "Mi'rac gecesinde Resûlullah'ın bedeni yok olmadı, ruhu ile yükseldi" buyurmuştur. Hz. Muâviye de mi'racın sadık rüya yoluyla gerçekleştiğini savunur. Fakat çoğunluğun görüşüne göre mi'rac, uyanık bir durumda iken ruh ve bedenle birlikte gerçekleşmiştir. Çünkü mi'racın bu şekilde olması imkânsız olmadığı için bu konudaki âyet ve hadisleri göründüğü, anlaşıldığı şekilde ele almak gerekir. Bununla birlikte Peygamber Efendimiz'in mi'racı yalnızca uyku halinde gerçekleşseydi kimse tarafından inkâr edilmemesi gerekirdi. Normal kişilerin bile yer değiştirmesi, yer ve zamanı aşması, göklere yükselmesi vâki olmaktadır. Halbuki müşrikler, Hz. Peygamber'in mi'racını inkâr etmiş ve akla aykırı görmüşlerdir. Bundan dolayı yaygın olan görüş Resûlullah'ın mi'racının bedeniyle gerçekleştiğidir. Ama bunun dışında rüyada iken mi'rac pek çok kez gerçekleşmiş olabilir.
Doğrusu, beden ile mi'rac konusu olağanüstü bir haldir, insanların güçlerinin ötesinde bir durumdur. Başlangıçta garip görülmesi normaldir. Fakat bununla beraber aklen imkânsız kabul edilecek bir mesele de değildir. İlâhî kudrete bakıldığında vuku bulması inkâr edilemez. Bir noktaya dayanmaksızın uzayda bulunan milyonlarca cismin hızla dolaşmaları, her gün doğuşu ile dünyaya güzellik katan güneşten yayılan ışığın birkaç dakika içerisinde yeryüzünü kapladığı düşünüldüğünde mi'rac da olmayacak, aklen imkânsız bir durum değildir. Gök cisimlerine, yıldızlara ve ışığa bu hızlı hareket kabiliyetini veren kudret sahibi yüce yaratanın Resûl-i Ekrem'i kısa bir zaman zarfında göklere yükseltmesi niçin mümkün olmasın? Hâşâ İlâhî kudret resûlünü herhangi bir araç ile manevi âleme hemen niye getiremesin? İlâhî meseleleri düşünebilen insanlar mi'rac meselesi gibi olağanüstü meselelerin İlâhî kudret ile gerçekleşebileceğini tereddütsüz kabul ederler. Mi'racın bu şekilde ansızın ve olağanüstü gerçekleştiği kabul edildikten sonra mesafenin uzaklığı, havanın bulunmayışı gibi şeyleri düşünmek de yersizdir.
Şu da bilinmektedir ki Cenâb-ı Hak zaman ve mekâna muhtaç olmadığı, vücuttan arınmış olduğu için, Hz. Peygamber'in göklere yükseltilmesi hâşâ Allah Teâlâ ile yüce bir makamda görüşerek şereflenmesi gibi bir amaca yönelik değildir. Böyle bir inanç da müslümanlarca kabul görmez. Resûl-i Ekrem'in böyle yüksek makamlara çıkarılması yalnızca, melekler ve ruhlar âlemini gezmek, bazı hakikat ve sırlardan haberdar olmak, kendine özel ve üstün İlâhî sevgiyle şereflenmek hikmetine dayanmaktadır"[422].

ŞERH:
"Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir". (İsra Suresi, 1. Ayet)

Şeddâd b. Evs der ki: Biz: "Ey Allah'ın Resûlü İsrâ gecesi götürülüşün nasıl oldu?" dediğimizde şöyle buyurdu: "Ashabımla beraber Mekke'de yatsı namazını geç kıldım. Cibril bana eşekten daha büyük, katırdan daha küçük beyaz bir binekle geldi. Bana: «Bin!» dedi. Ancak binek beni bindirmek istemedi. Fakat Cibril onu kulağından tutarak çevirdi ve beni ona bindirdi. Sonra bizimle havalanır gibi yürümeye başladı. Adımını gözünün gördüğü en son yere kadar atıyordu. Bir hurma bahçesine yetişince Cibril,

---

[422] Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 243-244.

beni indirdi ve: «Namaz kıl» dedi. Ben de namaz kıldım. Sonra tekrar bineğe bindik. Bana: «Nerede namaz kıldığını biliyor musun?» diye sordu. « Allah daha iyi bilir» dediğimde: «Sen Yesrib'de yani Taybe'de namaz kıldın» dedi.
Sonra binek tekrar bizimle havalanır gibi yürümeye başladı. Yine adımlarını gözünün gördüğü en son yere kadar atıyordu. Bir yere ulaştık ve Cibril bana: «İn!» dedi. Ben de indim. «Namaz kıl» deyince de namaz kıldım. Yine bineğe bindiğimizde: «Nerede namaz kıldığını biliyor
musun?" dedi. Ben: "Allah daha iyi bilir» cevabım verince: «Sen Medyen'de, Musa'nın ağacının yanında namaz kıldın» dedi. Sonra binek tekrar havalanır gibi yürümeye başladı. Hayvan yine adımlarını gözünün gördüğü en son yere kadar atıyordu. Sonra köşkler gözüken bir yere geldiğimizde, bana: «İn!» dedi. Ben de indim. «Namaz kıl» deyince de namaz kıldım.
Tekrar bineğe bindiğimizde: «Nerede namaz kıldığını biliyor musun?» dedi. Ben: «Allah daha iyi bilir» cevabını verince: «Sen, Beyt-i Lahm'da, İsa b. Meryem'in doğmuş olduğu evde namaz kıldın» dedi. Sonra şehre ulaşana kadar gittik ve şehrin Yemen tarafına bakan kapısından içeri girdik. Cibril Mescid'in kıble tarafına gitti ve bineği bağladı. Mescid'e Güneş'in ve Ay'ın vurduğu bir kapıdan girdik. Mescid'de bir müddet namaz kıldım. Daha önce hiç susamadığım bir şekilde susamıştım. Bana birinde süt, diğerinde bal olan iki kap getirildi. İkisi birden bana sunuldu. Allah bana hidayet etti ve ben süt kabını alarak kaptaki bütün sütü içtim. Cibril'in önünde minbere yaslanmış yaşlı biri vardı. Bu yaşlı: «Arkadaşın doğru yola iletecek olan fıtratı aldı» dedi. Sonra beni alıp yola çıktı ve şehirdeki vadiye geldik. Bir de baktık ki. Cehennem tepeler gibi görünüyor." Kendisine: "Ey Allahın Resûlü! Onu nasıl buldun?" dediğimde şöyle devam etti: "Onu sıcak su kaynağı gibi buldum. Sonra beni alıp yola devam etti. Kureyşlilerin filan filan yerdeki kervanıyla karşılaştık. Onlar bir develerini kaybetmiş ve filan kişi onu bulmuştu. Onlara selam verdiğimde bazıları: «Bu, Muhammed'in sesidir» dediler. Sonra sabaha karşı Mekke'de arkadaşlarımın yanına vardım. Ebû Bekr yanıma gelip: «Ey Allah'ın Resûlü! Bu gece neredeydin? Yerine baktığımda yoktun» dedi. Bunun üzerine ona: «Bu gece Beyt-i Makdis'e gittiğimi bildin mi? » dedim. O: «Ey Allah'ın Resûlü! Dediğin yer bir aylık bir mesafedir. Bana orayı anlat» dedi. Bana bir yol açılmıştı ve ben sanki Beyt-i Makdis'e bakıyor gibiydim. O bana ne sorduysa mutlaka ona cevap verdim."
Ravi der ki: Ebû Bekr: "Senin Allah'ın Resûlü olduğuna şahadet ederim" dedi. Müşrikler: "İbn Ebî Kebşe'ye bakın. Bir gecede Beyt-i Makdis'e gittiğini iddia ediyor" dedi. Resûlullah ﷺ: "Size söylediğim şeylerin delillerini bildireyim. Ben sizin filan filan yerdeki kervanınızla karşılaştım. Onlar bir deveyi kaybetmişti ve onu filan kişi buldu. Onlar filan yerdedir ve filan yerde konaklayacaklar. Filan zamanda da yanınıza varacaklar. Kervanın önünde üzerinde siyah bir örtü bulunan, iki siyah çuval yüklü olan boz bir deve bulunmaktadır"' buyurdu. O gün geldiği zaman kavim yolu gözlemeye başladı. Gün yarısına yakın bir zamanda iken kervan göründü ve Resûlullah'ın ﷺ tarif etmiş olduğu deve en öndeydi".

İmam Beyhaki söyledi: "**Bu sahih bir isnâddır**. Bu hadis başka rivayetlerde ayrı ayrı aktarılmıştır. Biz de bunların bir kısmını zikredeceğiz, in şe Allah"[423].

İki şeyh rivayet etdiler ki: İbn Abbâs, şöyle demiştir: "Peygamber ﷺ Mîrâc'a çıkarıldığında beraberinde büyük toplumlar bulunan bir ve birkaç peygambere, yine beraberinde birer cemaat bulunan bir ve birkaç peygambere, beraberinde hiç kimse bulunmayan bir ve birkaç peygambere uğramıştı ki, sonunda çok büyük bir kalabalığa uğradım ve bunlar kimlerdir? diye sordum. "Musa ve kavmi!" dediler. Fakat başını kaldır ve bak! Rasûlullah ﷺ buyurdu ki: "Şu yandan ve bu yandan tamamen ufku kaplamış bir kalabalık gözüme ilişti, işte bunlar senin ümmetindir denildi. Ve bunlardan başka yetmiş bin kişi hesapsız bir şekilde cennete girecektir" denildi. Bu sözleri söyleyince Rasûlullah ﷺ, hanımlarından birinin odasına girdi bunların kimler olduğunu kimse sormamıştı. Kendisi de bir tefsirde bulunmadı. Sonra ashab: Kendi aralarında onlar biziz! dediler. Bir kısmı da onlar; fıtrat üzerine doğan ve müslüman olarak ölenlerdir!

[423] Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 2/15-17.

Dediler. Bu arada Rasûlullah ﷺ çıktı ve şöyle buyurdu: "Onlar tedavi olarak dağlanmayan, kulak hırsızlığı yapmayan, uğursuzluk inancına sahip olmayan ve Allah'a her zaman ve her yerde güvenip dayanan kimselerdir" Ukkaşe b. Mıhsan ayağa kalktı ve "Ey Allah'ın Rasûlü!" dedi, ben onlardan mıyım? Rasûlullah ﷺ "evet!" buyurdu. Sonra bir başkası kalktı ve "ben de onlardan mıyım?" deyince; Rasûlullah ﷺ, "Ukkaşe seni geçti!" buyurdu[424].

Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Kureyşlilerin Hicr'de bana İsrâ yolculuğumu sorduklarını bir görseydiniz. Bana Beyt-i Makdis'ten tespit edemediğim bazı şeyler sordular. Bu sebeple o kadar zor durumda kaldım ki, hiç bu kadar sıkılmamıştım. Derken Allah, onu bana gösterdi ve bana ne sordularsa ona bakıp onlara haber verdim.
(İsrâ gecesi) bir de kendimi peygamberlerden oluşan bir cemaatin içinde gördüm. Baktığımda Mûsa'nın kalkmış namaz kılıyor olduğunu gördüm. Düz saçlı, uzunca boylu bir kişi idi. Sanki Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibiydi. Yine baktığımda İsâ b. Meryem'in kalkmış namaz kılıyor olduğunu gördüm. İnsanların ona en çok benzeyeni Urve b. Mes'ûd es-Sekafi'dir. Yine baktığımda İbrahim'in de kalkmış namaz kılıyor olduğunu gördüm. İnsanların ona en çok benzeyeni arkadaşınızdır (yani benim). Derken namaz vakti geldi, ben onlara imam oldum. Namazı bitirince içlerinden biri: «Ey Muhammed bu zat cehennemin bekçisi Malik'tir, ona selam ver» dedi. Ben ona doğru bakınca o bana selam verdi."

İmam Beyhaki dedi: "Müslim, Sahîh'de Muhammed b. Râfi' kandıyla rivayet etmiştir"[425].

İki şeyh rivayet ettiler ki, Ebu Hureyre buyurdu: "Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: Mîrâc'a çıkarıldığımda Musa ile karşılaştım -Ebû Hüreyre, onun özelliklerini saydı dedi ve bir de gördüm ki saçları kıvırcık olmayıp uzun boylu şenûe erkeklerine benzer birisi resûlullah ﷺ, sözlerine şöyle devam etti: İsa ile de karşılaştım onun da özelliklerini şöyle saydı. Orta boylu yanakları kırmızı sanki hamamdan çıkmış gibi İbrahim'i de gördüm oğullarından kendisine en çok benzeyeni benim. Bana o gece iki kap getirildi; birinde süt diğerinde de şarap vardı. Bana hangisini istersen al denildi. Bende sütü aldım ve içtim. Bunun üzerine bana fıtrata yani tabii olan şeye yönlendirildin veya fıtrata uygun olanı tercih ettin denildi. Eğer şarabı tercih etmiş olsaydın ümmetin azgın olurdu"[426].

İkrime bildiriyor: Ibn Abbâs: "Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'ân'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik" buyruğunu açıklarken: "Burada Resûlullah'ın ﷺ İsrâ gecesi, Beyt-i Makdis'e götürüldüğü zaman uykuda değil de gözüyle gördüğü şeyler kastedilmektedir. Lanetlenen ağaç ise zakkum ağacıdır" dedi.
Buhârî, Sahîh'de Alî b. Abdillah'tan rivayet etmiştir[427].

"Uykularındayken rüya görmeye ….. inanırlar".

ŞERH:
Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: "Benden sonra nübüvvet/peygamberlik adına mübeşşirattan (müjdeli haberlerden) başka bir şey kalmayacaktır." Ashabı:

---

[424] Buhârî, Tıp: 11; Müslim, İman: 23. **Tirmizî:** Bu hadis hasen sahihtir. Bu konuda İbn Mes'ûd ve Ebû Hüreyre'den de hadis rivâyet edilmiştir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №2446.
[425] Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 2/18-19.
[426] Buhârî, Tefsir-ül Kur'ân: 27; Müslim, İman: 17. Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №3130.
[427] Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 2/27.

"Mübeşşirattan maksat nedir?" diye sordular. "Kulun kendi gördüğü veya onun hakkında görülen salih rüyalardır" buyurdu[428].

"Salih rüya: Cenâb-ı Hak dilediği şeyleri peygamberlerine sadık rüya ile bildirir. Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi hakkındaki vahiy bu türdendir. Vahiy, peygamberliğin başlangıcında genellikle salih rüya yoluyla gerçekleşirdi. Bu da gönderilen zatın vahiy ve nübüvvetle ünsiyet kurmasını sağlama hikmetine yöneliktir. Çünkü İlâhî vahyin başlangıçta diğer yollardan biriyle gerçekleşmesi, peygamberlik görevinin birden bire ona yönelmesi, beşerî kuvvetlerin tahammül edemeyeceği derecede bir saygı ve endişe duygusunu gerektirir"[429].

İbn Abbas'ın bildirdiğine göre resulullah ﷺ: "Salih rüya, nübüvvetin (peygamberliğin) yetmiş cüzünden bir cüzdür" buyurmuştur[430].

Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Kıyamet zamanı yaklaşınca Müminlerin rüyası; hiç yalan çıkmayacaktır. Rüyası en doğru olanlar sözü en doğru olanlardır. Müslümanın rüyası peygamberliğin kırk altıda biridir. Rüya üç çeşittir; Salih rüya ki: Allah'tan kuluna bir müjdedir. Şeytanın üzüntü vermesi şeklindeki kâbuslu rüya ve insanın günlük yaşantısına zihnini meşgul eden şeylerden kaynaklanan rüya, sizden biriniz hoşlanmadığı bir rüya görürse kalksın, sol tarafına tükürsün ve o rüyayı insanlara anlatmasın." Rasûlullah ﷺ, şöyle devam etti: "Rüyada ayaklara vurulan zinciri severim boyunlara geçirilen zincirden hoşlanmam." Ayaklara vurulan zincir; dinde sebat anlamına gelir[431].

Ebu Hureyre'nin bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Kim beni rüyasında görürse, gerçekte görmüştür. Zira şeytan benim suretime giremez. Mümin bir kulun gördüğü salih ve sadık rüya, peygamberliğin yetmiş cüzünden bir cüzdür."[432]

Şeriatta, bir peygamberin rüyası dışında hiç kimsenin rüyası bir delil sayılamaz.

"Müslümanların ölüleri için dua etmeye, öldükten sonra onlar için verilen sadakanın onlara ulaştığına inanırlar".

ŞERH:
İmam Nevevi bir eserinde şöyle der: "Alimler ölülere duanın onlara fayda vereceği ve onlara ulaşacağı hususunda icma etmişlerdir"[433].

Avf b. Mâlik (radi Allahu anhu)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: "Resûlullah ﷺ bir ölüye cenaze namazı kılarken şöyle söylediğini işittim namazında şöyle diyordu:"Allah'ım affet onu, acı ona, çamaşırın kirden temizlendiği gibi onu dolu (yağmur, kar) ile günahlarından arındır."[434]

---

[428] Hadisi Ahmed b. Hanbel ve "Salih bir kişinin gördüğü salih rüyalar" ifadesiyle Bezzar rivayet etmiş olup Ahmed b. Hanbel'in ravileri, Sahih'in ravileridirler. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 12/211.
[429] Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 189.
[430] Hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebu Va'la, Bezzar ve Taberani rivayet etmiş olup ravileri Sahih'in ravileridirler. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 12/211.
[431] Müslim, Rüya: 1; Buhârî, Ta'bir: 3. Bkz "Sünen-i Tirmizi" № 2270.
[432] Hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş olup ravilerinden Kuleyb b. Şihab güvenilir olmakla beraber hakkında tenkit de vardır. Fakat bu tenkit onun değerini düşürmez. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 12/213.
[433] İmam Nevevi "el-Ezkar" sayfa 251, Kahraman yayınları.
[434] Müslim, Cenaiz: 26; İbn Mâce, Cenaiz: 23. Tirmîzî: Bu hadis hasen sahihtir. Muhammed b. İslamil el-Buhari: Bu konuda en sahih hadis budur demektedir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №1025.

İbn Abbâs (radi Allahu anhu)'den rivâyete göre: "Bir adam Ey Allah'ın Rasûlü, annem öldü onun adına sadaka versem ona faydası olur mu? Rasûlullah ﷺ: "Evet" buyurdu. Adam da: Benim bir hurma bahçem var onu annem için sadaka verdim."[435]

Abdullah b. Ömer der ki: Hz. Peygamber'in ﷺ şöyle buyurduğumu işittim: "İçinizden biri öldüğü zaman bekletmeden aceleyle onu mezarına götürün. Mezarındayken başının ucunda Fatiha Sûresi, ayaklarının ucunda da Bakara Sûresinin son âyetleri okunsun"[436].

İmam Nevevi yine der: "Alimler (ölüye) Kuran okuma sevabının ulaşması hususunda ise ihtilaf etmişlerdir. Şafii mezhebinin ve onun bir grup alimine göre ulaşamaz. Ahmed b. Hanbel, bir grup alim ve Şafii mezhebinden diğer bir grup alime göre ulaşır. En iyisi okuduktan sonra: Allahım, okuduklarımın sevabını falancanın ruhuna ulaştır, demektir"[437].

"Onlar, dünyada sihirbazlar bulunduğunu, Allah'ın dedigi gibi, sihirbazın kafir oldugunu ve sihrin dünyada meydana geldiğini kabul ederler".

ŞERH:

"(Sihirbazlar), "Ey Mûsâ!" Ya önce sen at, ya da önce atanlar biz olalım" dediler. ﴾115﴿ (Mûsâ), "Siz atın" dedi. Bunun üzerine onlar (ellerindekini) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar". (Araf Suresi, 115-116. Ayetler)

"Sihirbazlar gelince Mûsâ onlara, "Atacağınızı atın (hünerinizi ortaya koyun)" dedi. ﴾80﴿ Sihirbazlar atacaklarını atınca Mûsâ dedi ki: "Sizin bu yaptığınız sihirdir. Allah onu elbette boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez". (Yunus Suresi, 80-81. Ayetler)

Hz. Aişe bildiriyor: Resulullah'a ﷺ büyü yapılmıştı. Bundan dolayı bir şeyi yapmadığı halde kendisine sanki yapmış gibi geliyordu. Bu haldeyken dua etti. Sonra bana: "Ey Âişe! Yüce Allah, kendisine sorduğum şey hakkında bana bilgi verdi, biliyor musun?" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Nasıl?" diye sorunca şöyle buyurdu: "Yanıma iki kişi geldi ve biri başımın, biri de ayaklarımın yanında oturdu. Sonra biri: «Bu adamın hastalığı ne?» diye sordu. Diğeri: «Büyülenmiş!» dedi. «Ona kim büyü yaptı?» diye sorunca: «Lebîd b. el-A'sam» dedi. «Nasıl?» diye sorunca: «Bir tarak, taraktaki saç kalıntıları ve erkek hurma tomurcuğunun içi ile» dedi. «Peki bunlar nerede?» diye sorunca, diğeri: «Zurayk oğullarındaki Zervân kuyusunda» dedi."
Bunun üzerine Resûlullah ﷺ söz konusu kuyuya gitti. Yanıma döndüğünde: "Vallahi kuyunun suyu sanki içinde kına ıslatılmış gibi kıpkırmızıydı. Yanındaki hurma ağaçlarının uçları da şeytanların başlarına benziyordu" buyurdu. Ona: "Ey Allah'ın Resûlül Sana büyü yapılan bu malzemeleri çıkarsaydın yal" dediğimde: "Yüce Allah zaten hana şifa verdi. Onlardan dolayı insanlara bir kötülük gelmesini de istemiyorum" buyurdu[438].

---

[435] Nesâî, Vesaya: 8; Müslim, Zekat: 15. Bkz "Sünen-i Tirmizi" № 669.
[436] Bildiğim kadarıyla hadis sadece bu isnâdla yazılmıştır. Burada zikredilen kıraat şekli ibn Ömer'den mevkûf olarak da rivayet ediliştir. Bkz İmam Beyhaki "Şuabul İman" 9/31, Ocak.
[437] İmam Nevevi "el-Ezkar" sayfa 251.
[438] Buhârî, Sahîh'de İbrâhîm b. el-Münzir kanalıyla Enes b. İyâd'dan ve Buhârî ile Müslim farklı kanallarla Hişâm b. Urve'den rivayet etmişlerdir. Imam Beyhaki "Delailun-Nübüvve" 4/708-709.

“De ki: "Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım." (Felak Suresi)

Taberani'nin bildirdiğine göre ibn Mes'ud, ailesinden bir kadının oğlum boynunda nazar için takılan boncuklardan bir kolye görünce kolyeyi koparıp çıkardı ve: "Abdullah'ın ailesi şirkten uzaktır! Kadının kocasına yaptığı büyü, nazar için boncuk takma ve efsun yapma şirktendir!" dedi. Kadının biri: "Ama bazen birimiz bir yerinden şikayet edince efsun yapar. Bunun da ona faydası olacağını düşünür" deyince, Abdullah şu karşılığı verdi: "Şeytan birinize gelip başına yerleşir ve acı vermek için onu dürtmeye başlar. Bu an için efsun okuyunca dürtmeyi durdurur. Efsun okumayınca dürtmeye devam eder. Ancak bunu yapmak yerine biriniz bir yerinden şikayet ettiği zaman su getirip başına ve yüzüne serpse sonra Besmele çekip İhlas, Felak ve Nas Surelerirıi okursa Allah'ın izniyle bunların sıkıntısı konusunda faydası olacaktır."[439]

Sihirbazın hükmü.
İbn Ömer anlatıyor: Hz. Peygamber’in ﷺ hanımı Hafsa'nın bir cariyesi Hafsa'ya sihir yapıp ve ona sihir yaptığını itiraf etti. Bunun üzerine Hafsa, Abdurrahman b. Zeyd'e cariyeyi öldürmesini emretti; Abdurrahman da cariyeyi öldürdü. Bunun üzerine Hz. Osman, Hafsa'nın bu yaptığını uygun bulmadı. Abdullah (b. Ömer), Osman'ın yanına geldi ve o cariyenin Hafsa'ya sihir yaptığını itiraf ettiğini söyledi. Osman, Hafsa'nın, hakime müracaat etmeden öyle bir şey yapmasını uygun bulmamıştı (yani cezayı uygulamak fertlerin işi değil hakimin işidir)[440].

“Onlar, salih olsun facir [günahkar] olsun, ehl-i kıbleden ölen herkesin namazını kılmayı ve onlara mirasçı olmayı caiz görürler”.

ŞERH:
Bir Müslümanın büyük günahları nedeniyle bile, onları halal görmeyene kadar, küfre düşmediğini yukarıda belirtmiştik. Buna göre, bir tür günahı ile tanınan bir Müslüman ölürse onun için cenaze namazı kılınır.

Enes bildiriyor: Bir kadın Allah'ın Resulü'nün ﷺ yanına gelerek zina ettiğini söyledi. Kadın hamile olduğu için doğum yapana kadar recmedilmesini erteledi. Kadın doğum yapınca elbiseleri kendi üzerine iyice çekildi ve recmedildi. Öldükten sonra Hz. Peygamber ﷺ cenaze namazını kıldı. Bir adam: "Zina ettikten ve onu recmettikten sonra, neden onun cenaze namazını kılıyorsun?" deyince; Resulullah ﷺ: "Ôyle bir tövbe etti ki; Medine halkından yetmiş kişi böyle bir tövbe etseydi onlardan kabul edilirdi. Kendi canını feda edenden daha faziletli bir kadın gördün mü?" buyurdu[441].

“Onlar, Cennet ve Cehennemin yaratılmış oldugunu, kabul ederler”.

---

[439] Celaleddin es-Suyti “ed-Dürri’l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur” 15/718.
[440] Hadisi Taberani, İsmail b. Ayyaş'ın Medinelilerden rivayetiyle aktarmıştır. Bu kanal zayıftır. Diğer ravileri, güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 11/128-129.
[441] Hadisi Taberani el-Mu'cemu's-sağir'de ve el-Mu'cemu'l-evsat'ta hocası Ali b. Ahmed b. en-Nadr'dan rivayet etmiştir. Darakutni onun zayıf olduğunu söyledi. Ahmed b. Kamil el-Kadi ise: "Hadiste yerildiğini bilmiyorum" dedi. Diğer ravileri, Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 11/92.

ŞERH:
"Cennet ve Cehennem şu anda mevcuttur ve fena (son) bulmadan sonsuza kadar kalıcıdır. Oraların ahalisi de son bulmaz, bakidir"[442].

"Ölen, eceliyle ölmüştür. Aynı şekilde öldürülen de eceliyle öldürülmüştür. Helal olsun haram olsun, Allah'ın kullarını rızıklandırdığı rızıklar Allah'tandır".

ŞERH:

Yazar (rahmatullahi aleyh) burada müteziliye reddiye veriyor.

"Her canlının hayatı ve ölümü ölümsüz olan şanı yüce Allah'ın yaratması ve takdir etmesiyledir. Hiç kimse takdir edilmiş olan vakitten evvel hayat sahibi olamaz ve hiç kimse eceli gelmedikçe de hayat nimetinden mahrum kalamaz. Bir kimsenin eceli geldiğindeyse bir saniye daha yaşayamaz. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmuştur:
"Allah, eceli geldiğinde hiç kimsenin ölümünü ertelemez" (Münâfikûn Suresi, 11. Ayet).
Dirilten ve öldüren ancak ezelî bir yaratıcı olan Allah'tır. Yarattıklarının bir kısmına hayat vermiş ve özellikle insanları imtihan etmek için hayat nimetini bahşetmiştir. Nitekim şu âyet-i kerime bunu ifade eder:
"O ki hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır" (Mülk Suresi, 2.Ayet).
Şahsî ömrün sona ermesi için ecel denilen belirlenmiş bir vakit olduğu gibi fertlerden oluşan toplum hayatı için de Allah katında bilinen bir son söz konusudur. Her ümmet ve cemaat ne kadar yaşarsa yaşasın şu âyet-i kerimenin ifadesi ile bir gün yok olacaktır:
"Her ümmetin bir eceli vardır" (Yunus Suresi, 49)"[443].

Ecel, her hayat sahibinin yaşamının son bulması için Allah Teâlâ'nın takdir buyurduğu belirlenmiş vakittir. Herkesin bir eceli vardır. Ölüm sebepleri farklı olsa da ecel için değişme ve farklılaşma söz konusu değildir. Bundan dolayı maktul de Allah katında belirlenmiş
olan eceliyle vefat eder. Öldürme fiilinin ardından Allah'ın ölümü yaratması O'nun doğal yasasının gereğidir. Cenâb-ı Hak katilin maktulü öldüreceği zamanı ezelden bildiği için, maktulün ecelini bu minval üzere takdir etmiştir. Yoksa daha fazla ömrü olan maktulün hayatını katil kısaltmamıştır. Mu'tezile'ye göre ise maktul eceliyle vefat etmemiş, bilakis katilin öldürmesiyle ecelinden önce vefat etmiştir. Eğer öldürülmeseydi daha da yaşayacaktı. Bundan dolayı katil kınanır ve cezayı hak eder. Halbuki ecelin birden çok olmasını gerektiren bu görüş doğru değildir.
"Hiç kimse yok ki ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın" (Âl-i İmrân 3/145) benzeri bir çok kesin naslar bu inanca aykırıdır. Katilin sorumluluğu takdir-i İlâhînin ne şekilde olduğunu bilmeden yasaklanmış olan öldürme eylemine girişmesi sebebiyle kötülüğe alet ve kazâ-i İlâhînin bu şekilde ortaya çıkmasına sebep olmasıdır"[444].

"Her canlının rızkını takdir edip ihsan eden Allah Teâlâ'dır. Çünkü O'ndan başka rızık veren yoktur. Nitekim yüce Kur'an'da şöyle buyrulmuştur:
"Şüphesiz ki rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır" (Zâriyât Suresi 58. Ayet).

---

442 "Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi" sayfa 190.
443 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 323-324.
444 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 324-325.

Helâl rızık olduğu gibi haram da rızıktır. Fakat Cenâb-ı Hakk'ın harama rızası yoktur. Her ferdin rızkı ezelde takdir edilmiş olduğundan kimsenin rızkı artmaz, eksilmez ve kimse başkasının rızkını yiyemez. Hayat sahibi her varlığın rızkı, yiyip içme ve çeşitli şekillerde nimetlerden istifade etmesi için Allah tarafından kendilerine verilen ve bahşedilen şeylerdir. Bundan dolayı rızık, helali de haramı da kapsar. Ancak Hak Teâlâ harama razı olmadığından bunun sorumluluğu sahibine aittir.
Mu'tezile haramın rızık olmadığı görüşündedir. Onlara göre rızık canlıların faydalanmasında şer'î olarak yasaklanmayan şeylerdir. Haram ise böyle değildir. Eğer haram rızık olarak kabul edilirse bunun kötü bir davranış olarak görülmemesi ve sahibine sorumluluk yüklememesi gerekir.
Buna cevabımız şudur: Cenâb-ı Hakk'ın bir kulunu haram bir şeyden rızıklandırması, o kişinin kendi tercihleriyle sebeplere sarılmış olmasının neticesidir. Bu itibarla Allah'ın haram bir rızkı yaratmasından dolayı onun fiilleri hakkında -hâşâ- bir kötülük tasavvur edilemez. Bilakis kişi kendi irade ve kudretini gayri meşru bir yolda kullanarak yaptığı günah ve kabahati neticesinde elde ettiği haram bir rızık sebebiyle sorumlu ve azabı hak etmiş olur.
Ayrıca yaşadığı süre zarfında geçimini tamamen haramla sağlamış kişiler bulunabilir ki eğer haramı rızık olarak kabul etmeyeceksek bu kişilerin Allah tarafından rızıklandırılmamış olduğunu iddia etmiş oluruz. Fakat bu yorum şu âyet-i kerimeye aykırıdır:
"Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir" (Hûd Suresi, 6. Ayet)[445].

lbnu'I-Münzir'in bildirdiğine göre ibn Cüreyc: "Göğe ve Tarık'a andolsun"(Tarik Suresi, 1) ayetini açıklarken: "Tarik, gündüz gizlenip gece vakti görünen yıldızdır'' demiştir. "Üzerinde gözetici olmayan kimse yoktur" "(Tarık Suresi, 4) ayetini açıklarken de: "**Her bir kişinin üzerinde amelini, ecelini ve rızkını tespit edip muhafaza edenler vardır**'' demiştir[446].

Enes (radi Allahu anhu)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ'in zamanında fiyatlar yükseldi, bunun üzerine Ey Allah'ın Rasûlü! Fiyatlara sınır koy, fiyatlar çok yükseldi dediler. Rasûlullah ﷺ: "Fiyatları ayarlayan Allah'tır, genişletip çok çok veren Allah'tır. **Rızık veren Allah'tır.** Daraltıp kıtlık getiren Allah'tır, Ben, Allah'a yanımda kimsenin mal ve kan hakkı olmadığı halde ulaşmayı umarım" buyurdu[447].

Cabir der ki: Resûlullah'ın ﷺ şöyle buyurdu: «Âdemoğlu ne için yaratıldığından gafildir. Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah onu yaratmak istediği vakit meleğe: "**Onun rızkını, eserini (ayak izlerini) ve ecelini yaz.** Cennetlik mi, yoksa cehennemlik mi olacağını yaz buyurur"[448].

"Şeytan, insana vesvese verir, onu kuşkuya düşürür ve fitneye sevk eder".

ŞERH:

"Cinlerin bir kısmı insanları sapkınlığa düşürmeye ve akıllarını çelmeye vakitlerini ayırırlar ki bunlara şeytan denilir. Zaten inat, dinî emirleri yapmaktan uzak duran, genel ahlâkı bozmaya çalışan insanlara da şeytan denir. Cin gibi gözle görülmeyen bir canlının insanoğluna vesvese
vermesi bilimsel olarak imkânsız görülemez. Bazı filozoflar derler ki: Cinler latif gök cisimlerindendir. Bunlardan her biri gök parçalarından bir parçaya ilişir, sonra bu parçanın nüfuz ve hareketi vasıtasıyla

445 Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 322-323.
446 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 15/337.
447 Tirmîzî: Bu hadis hasen sahihtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №1314.
448 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 12/161, bir hadisin parçası.

yoğun cisimlerde mesela insan bedeninde bazı gizli davranışlar sergiler. Ne hacet gözle göremediğimiz bir takım küçük canlıların insan psikolojisi üzerinde ne kadar kötü tesir bıraktığı bilimsel olarak ortada değil mi? O halde görünmeyen varlıklardan olup dinî ıstılahta şeytan diye adlandırılan birtakım latif cisimlerin insan psikolojisi üzerinde bazı etkilerde bulunabilmesi neden akla aykırı olsun. İşte Hz. Âdem'e tazimden dolayı secde etmede kibir gösteren İblis de bu tür cinlerdendir. Bazı kimseler şeytanları insanların fıtratlarındaki birtakım şerli güçlerden kinaye sayarak bu husustaki şer'î nasları tevil etmeye çalışırlarsa da bu asla doğru değildir. Çünkü insanlara vesvese veren birtakım canlı, gizli varlıkların var oluşu naklen sabit, aklî olarak da imkânsız değildir. Bundan dolayı bu konudaki dinî nakilleri yorumlamaya ihtiyaç yoktur. Hele Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı varlıkları yalnız bizim görüp bildiğimiz şeylerden ibaret zannetmek kadar gafillik olamaz. Böyle bir zan, İlâhî varlıkların büyüklüğünü takdir edememekten kaynaklanır.
Bununla birlikte insanlardan doğan her kötülük mutlaka şeytandan gelen bir vesvesenin neticesi değildir. Belki insanların yaratılmış oldukları birtakım kötü kuvvetler, nefsanî arzular da günah işlemeye sevketmektedir. Bunun için herkes için nefsini düzeltme, ahlâkını güzelleştirmeye çalışmak önemli bir görevdir"[449].

"De ki: "Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlah'ına sığınırım." (Nas Suresi, 1-6. Ayetler)

İbn Ebi Davud'un bildirdiğine göre lbn Abbas: "Sinsi vesveseci" buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Şeytan gelincik hayvanı gibidir. Ağzını kişinin kalbinin ağzına dayar ve fısıldamaya başlar. Kişi Allah'ı zikrederse Şeytan geri çekilir. Sustuğu zaman ise tekrar fısıldamaya başlar. Sinsi vesveseci de kendisidir."[450]

Abdullah b. Mes'ûd (radi Allahu anhu)'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "**İnsanoğluna şeytanın vesvese vermesi, meleğin de ilham etmesi vardır.** Şeytanın vesvesesi kötülüklere götürmek ve gerçekleri yalanlatmaktır. Meleğin ilhamı ise hayırlara götürüp hakkı doğrulatmaktır. Kim hayırlara yönelmeyi ve hakkı doğrulamayı vicdanında bulursa bunun Allah'tan olduğunu bilsin ve Allah'a hamd etsin. Kim de vicdanında şeytanın vesvesesini bulursa taşlanmış ve kovulmuş şeytandan Allah'a sığınsın. Sonra Rasûlullah ﷺ, Bakara
Sûresi 268. Ayetini okudu: "Şeytan sizi fakirlik ihtimaliyle korkutur ve size cimriliği emreder..."[451]

Ebû Hüreyre (radi Allahu anhu)'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Ezan okunduğu zaman şeytan, ezan sesini işitmemek için hızlı bir şekilde yellenerek kaçar. Ezan bittikten sonra tekrar gelip vesvese vermeye başlar. Kamet edilmeye başlayınca tekrar kaçar, kamet bitince tekrar geri döner, kişinin kalbine vesvese vermeye çalışır ve kişinin aklına gelmeyen şeyleri hatırlatmak için; Şu meseleyi hatırla… şu meseleyi aklına koy… der. Namazdaki kimseyle o derece uğraşır ki kişi ne kadar namaz kıldığının farkına varamaz ve namazını eksik kılar, şaşırıp kalır."[452]

Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Sizden birinize Şeytan gelerek "Seni kim yarattı?" diye sorar. O da: "Allah" der. "Peki Allah'ı kim yarattı?" diye sorar. Eğer sizden biriniz

[449] Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 302.
[450] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 15/731.
[451] "Sünen-i Tirmizi" №2988.
[452] Dârimi, Salat: 11; Muvatta', Salat: 1. Nesai "Sünen" №664.

böyle bir şey hissederse, hemen "Ben, Allah'a ve Resulü'ne inandım" desin. Zira bu söz, o vesveseyi kendisinden giderir."[453]

İbn Ebi' d-Dünya, ibn Cerir, ibnu'I-Münzir, Hakim, ibn Merduye, Beyhaki ve Diya el-Muhtare'de ibn Abbas'tan bildirir: "Doğan her bir kişinin kalbinin üzerinde vesvas denilen bir şeytan bulunur. Kişi aklı baliğ olup da Allah'ı zikrettigi zaman bu şeytanı geri çekilir. Kişi dalıp gaflete düştüğü zaman ise ona vesvese verir. İşte "Sinsi vesveseci" buyruğunda ifade edilen budur."[454]

"Allah'ın, salihlere, kendilerinde görülen alametler vermesi caizdir."

ŞERH:

«İslâm'ın gereklerini tamamen yerine getiren ümmetten bazı önemli kimselerin gösterdiği harikalardır. Bu, o kişilerin velayet mertebesine ulaştıklarına delalet eder. Ehl-i sünnet inancına göre evliyanın kerametleri haktır. Ümmetin salih kişilerinden bazılarının Allah katından keramete ulaşmaları uzak bir ihtimal değildir. Bu keramet onların insanlar arasında hürmete mazhar olmalarını yahut onların vaaz ve nasihatlerini insanların güzel bir şekilde benimseyip kabul etmelerini temin etmek gibi bir hikmete dayanmaktadır. Keramet hakkında şer'î naslar bulunmaktadır. Birçok kimseden keramet ortaya çıktığına dair pek çok rivayet vardır.»[455].
Allahın velisi peyğamberin şeriatına tabi olan zattır. "Allah'a itaatte ve muhabbette çok ileri derecede olup Hz. Peygamber'in sünnetini yerine getirmekte çok titiz davranan kimsedir.
Taftazâni'ye göre velî Allah'ı ve sıfatlarını tanıyan, günahlardan kaçınıp taat üzere olan, lezzetlere ve şehvetlere dalmayan kimsedir"[456].
Fasıkın, kafirin Allaha yakın oldukları düşünülemez. Ve eğer böyle bir kişi mucizeler gösteriyorsa, o zaman şeytandandır. "Allah düşmanlarından, Fir'avun, İblis, Deccal ve onların benzerlerinden zuhur eden harikalara biz keramet demeyiz"[457].

Mehmet Zahid Kotku şöyle der: "Her kim evliyanın kerametini inkar ederse o da mübtedi'dir, ehl-i sünnet haricidir"[458].

Ve merhum yine şöyle der: "Yine bir adam ; bir veli bir gece kalkıp Beytullah'a gidip geliyormuş dediğinde ; karşısındaki kişi hiç böyle şey olur mu derse çok hata eder. Peygamberimiz bir gece mi'rac yapmadı mı? Gittiği yeri ölçmek bile mümkün değil.
Daha neye düşünürsün : Mü'min mi hayırlıdır, kafir mi ?!. diye.
Baksana Şeytan aleyhillane bir anda şark ile garb arasında elektrik gibi gidip gelmiyor mu ?"[459].

Keramet ile ilgili akla gelen ilk örnek, hz Meryemdir.

---

[453] Hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebu Ya'la ve Bezzar rivayet etmiş olup ravileri güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/82.
[454] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 15/731.
[455] Ömer Nasuhi Bilmen "Muvazzah İlmi-Kelam" sayfa 186.
[456] "Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi" sayfa 283.
[457] Mehmet Zahid Kotku "Ehli Sünnet Akaidi" sayfa 105.
[458] Mehmet Zahid Kotku "Ehli Sünnet Akaidi" sayfa 53.
[459] Mehmet Zahid Kotku "Ehli Sünnet Akaidi" sayfa 54.

Allah Teala şöyle der: "Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. "Meryem, Bu sana nereden geldi?" derdi. O da "Bu, Allah katından" diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir". (A-li İmran Suresi, 37. Ayet)

"İbn Cerir, ibnu'I-Münzir, ibn Ebi Hatim ve Hakim, ibn Abbas'tan bildiriyor: Zekeriyya (aleyhisselam) onu (hz Meryemi) himayesi altına aldı. Zekeriyya (aleyhisselam) mabedde onun her yanına girişinde, üzüm zamanı olmadığı halde yanında bir sepet üzüm bulurdu. Ona: Bu sana nereden geldi?" deyince o da: Bu, Allah'ın katındandır, doğrusu Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır" karşılığını verdi. Zekeriyya (aleyhisselam): "Sana zamanı olmadığı halde üzümü veren (Allah) yaşlı ve kısır kişiden bir çocuk vermeye de kadirdir" dedi. Orada Zekeriyya (aleyhisselam) Rabbine dua etti. O, Yahya ile müjdelendiği zaman: "Ya Rabbi! Bana bir alamet ver"dedi. Yüce Allah "Alametin, üç gün, işaretle anlaşma dışında insanlarla konuşmamandır ... "' buyurdu. Yani, sen düzgün ve hasta olmadığın halde dilin tutulacaktır, dedi"[460].

İkrimeden "yanında bir yiyecek bulur" (A-li İmran Suresi, 37. Ayet) ayeti hakkında, yaz mevsiminde kış meyvesi ve kış mevsiminde de yaz meyvesi görür, dediği nakledilir[461].

Mücahidden rivayet edilir ki o "yanında bir yiyecek bulur" hakkında Zekeriya, zamanı olmadığı halde Meryem'in yanında üzüm görmüştür, der[462].

"Sünnet, Kuran ile nesh edilmez".

ŞERH:
Nesih - Şer'î bir hükmün daha sonra gelen şer'î bir delille kaldırılması. Sözlükte "ortadan kaldırmak; nakletmek, beyan etmek" mânalarına gelen nesh kelimesi terim olarak şer'î bir hükmün daha sonra gelen şer'î bir delille kaldırılmasını ifade eder. Neshin söz konusu olduğu durumlarda önceki hüküm mensûh, onu yürürlükten kaldıran yeni hüküm veya delil nâsih diye anılır[463].
"Allahu Taâlâ neshi, bazı hikmetlerinden ve sağladığı kolaylıklarından dolayı, bu ümmete bahşetmiştir. Bütün İslam uleması, neshin cevazını kabul ederken, Yahudiler neshin, beda mânasına geldiğini zannederek karşı çıkmışlardır. Halbuki beda, önceden kararlaştırılan bir fikri bırakıp, akla gelen başka bir fikri kabul etmektir. Beda'nın Allah'a isnadı, muhaldir. Çünkü Yahudilerin «beda» kabul ettikleri şey; öldürdükten sonra diriltmek, dirilttikten sonra öldürmek, sıhhatli iken hasta olmak, fakir iken zengin olmak gibi hususlarda verilen hükmün müddetini tayin etmek demek olur ki, bu hususlara beda denmez. Bütün emir ve nehiyler de böyledir"[464].
Neshin dörd şekli var. Kur'ân'ın Kur'ân'la Neshi. Bu İttifakla caizdir. Kur'ân'ın Sünnetle Neshi. Bu cumhura göre caizdir. Sünnetin Kur'ân'la Neshi. Bu ittifakla caizdir. Sünnetin Sünnetle Neshi. Bu ise caizdir fakat ayrıntısı vardır[465].

Sünnetin Kuran ile neshi "olamaz" diyenlerin sesi kısık hâldedir, delilleri de geçersizdir. Olabileceğini savunanlara gelince; vukû' burhânı (gerçekleştiğine dair delil) onlara yardımcı olduğu gibi olabilirlik

---

[460] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 3/456-457.
[461] Lalekai "Ehli-sünnet vel Cemaat İtikadı" sayfa 668, Karınca Polen Yayınları.
[462] Lalekai "Ehli-sünnet vel Cemaat İtikadı" sayfa 668.
[463] TDV IA.
[464] Celaleddin es-Suyti "el-İtkan fi Ulumil Kuran" 2/56, Hikmet neşriyat.
[465] Muhammed Abdulazim ez-Zürkani "Menahilul İrfan" (Kuran İlimleri) 2/330, Beka yayınları.

(cevaz) delili de onları desteklemektedir. Bundan dolayı fukaha ve kelamcıların çoğunluğunu (bu neshi) kabul edenlerin tarafında buluruz. Bu tür neshi yok sayanların/olamaz diyenlerin tarafında -iki görüşünden birinde- Şâfiî ve onunla beraber az sayıdaki arkadaşından başkasını görmüyoruz"[466].

Namazda Beytu'l-Makdis'e (Mescid-i Aksâ) yönelmek ancak sünnetle bilinmektedir[467]. Bunu şu âyet neshetmiştir: "Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir. Artık nerede olursanız olun (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin"(Bakara Suresi, 144. Ayet).
Bu olaylardan biri de şudur: Oruç tutan kimse için Ramazan gecesinde yemek, içmek ve cinsel ilişki haramdır[468]. Sonra bu haramlık şu âyetle neshedilmiştir: "Artık (Ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı) siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için..." (Bakara Suresi, 187. Ayet).
Bu olaylardan biri de şudur: Peygamber ﷺ Hudeybiye yılında Mekke halkıyla bir antlaşma imzaladı. Onun şartlarından biri de onlardan biri Müslüman olarak gelirse onu onlara teslim etmesiydi[469]. Bundan sonra Müslüman olarak geldikleri hâlde Ebû Cendel ve bir grup Mekkeli hakkında Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ahde vefa gösterdi. Sonra bir kadın geldi. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem onu da geri göndermek istedi ve Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar." (el-Mümtehine Suresi, 10. Ayet)[470]

"Çocukların işi Allah'a kalmıştır; dilerse onlara azap eder, dilerse istediğini yapar".

ŞERH:

---

[466] Muhammed Abdulazim ez-Zürkani "Menahilul İrfan" (Kuran İlimleri) 2/343.
[467] Berâ İbn Âzib şöyle demiştir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Medine'ye gelince, önce Ensâr'dan olan ecdâdmm -veya dayılarının- yanında kaldı. O zaman namazlarını onaltı veya on yedi ay boyunca Beytu'l-Makdîs'e doğru kıldı. Ancak kıblenin Kâbe'ye doğru olmasını arzuluyordu. (Kâbe'ye doğru) kıldığı ilk namazda ikindi namazı idi. Bu namazı Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte ashâbtan bir grup kimse kılmıştı. Bu namazı kılanlardan biri, oradan ayrılınca bir mescide rastladı. Cemaat namaz kılıyordu ve tam rükû hâlinde idiler. Onlara "Şehâdet ederim ki Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ile Kâbe'ye doğru namaz kıldık" dedi. Cemaat oldukları yerde Kâbe'ye yöneldi. Müslümanların Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılmaları Yahudiler'i memnun ediyordu. Yüzler Kâbe'ye doğru yönelince Yahudiler bundan memnun kalmadılar. Ardından hemen şu âyet nâzil oldu: "Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz... " (Bakara 2/144) Beyinsiz Yahudiler dedikoduya başladılar: "Uyageldikleri kıbleyi niye değiştirdiler? De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. Allah dilediğini doğru yola hidâyet eder..." (Bakara 2/144) [Hadis için bk. Buhârî, îmân 30, Tefsîr 2(12, 18), Salât 31; Müslim, Mesâcid 11; Tirmizî, Salât 252, 339; Nesâî, Kıble 1, Salât 22.]
[468] Berâ İbn Azib şöyle demiştir: Ramazan orucu farz kılındığı vakit, Müslümanlar ay boyu eşleriyle birlikte olmazlardı. Bazı kimseler bu meselede nefislerine itimad edemiyorlardı. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu: "Allah nefsinize güvenmeyeceğinizi biliyordu. Bu sebeple tevbenizi kabul edip sizi affetti..." (Bakara 2/187). [Bk. Buhârî, Tefsîr 2 (27)] Buhârî, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin bir rivayetinde de şöyle gelmiştir: Sahâbîlerin (başlangıçta) durumu şöyleydi: Bir kimse oruçlu iken, iftar vakti gelince, iftarını açmadan uyuyacak olursa, artık o gece yemediği gibi ertesi günü de yiyemez, o günün akşamına kadar beklerdi. Kays İbn Sırma el-Ensârî oruçlu olduğu bir günde iftar vakti girince hanımına gelerek yiyecek bir şey olup olmadığını sordu. Kadın"Hayır, yok!" ancak bekle, sana yiyecek arayayım" dedi. Kays, gün boyu çalışan biriydi, beklerken uyuyakaldı. Hanımı gelince baktı ki uyuyor: "Eyvah mahrum kaldın, yiyemeyeceksin" diye eseflendi. Ertesi gün, öğleye doğru Kays açlıktan baygın düştü. Durumu Allah Rasûlü'ne anlattılar. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu:"Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helâl kılındı... " (Bakara 2/187). Buna Müslümanlar oldukça sevindiler. Ardından, "Tanyerinde beyaz iplik, siyah iplikten sizce ayırt edilinceye kadar yiyin, için... " âyeti nazil oldu. Ravi dedi ki: "Bu ayet, Kays İbn Amr hakkında nazil olmuştur." [Bk. Buhari, Savm 15; Tirmizi, Tefsir 2; Ebu Davud, Savm 1; Nesai, Sıyam 29]
[469] Buhari, Sulh 7, Menakıb 25; Muslim, Cihad 93.
[470] Muhammed Abdulazim ez-Zürkani "Menahilul İrfan" (Kuran İlimleri) 2/343-345.

“Mahşerde çocuklara ve aklı olmayan mecnunlara sorgu yoktur. Müşrik çocukları hakkındaki genel eğilim, onların da cennette olacağı ve cennetliklerin hizmetinde bulunacakları şeklindedir. Onların A’raf’ta olacağını söyleyenler de vardır”[471].

Ibn Abdilber'in[472] Temhid'de zayıf bir isnadla bildirdiğine göre Hz. Aişe der ki: Hz. Hatice, Resulullah'a ﷺ, müşriklerin çocuklarının durumunu sorunca: "Onlar atalarıyla beraberdir" buyurdu. Bir zaman sonra tekrar sordugunda: "Onlar ne yapardı Allah daha iyi bilir" buyurdu. İslam hakim olduktan sonra: "Hiçbir günahkar, başka bir günahkarın günah yükünü yüklenmez“ (İsra Suresi, 15. Ayet) buyruğu nazil oldu. Bunun üzerine Resulullah ﷺ: "Onlar fıtrat üzeredirler" veya: "Onlar Cennettedirler" buyurdu[473].

lbn Sa'd[474], Ahmed, Kasım b. Asbağ ve ibn Abdilber, Muaviye es Suraymiyye'nin kızı Hasna'nın amcasından bildirdiğine göre Resulullah ﷺ: "Peygamber Cennettedir. Şehit Cennettedir. Yeni doğan çocuk Cennettedir. Diri diri toprağa gömülen çocuk Cennettedir" buyurmuştur[475].

Hakim et-Tirmizi[476], Nevadiru'l-Usul'da ve ibn Abdilber'in bildirdiğine göre Enes der ki: "Resulullah'a ﷺ, müşriklerin çocuklarını sorduğumuzda: "Onlar Cennet ehlinin hizmetçileridir" buyurdu[477].

“Nitekim kafir, Yahudi, Hıristiyan, Mecusi ve Mü'min çocuklarından ölenlerin gideceği yer Cennettir. Zira peygamberimiz ﷺ “Üç kimseden sorumluluk kalkmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyan kimse, aklı başına gelinceye kadar deli, ergenliğe ulaşıncaya kadar çocuk", buyurmuştur”[478].

“Allah, kullarının ne yaptıklarını bilir ve ne olacağını yazmıştır. İşler Allah'ın elindedir”.

ŞERH:
«Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir». (Hucurat Suresi, 18. Ayet)

“Sizin ilahınız ancak kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'tır. O ilmiyle her şeyi kuşatmıştır”. (Taha Suresi, 98. Ayet)

İbn Abbas'ın naklettiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Allah'ın ilk yarattığı şey, kalemdir. Ona, her şeyi yazmasını emretmiştir."[479]

---

471 “Kelime Manalı Ömer Nesefi Akaidi” sayfa 200.
472 Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî (ö. 463/1071). Endülüslü muhaddis, münekkit, edip, tarihçi ve Mâlikî fakihi. TDV İA.
473 Celaleddin es-Suyti “ed-Dürri’l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur” 9/248.
474 Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘ el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845). Tabakat kitabıyla tanınan hadis, siyer, tarih ve ensâb âlimi. TDV İA.
475 Celaleddin es-Suyti “ed-Dürri’l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur” 9/248.
476 Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen et-Tirmizî (ö. 320/932). Velîlik konusundaki görüşleriyle tanınan sûfî. Ahmed b. Hadraveyh, Yahyâ b. Muâzer-Râzî ve Ebû Türâb en-Nahşebî gibi büyük sûfîlerin sohbetine katılma imkânını bulan Hakîm et-Tirmizî tasavvuf, ahlâk, kelâm, hadis, tefsir, mezhepler tarihi ve dil ilimleri gibi çok değişik konularda eserler yazmış ve bu eserler ilgiyle karşılanmış; ancak bu durum bazılarının onu kıskanmasına, bazı sözlerini yanlış yorumlayarak kendisini suçlamasına, hatta iftirada bulunmasına yol açmıştır. Nitekim aşktan bahsettiği, halkın ahlâkını bozduğu, bid‘at çıkardığı ve peygamber olduğunu iddia ettiği ileri sürülerek Belh valisine şikâyet edilmiş, vali bu konularda konuşmayacağına dair kendisinden yazılı bir belge almıştır. TDV İA.
477 Celaleddin es-Suyti “ed-Dürri’l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur” 9/248.
478 Ebül Kasim El-Hakim es-Semerkandi, Kelime anlamlı açıklamalı “es-Sevadül Azam” tercümesi, sayfa 228.
479 Hadisi Ebu Ya'la rivayet etmiş olup ravileri güvenilirdirler. Bkz Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 12/260.

İbn Ebi Şeybe[480], Ahmed, Tirmizi ve ibn Merduye, Ubade b. es-Samit'ten bildirir: Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu işittim: "Yüce Allah'ın ilk yarattığı şey Kalem'dir. Yüce Allah ona: "Yaz!" emrini verince kalem sonsuza dek olacak bütün şeyleri yazdı"[481].

İbn Abbas'ın bildirdiğine göre Peygamber ﷺ: "Allah kalemi yaratınca ona: «Yaz!» diye emretti. O da kıyamet gününe kadar olacak her şeyi yazdı" buyurmuştur[482].

Hasan b. Ali der ki: "Kitap kaldırıldı, kalem(in mürekkebi) kurudu. Her şey, önceden hazırlanıp bitmiş bir kitaptaki hükme göre meydana gelir."[483]

"Onlar, Allah'ın hükmüne sabretmeyi, Allah'ın emrettiği şeye sarılmayı, yasakladığı şeyden kaçınmayı ..... dini vacibe sayarlar"

ŞERH:
"Ey iman edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz". (A-li İmran Suresi, 200. Ayet)

"Sabırlı olun. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir". (Enfal Suresi, 46. Ayet)

Buhari ve Müslim, Enesten rivayetlerinde, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Sabr hadiselerin ilk anında yapılandır."[484]

Allah'ın kuluna sabırdan daha büyük servet verilemez.

Ebû Saîd (radi Allahu anhu)'den rivâyete göre, Ensâr'dan bazı kimseler Rasûlullah ﷺ'den bir şeyler istediler. Peygamber ﷺ'de onlara istediklerini verdi. Sonra tekrar istediler. Peygamber ﷺ'de onlara istedikleri şeyi tekrar verdi ve sonra şöyle buyurdu: "Yanımda bulunan herhangi bir şeyi sizden gizleyecek değilim, mutlaka verme yoluna giderim". "Ama kim de tok gözlülük gösterirse; Allah onu zengin kılar. Kim iffetli olmak isterse Allah'ta onu iffetli kılar. Kim de sabretmek için sabır ve tahammül gösterirse Allah'ta onu sabırlı kılar hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve faydası geniş olan bir şey verilmemiştir."[485]

Ebu Saîd el-Hudrî bildiriyor ki, Resulullah ﷺ buyurdu: "Muhammed'in canı elinde olana yemin olsun ki **kula sabırdan daha geniş bir rızık ihsan edilmiş değildir**"[486].

Ebû Mâlik el Eş'arî'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "Abdest, imanın bir parçasıdır. Elhamdulillah diyecek şekilde yaşamak mizanı doldurur. Sübhanallah ve Elhamdulillah diyecek şekilde bir hayat sürmek gökler ve yeryüzü arasını dolduracak kadar sevap kazandırır. Namaz, nurdur. Sadaka kişinin Müslüman olduğuna bir delildir. **Sabır her an önümüzdeki bir ışıktır.** Kur'ân ise lehimizde veya

---

[480] Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849). el-Muṣannef adlı eseriyle tanınan hadis hâfızı, müfessir ve tarihçi. TDV İA.
[481] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 14/564.
[482] Hadisi Taberani rivayet etmiş olup ravileri güvenilirdirler. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 12/261.
[483] Hadisi Taberani rivayet etmiş olup ravilerinden Leys b. Ebi Süleym hadis konusunda gevşektir. Diğer ravileri ise güvenilirdirler. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 12/264.
[484] Buhârî, Cenaiz: 32; Müslim, Cenaiz: 8. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №987.
[485] Buhârî, Rıkak: 79; Müslim, Zekat: 45. Tirmizî: Bu konuda Enes'den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis hasen sahihtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №2024; Nesai "Sünen" №2541.
[486] Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 10/54. Ayni hadisin başka şekli.

aleyhimizde bir delildir. Her insan sabahleyin kalkıp nefsinin satıcısıdır. Ya ibadet ve kulluk yaparak kendisini Allah'a satmış olur. Veya arzu ve hevesine veya şeytana uyarak kendisini helak etmiş olur".[487]

"Sabır makamı, yakîn makamlarının ikincisidir. Allahu Teala sabır ehlini, muttakilerin imamı/önderi yapmış ve dinde onlara vadettiği güzel ihsanlarını tam olarak kendilerine ulaştırmıştır.
Isâ (aleyhisselam) buyurmuştur ki: "Siz sevdiğiniz şeylere ancak, sevmediğiniz şeylere sabretmekle ulaşabilirsiniz". Sahabeden birisi demiştir ki: "Allahu Teala'nın kulunda yarattığı şekavet ve fazilet, onun takva ve sabrında aranmalıdır". İbn Mesud (radi Allahu anhü): "Sabır imanın yarısıdır", derken, Hz. Ali (radi Allahu anhu) de sabrı, imanın rükünlerinden bir rükün olarak saymış, onu cihat, adalet ve yakin ile beraber zikrederek şöyle demiştir: "İslam dört temel esas üzerine kurulmuştur. Bunlar, yakîn, sabır, cihat ve adalettir". Hz. Ali (radi Allahu anhu) bir diğer sözünde de: "İman için sabır, cesetteki baş durumundadır. Başı olmayanın cesedi bir işe yaramayacağı gibi (taat ve musibete) sabrı olmayanın da imanı yok hükmündedir".[488]
"Allahu Teala, sabredenlerin ecrini bütün amellerin ecrinden fazla olarak kat kat yapmış; sonra sabrın mükafatını bütün mükafatların üstüne çıkarıp ona bir sınır ve hesap koymamıştır. Bu da sabrın, makamların en yükseği olduğunu gösterir. Allahu Teala, sabredenlere üç şeyi bir arada vermiştir; diğer bütün ibadet ehline ise bu nimetleri dağıtarak taksim etmiştir. Bunlar, ahiret ve ebedi alemde müjdeden sonra, Allah'ın mağfireti, rahmeti ve hidayetidir". [489]

"Amelde ihlası ve müminlere nasihat etmeyi gerekli görürler, ibadet edenler arasında ibadet etmeyi ve Müslüman cemaate nasihat etmeyi.... dini vacibe sayarlar".

ŞERH:
İhlaslı olmayan bir ibadet/amel zaten merduttur. Muaz b.Cebel Yemene gönderildiğinde: Ey Allahın Resulu, bana tavsiyede bulun, demiş. Allah'ın resulu ﷺ de ona: "Dinini ihlaslı kıl, az amel sana yetecektir", buyurmuştur[490].

Nasihat.
Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdular: "Rasûlullah ﷺ üç sefer din nasihattır, samimi olmaktan ibarettir dedi Ashab: Ey Allah'ın resûlü! Kime karşı dediler. Buyurdular ki: Allah'a, Kitab'ına Müslüman idarecilere ve Müslümanların geneline karşı samimi olmak demektir".[491]

Cemaat.
Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Cemaatle birlikte kılınan namaz kişinin kendi başına kıldığı namazdan yirmi beş kat daha üstündür. Sabah namazı esnasında gece ve gündüz melekleri nöbetlerini değiştirmek için birleşirler. Dilerseniz İsra Suresi: 78. Ayetini okuyunuz: "Sabah namazını da kılınız çünkü sabah namazı (İkindi namazı gibi) gece ve gündüz meleklerinin tanık olduğu bir namazdır".[492]

---

[487] Müslim, Tahara: 27. Tirmizî: Bu hadis sahihtir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №3517.
[488] Ebu Talib el-Mekki "Kutul Kulub" 2/239-240.
[489] Ebu Talib el-Mekki "Kutul Kulub" 2/241.
[490] Hakim rivayet edib, ve senedi sahihdi demiş, Zehebi ona muhalifet edib. Hafiz Dimyati "Hadislerle amellerin sevabı" sayfa 628.
[491] Tirmizî: Bu hadis hasen sahihtir. Bu konuda İbn Ömer, Temîm ed Dârî, Cerir, Hakîm b. Ebû Yezîd'in babasından ve Sevbân'dan da hadis rivâyet edilmiştir. Bkz "Sünen-i Tirmizi" №1926.
[492] Tirmizî, Salat: 161; İbn Mâce, Mesacid: 16. Bkz "Sünen" Nesai №482.

Abdullah b. Mes'ud'un bildirdiğine göre Resulullah ﷺ: "Kişinin cemaatle kıldığı namazı, tek başına kıldığı namazdan yirmi küsur derece daha üstündür" buyurmuştur.
Hadisin başka bir rivayetinde "yirmi beş derece"; diğer bir rivayette buna ek olarak "her birisi, onun namazı gibi"; bir başka rivayetinde ise "hepsi evinde kıldığı namazı gibi" ifadesi geçmiştir[493].

Enes'in naklettiğine göre Hz. Peygamber ﷺ "Cemaatle namaz, kişinin tek başına kıldığı namazdan yirmi beş derece daha üstün olur" buyurmuştur[494].

Abdullah b. Ömer b. el-Hattab demiştir ki: Ben, Allah resülü'nü ﷺ şöyle buyururken işittim: "Muhakkak ki yüce Allah cemaatle kılınan namazdan hoşnut olur".[495]

Kabas b. Eşyem el-Leysi'nin bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "İki kişiden birinin diğerine imamlık yaparak kıldıkları namaz, Allah nezdinde dört kişinin ayrı ayrı kıldıklan namazdan daha değerlidir/faziletlidir. İçlerinden birinin imam olduğu dört kişinin (cemaatle) kıldıklan namaz, Allah nezdinde sekiz kişinin ayrı ayrı kıldıkları namazdan daha değerlidir/faziletlidir. İçlerinden birinin imam olduğu sekiz kişinin (cemaatle) kıldıkları namaz, Allah nezdinde yüz kişinin ayrı ayrı kıldıkları namazdan daha faziletlidir".[496]

"Büyük günahlardan, zina, yalan söylemek, asabiyet, övünme, büyüklenme, insanları ayıplama ve kibirden kaçınmayı dini vacibe sayarlar".

ŞERH:
Büyük günahlar.
Hz. Aişe' den nakledilmiştir: İçkiden sopa cezası almış bir adam onun kapısına uğradı. Aişe: "Kimdir o?" diye sordu. (Adam): "Sarhoş olmuş ve bu yüzden dayak yemiş bir adam" dedim.
Bunun üzerine Aişe şöyle tepki gösterdi: "Sübhanallah! Ben, Allah Resulu'nü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyururken işittim: "İçki içen, içki içerken mümin olarak içmez. Zina eden zina ederken mümin olarak zina etmez. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaparken mümin olarak hırsızlık yapmaz. (Kişi) insanların gözlerini diktiği kıymetli bir malı mümin olarak çalmaz. Bu işlerden uzak durun, uzak durun"[497].

Fadl b. Yesar anlatmaktadır: Muhammed b. Ali'yi işittim. Kendisine Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) "Zina eden zina ederken mümin olarak zina etmez. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaparken mümin olarak hırsızlık yapmaz" hadisi sorulduğunda yere geniş bir daire çizdi. Sonra onun ortasına bir daire daha çizdi. Sonra şöyle dedi: İlk daire İslam'dır. O dairenin ortasındaki daire ise imandır. Kişi zina ettiğinde imandan çıkar, İslam'a girer. İslam' dan ise onu ancak şirk çıkarır"[498].

---

[493] Hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebu Ya'la, Bezzar ve el-Mu'cemu'I-kebir ve el-Mu'cemu'levsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Bunlardan Ahmed b. Hanbel'in ravileri güvenilir ravilerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 3/19.
[494] Hadisi Bezzar ve el-Mu'cemu'l-evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Bezzar'ın ravileri güvenilir ravilerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 3/19.
[495] Bunu Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş olup senedi hasendir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 3/21.
[496] Hadisi Bezzar ve el-Mu'cemu'l-kebir'de Taberani rivayet etmiş olup Taberani'nin ravileri güvenilir olarak değerlendirilmişlerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 3/22
[497] Hadisi Ahmed b. Hanbel, bir kısmını Bezzar ve el-Mu'cemu'l-evsat'ta Taberani rivayet etmiş olup ravileri güvenilir kimselerdir. Ancak İbn İshak müdellistir. Bezzar'ın ravileri ise Sahlh'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/261.
[498] Hadisi Bezzar rivayet etmiş olup senedinde yer alan Fazı b. Yesar'ı, Ukayli zayıf görmüştür. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/265.

Kibir.
Allah Resulü ﷺ şöyle buyurdu: “Kimin kalbinde tane miktarı kibir varsa, Allah onu yüzüstü cehenneme sürer”[499].
Ahmed b. Hanbel'in naklettiği ve sahih olan diğer bir rivayetin ifadesi şöyledir: Allah Resulü'nü ﷺ: “Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan insan cennete giremez” buyururken işittim."[500]

Asabiyet/İrkçılık.
Cündüb b. Abdullah’tan rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: “Kim İslâm cemaati dışında taraf tutar, tarafı için çatışır, ırkçılık yapar ve ırkçılık yapmayanlar için kızarsa o kimse cahiliyye ölümü üzere ölmüş olur”[501].

Yalan.
Abdullah'ın ~yani İbn Mes'ud'un- bildirdiğine göre Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: "Şu üç özellik kimde bulunursa, o kimse tam münafıktır. Eğer kendinde bunlardan bir haslet varsa, onda bir münafıklık hasleti var demektir: Konuştuğu zaman yalan söyler, kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder ve söz verdiğinde sözünde durmaz"[502].

Abdullah b. Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "En büyük günahlar (kebâir) dörttür. Bunlar Allah'a şirk koşmak, Allah'ın haram kıldığı canı öldürmek, anne babaya asi olmak ve yalan yere yemin etmektir”.[503]

Sa' d b. Ebi Vakkas'ın bildirdiğine göre Nebi ﷺ: "Mümin, hıyanet ve yalan dışında her özelliğe sahip olabilir" buyurmuştur[504].

Ömer b. el-Hattâb'ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: "Kişi samimiyetinden de olsa yalanı ve şakayı bırakmadıkça saf imanı elde edemez. Yine haklı ve doğruyu söylüyor olsa da tartışmayı bırakmadıkça saf imanı elde edemez”[505].

Abdullah -İbn Mes'ud- "Bütün sıfatlar müminde bulunabilir; fakat hıyanet ve yalan asla" demiştir[506].

“Bid'ate davet eden herkesten uzaklaşmayı..... gerekli görürler”

ŞERH:
Genel olarak bidat hakkında bundan evvel konuştuk, şurada ise bidata davet edenlere karşı tavrımızı ortaya koyacaz.

[499] Hadisi Ahmed b. Hanbel ve el-Mu'cemu'l-kebir'de Taberani rivayet etmiş olup ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 1/254.
[500] Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 1/254.
[501] Müslim, İmara: 13; Buhârî, Fiten: 2. Bkz “Sünen” Nesai №4046.
[502] Hadisi Bezzar rivayet etmiş olup ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 1/285.
[503] Sahih sabit bir hadistir. Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 9/128.
[504] Hadisi Bezzar ve Ebü Ya'la rivayet etmiş olup ravileri Sahlh'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 1/239.
[505] Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 9/84.
[506] Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-kebfr'de rivayet etmiş olup senedinde geçen ravileri güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 1/240.

Amr b. Zürare anlatmaktadır: Bir gün ben mescitte kıssa anlatırken Abdullah -İbn Mes'ud- başıma dikildi ve: "Ey Amr! Sen dalalet olan/yanlış bir bidat çıkardın. Yoksa sen Muhammed ﷺ ve ashabından daha mı doğru yoldasın" diye azarladı. Sonra herkesin etrafımdan dağıldığını, sonunda kimsenin yanımda kalmadığını gördüm"[507].

Ebu'l-Bahterî anlatıyor: Adamın biri Abdullah b. Mes'ûd'a, bazılarının akşamdan sonra mescidde oturduğunu ve içlerinden birinin: "Şu kadar tekbir getirin, şu kadar teşbih edin, şu kadar hamd edin" dediğini söyledi. Abdullah: "Adamın dediklerini yapıyorlar mı?" diye sorunca, adam: "Evet" cevabını verdi. Abdullah der ki: "Böyle yaptıklarını gördüğün zaman yanıma gel ve haber ver" dedi. (Adam haber verince) Abdullah b. Mes'ûd üzerinde kaftanla gelip oturdu. Onların, adamın dediklerini yapmaya başladıklarını görünce ayağa kalktı. Abdullah da sert biriydi. Şöyle dedi: "Ben Abdullah b. Mes'ûd'um. Kendisinden başka ilah olmayana yemin ederim ki; siz ya kötü bir bidat işliyorsunuz ya da ilim olarak Resûlullah'ın ﷺ ashâbından daha ileridesiniz." Mi'dad: "Vallahi ne bir bidat işliyoruz, ne de Resûlullah'ın ﷺ ashâbından daha bilgiliyiz" deyince, Amr b.Utbe: "Ey Ebû Abdurrahman! Allah'tan mağfiret diliyoruz" dedi. Abdullah:"Doğru yola sarılın. Vallahi, eğer bunu yaparsanız doğrudan uzaklaşırsınız. Sağa ve sola yönelirseniz dalalete düşersiniz" dedi.
Başka bir rivayette ibn Mes'ûd'a gelen kişinin Müseyyeb b. Neciyye olduğu zikredilip şöyle denilir: "Müseyyeb b. Necibe, Abdullah b. Mes'ûd'a geldi ve dedi : "Mescidden çıktığımda bazıları..." Sonrasında ravi aynısını aktarır[508].

Muhammed b. Şîrîn der ki: "Eskiden isnadı araştırmazlardı. Fitne ortaya çıkınca şöyle demeye başladılar; "Bize hadis naklettiğiniz adamların adını söyleyin. Bakarız; Ehl-i sünnet olanların hadislerini alırım, Ehl-i bidat olanların hadisini almayız"[509].

Ebû Kılâbe[510] der ki: "'Bidat ortaya koyan her kişinin kılıçla öldürülmesi helal olur"[511].
Bu linç değil, devletin cezalandırması demektir. Kimsenin bir suçluyu bile bağımsız olarak infaz etme hakkı yoktur, çünkü bunun için bir devlet var.

İbn Abbas demiştir ki: "İnsanlar, üzerlerinden bir yıl geçmez ki, bir bid'at icat edip bir sünneti öldürmesinler. Böylece bid'atler yaşarken, sünnetler ölür"[512].

Eyyûb es-Sahtiyânî[513] der ki: "Bidat sahibi kişi, Allah'a yakınlaşmaya çalıştığı oranda ondan uzaklaşır."[514]

Âsim b. el-Ahvel bildiriyor: Katâde'nin yanında otururken Amr b. Ubeyd[515] konusu açıldı. Bunun üzerine Katâde onun hakkında kötü konuştu ve ona dil uzattı. Kendisine: "Ey Ebu'l-Hattâb! Bakıyorum da âlimler birbirlerine dil uzatıyorlar!" dediğimde şöyle karşılık verdi: "Ey Ahvelcik! Bilmez misin ki biri bir bidat ortaya koyduğu zaman bu bidat zikredilmeli ki

---

[507] Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-keblr'de rivayet etmiş olup, iki senedi vardır. Bunlardan birinin ravileri Sahih'in ravileri olup, onu Esved kanalıyla Abdullah'tan rivayet etmiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/520.
[508] Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 3/481.
[509] Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/96.
[510] Ebû Kılâbe Abdullāh b. Zeyd b. Amr el-Cermî (ö. 104/722). Muhaddis ve fakih tâbiî.
[511] Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/105.
[512] Bunu Taberani el-Mu'cemu'l-kebir'de rivayet etmiş olup ravileri güvenilir kabul edilmişlerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/516.
[513] Ebû Bekr Eyyûb b. Ebî Temîme Keysân es-Sahtiyânî (ö. 131/749). Fıkıh ve hadis âlimi, tâbiî.
[514] Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/262.
[515] Mütezile reisi.

insanlar bundan sakınsın!"[516]

Gâlib el-Kattân der ki : Mâlik b. Dînâr[517] rüyamda gördüm. Her zaman oturduğu mescidinde oturuyordu, üzerinde Mısır yapımı kıyafet vardı, iki parmağını uzatmış şöyle diyordu; "İnsanlardan iki sınıf vardır, onlarla oturmayın. Çünkü onlarla oturmak her Müslüman'ın kalbini ifsad eder bidatine taassup şekilde bağlanan bidat sahibi ve dünyanın bütün
nimetlerinden faydalanan ehl-i dünya olan kimse."[518]

Yûnus b. Ubeyd der ki: "Bu ümmetin Mutezile fitnesi, Ezârika (Hariciler) fitnesinden daha şiddetlidir. Çünkü onlar Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashabının dalalete düştüğünü ve şahitliklerinin kabul edilemeyeceğini iddia ediyorlar. Çıkardıkları bidatlerle şefaat ve Havz'ın olmadığını söyleyip kabir azabını inkâr ediyorlar. Bu kişiler, Allah'ın lanetlediği, kulaklarım sağır, gözlerini kör ettiği kişilerdir. Siyasi liderin, bunların tövbe etmesini istemesi, tövbe ederlerse serbest bırakması, etmezlerse Müslüman diyarından sürgün etmesi gerekir."[519]

Ebû İshâk el-Fezârî'nin[520] naklettiğine göre Yahyâ b. Ebi Kesir[521] şöyle derdi: 'Yolda bidat ehlinden biriyle karşılaşırsan yolunu değiştir."[522]

Matar el-Verrâk der ki : "Sünnete muvafık olan az bir amel; bidatten olan çok amelden daha hayırlıdır. Allah, sünnete muvafık amel işleyen kişinin bu amelini kabul eder. Bidatten olan bir ameli işleyen kişinin bu amelini de geri çevirir."[523]

Ebû Îdrîs el-Havlânî[524] der ki: "Mescidin bir tarafında söndüremeyeceğim kir ateşi görmem, benim için mescidin içinde değiştiremeyeceğim bir bidati görmemden daha sevimlidir."[525]

Hassân[526] der ki: "Kişi bidat sahibi olduğunu bildiği halde ◦ kişiye kulak verirse, Allah'ın korumasından çıkar."[527]

Hassân b. Atiyye der ki : "Bir topluluk dinlerinde bir bidat ortaya koyarlarsa, Allah onların sünnetinden o bidat kadarını çekip alır ve kıyamete dek onu kendilerine iade etmez".[528]

Süfyân es-Sevrî der ki: "İblîs, bidati günahtan daha çok sever. Çünkü günahın tövbesi olur; ancak bidatin tövbesi olmaz."[529]

Süfyân es-Sevrî der ki: "Bidat sahibi olan birine kulak kesilen kişi, Allah'ın korumasından çıkar."[530]

---

516 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/163-164.
517 Ebû Yahyâ Mâlik b. Dînâr el-Basrî (ö. 131/748'den önce). İlk zâhidlerden.
518 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/238.
519 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/282
520 Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris el-Fezârî (ö. 188/804 [?]). Muhaddis ve fakih.
521 Bilgili râvi, basiretli uyanık, Ebû Nasr Yahyâ b. Ebî Kesîr, basiretli ve akıllı, çalışkan ve takva sahibiydi. "Hiliyetül Evliya" 2/327.
522 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/331.
523 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 2/339.
524 Ebû İdrîs Âizullāh b. Abdillâh b. Amr el-Havlânî (ö. 80/699). Dımaşk kadısı, muhaddis tâbiî.
525 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 3/599.
526 Ebû Bekr Hassân b. Atıyye el-Muhâribî (ö. 130/748 [?]). İlk zâhid ve muhaddislerden.
527 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 4/482.
528 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 4/482.
529 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/302.
530 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/303.

Bişr b. Mansûr der ki: Adamın biri Süfyân es-Sevrî'ye: "Evimin hemen dibinde bir mescid var; ama imamı bidat sahibi birisidir" deyince, Süfyân:"Onun ardında namaz kılma!" karşılığını verdi. Adam: "Ama bazen geceleri yağmurlu oluyor ve ihtiyar olduğum için başka mescide gidemiyorum" deyince, Süfyân: "Onun ardında namaz kılma!" diye tekrarladı[531].

Fudayl b. İyâd der ki: "Bidatçi birini seven kişinin ameli heba olur ve kalbinden İslâm nuru çıkarılır."[532]

Yine Fudayl b. İyâd der ki: "Yolda bidatçi birini görürsen yolunu değiştir ve başka bir yoldan git."[533]

Abdussamed b. Yezîd bildiriyor: Fudayl'ın şöyle dediğini işittim: "Yahudi veya Hıristiyan birisiyle yemek yemem, benim için bidatçi biriyle yemek yememden daha sevimlidir. Çünkü bunların yanında yemek yediğim zaman bana uyulup aynısı yapılmaz. Ancak bidatçi biriyle yemek yediğim zaman insanlar benim gibi yapmaya başlar. Bidatçi biriyle aramda demirden bir kalenin olmasını isterdim. Az da olsa sünnete muvafık olan bir amel, bidatçi birinin amelinden daha hayırlıdır.
Bidatçi biriyle oturan kişiye hikmet verilmez. Bunun için bidatçi biriyle oturmaktan sakın!
Bidatçi birine dinin konusunda güvenme, işlerinde ona danışma ve onunla birlikte oturma. Zira onunla oturan kişide Allah kalp körlüğünü daim kılar. Allah, birinin bidat sahibi birine kin beslediğini bildiği zaman ameli az olsa dahi onu bağışlamasını umarım. Allah'ın onu bağışlamasını umarım; çünkü sünnete tâbi olan kişi, az da olsa hep hayırlı olan şeyler yapar. Bidatçi kişi ise ameli çok olsa dahi bu amelden hiçbir şey Allah katına yükselmez."[534]

İbnu'l-Mübârek der ki: "Yoksullarla birlikte oturmaya bak ve sakın bidatçi (aykırı mezhep sahibi) biriyle oturma!"[535]

Fudayl b. İyâd der ki : "Bidat sahibi birine yardım eden kişi, İslam'ın yıkılmasına yardım etmiş olur".[536]

Abdullah b. Ömer es-Serahsî bildiriyor: Hâris: "Bidat (aykırı mezhep) sahibi birinin yanında yemek yedim" dedi. Bunu öğrenen İbnu'l-Mübârek:"Seninle otuz gün konuşmam" dedi.[537]

Abdurrahman b. Ömer bildiriyor: Abdurrahman b. Mehdî'ye, bidat sahibi (sapık mezhep sahibi) kişilerin ardında namaz kılma meselesi sorulması üzerine şöyle dediğini işittim: "İnsanları kendi sapık görüşüne davet etmediği ve görüşlerini yaymaya çalışmadığı sürece ardında namaz kılınır. Ancak Cehmiyye ve Râfizîlerden olanlar hariç! Çünkü Cehmiyye
fırkası, Allah'ın Kitabına göre kâfirdir. Râfizîler ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbını kusurlu bulurlar."[538]

"Kuran okumakla meşgul olmayı..... gerekli görürler"

---

531 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 5/306.
532 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/241.
533 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/241.
534 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/242-243.
535 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/317.
536 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/241.
537 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/317.
538 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 6/559.

ŞERH:
"Her kim de benim zikrimden (Kur'an'dan) yüz çevirirse mutlaka ona dar bir geçim vardır. Bir de onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz." (Taha Suresi, 124. Ayet)

Ebu Umame'dan rivayete göre, Peyğamber ﷺ şöyle buyurdu: "Kuran okuyunuz. Çünkü o kıyamet gününde kendi ashabına (yani Kuran okuyanlara) şefaatçi olarak gelecektir"[539].

Abdullah (b. Mes'ud) der ki: "Kur'an'ı okuduğu halde onunla amel etmeyen kimse, hoş kokulu, fakat tatsız bir çiçeğe benzer. Kur'an'ın hükümleriyle amel ettiği halde onu okumayan kimse ise hurmaya benzer; tadı hoştur, ama kokusu yoktur. Kur'an öğrenip onu öğreten kimse ise portakala benzer; hem tadı hoştur, hem de kokusu. Kur'an'ı ne okuyan, ne de onunla amel eden kimse ise Ebu Cehil karpuzu gibidir; tadı acı, kokusu iğrençtir."[540]

Ukbe b. Amir'in bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Allah'ın Kitab'ını öğrenin, **onu sık sık** ve teganni ile **okuyun**. Nefsim kudret elinde bulunan (Allah)a yemin ederim ki o, bağa vurulmuş develerden daha çabuk hafızalardan çıkıp gider"[541].

Abdullah b. Mes'ud'un bildirdiğine göre Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: "**Kur'an'ı sık sık okuyun.** Nefsim kudret elinde bulunan (Allah)a yemin ederim ki Kur'an, vatanlarının özlemini çeken kuş sürülerinden daha hızlı biçimde kişilerin kalplerinden çıkar gider."[542]
"Eserler yazmayı.... gerekli görürler"

ŞERH:
Ebû Hüreyre (radi Allahu ahhu)'den rivâyet edildiğine göre Resûlulah ﷺ şöyle buyurmuştur: «Mümin kişinin öldükten sonra kendisine ulaşan amelinden ve hayratından bir kaç tanesi: öğrettiği ve yayınladığı ilim, geride bıraktığı salih evlâd, miras olarak bıraktığı mushaf, yaptırdığı mescid, yolcular için inşa ettirdiği ev, akıttığı su, sağlığı tam yerinde iken malından çıkardığı sadakadır. Bunlardan hangisini işlemiş ise ölümünden sonra kendisine (onun sevabı) ulaşır»[543].

Ebu Katade (radi Allahu anhu)dan dedi ki, Resulullah ﷺ buyurdu ki: "Kişinin kendisinden sonra geriye bırakacağı en hayırlı üç şey: Kendisine dua edecek salih bir evlat, ecri kendisine ulaşan sürekli bir sadaka, kendisinden sonra gereğince amel olunan bir ilimdir"[544].

Alimler böyle bir hadislere esaslanarak İslam ümmeti üçün farklı farklı alanlarda eserler kaleme almışdırlar.

---

539 Hadisi Müslim rivayet edib. Bkz Hafiz Dimyati "Hadislerle amellerin sevabı" sayfa 338, Risale yayınları.
540 Bunu Taberini, munkatı bir isnidla rivayet etmiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 12/197.
541 Bunu Ahmed b. Hanbel ve "bağa vurulmuş hamile develerden daha hızlı (akıldan) çıkar gider" ifadesiyle Taberani rivayet etmiş olup Ahmed b. Hanbel'in ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 12/199.
542 Bunu Taberani üç Mu'cem'inde rivayet etmiştir. Ancak el-Mu'cemu'l-kebir'de ifade şöyledir: "Kur'an'ı sık sık okuyun; zira Kur'an yabancıdır." Ben derim ki: Hadis, Sahih'de de farklı ifadelerle geçmiştir. el-Mu'cemu's-sağır ve el Mu'cemu'l- evsat'ın ravileri, güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 12/200.

543 İbnü'l-Münzir'den nakledildiğine göre kendisi bu hadisin isnadının hasen olduğunu söylemiştir. Zevâid ise isnadın garip olduğunu, râvi Merzük'un sika olup olmadığında âlimler arasında ihtilâf bulunduğunu ve İbn-i Huzeyme'nin kendi sahih'ine Muhammed bin Yahya'dan ayni senedle rivâyet ettiğini beyan etmiştir. Bkz "Sünen İbn Mace Tercüme ve Şerhi" Haydar Hatipoğlu 1/407-408.
544 Hadisi ibn Mace sahih bir isnadla rivayet edib. Bkz Hafiz Dimyati "Hadislerle amellerin sevabı" sayfa 30.

“Fıkıh konusunda tevazu ve alçak gönüllük içinde düşünmeyi...... gerekli görürler”

ŞERH:
Fıkıh öğrenmek bir zikirdi.

Atâ b. Meysere el-Horasânî der ki: “Zikir meclisleri, helal ile haramların öğrenildiği meclislerdir.”[545]

Ebû Hezzân der ki: Atâ b. Ebî Rabâh 'ya: “Zikir meclisi nedir?” diye sorunca, “Helal ve haramın, nasıl namaz kılacağının, nasıl oruç tutacağının, nasıl evleneceğinin nasıl boşayacağının, nasıl alışveriş yapacağının anlatıldığı meclistir” dedi[546].

İlim meclislerine katılan talebe için, Lokman hekimin oğluna olan tavsiyesini hatırlatmak isterim. “Evladım! Sakın ilmi, âlimlere karşı övünmek veya cahillerle çekişmek veya meclislerde gösteriş yapmak için öğrenme! Sakın cehaleti arzulayarak da ilimden yüz çevirme. Allah’ı zikreden bir topluluk gördüğün zaman hemen yanlarında otur ki âlimsen ilmin sana bir fayda verir. Cahilsen de onlar sana bir şeyler öğretirler. Belki Allah onlara rahmetini indirir de bu rahmetten sana da bir parça isabet eder. Allah’ı zikretmeyen bir topluluk gördüğün zaman da sakın yanlarında oturma ki âlimsen bu ilmin orada sana fayda etmez. Cahilsen de cehaletini artırırlar. Olabilir ki Allah onların üzerine öfkesini indirir de bu öfke onlarla birlikte sana da isabet eder”[547].

Maalesef fıkhi ihtilaflı meselelerden dolayı islam ümmetini bölen, parçalayan cahiller zamanında yaşıyoruz. Seleflerimiz fıkhi meselelerde ihtilaf etseler dahi birbirlerine karsı saygı duyup birbirlerini ayıplamamışlardır.

“Güzel ahlakı..... gerekli görürler”

ŞERH:
Ebu Hureyre dedi ki: Resulullah ﷺ şöyle buyurdu: "Ben ancak düzgün ahlakı tamamlamak için gönderildim."[548]

"Hangi müminler daha üstündür?" soruya, peyğamber ﷺ şöyle cevab verdi: “Ahlakı en güzel olanlardır”[549].

Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr, babasından, dedesinden bildiriyor: Adamın biri: "Ey Allah'ın Resulu! En üstün namaz hangisidir?" diye sorunca, Resûlullah ﷺ: "Kunutu (kıyamı) en uzun olan namazdır" buyurdu. Adam: "En üstün sadaka hangisidir?" diye sorunca: "Malı az olanın verdiği sadakadır" buyurdu. "Müminler içinde imanı en mükemmel olanlar kimlerdir?" diye sorunca da: "Ahlakı en güzel olanlardır" buyurdu[550].

---

[545] Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 4/33.
[546] Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 2/618.
[547] Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 4/472-473.
[548] Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri Sahih ravileridir. Hadisi Bezzar da rivayet etmiştir. Ancak onun ifadesi şöyledir: "Ben ancak ahlakın erdemlerini tamamlamak için gönderildim." Bunun ravileri de aynı şekildedir. Ancak Muhammed b. Rızkullah el-Keluzani hariç. O da güvenilir bir ravidir. Bkz Nurüddin Heysemi “Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid” 14/358-359.
[549] Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 9/81.
[550] Ebu Nuaym el-Isbehânî “Hiliyetül Evliya” 9/541.

Ebu Bekr es-Sıddîk der ki: "Resûlullah ﷺ: "Kötü huylu ahlâksız kimse cennete girmeyecektir. Müslümana zarar veren veya onu aldatan kimse de lanetlenmiştir" buyurdu[551].

"İyiliği yaymayı, kötülüğü ortadan kaldırmayı..... gerekli görürler"

ŞERH:
Ebu Sa'lebe el-Huşeni anlatmaktadır: "Dedim ki, ya Resulullah! Bana, helal ve haram olan şeyleri anlat." Resulullah ﷺ bakışını odakladı ve derin derin düşündükten sonra. "İyilik nefsinin huzur bulduğu ve kalbinin yattığı şeydir. Günah ise nefsinin huzur bulmadığı ve kalbinin yatmadığı şeydir, isterse müftüler sana aksine fetva versinler" buyurdu[552].

Ebu Umame bildiriyor: Bir adam Hz. Peygamber'e ﷺ günahın ne olduğunu sordu. Allah Resulü ﷺ de: "Eğer bir şey kalbine huzursuzluk veriyorsa, onu bırak!" buyurdu. Aynı adam: "İman nedir?" diye sordu. "Eğer yaptığın kötülük seni üzüyor, iyilik sevindiriyorsa, sen müminsin demektir" buyurdu[553].

Ebu Musa demiştir ki: Resulullah'ı ﷺ şöyle buyururken işittim: "Kim bir iyilik yaptığında sevinir, kötülük yaptığında ise üzülürse, o kimse mümindir."[554]

İyiliği emir etmek ve kötülükten men etmek müminin aslı görevidir.

Abdullah (İbn Mes'ud) der ki: "İyiler gider, geride kalbinde kuşku eksik olmayanlar kalır ki bunlar ne iyiliği takdir ederler, ne de kötülüğe itiraz ederler."[555]

Ebu Musa'nın bildirdiğine göre Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: "Sizden önce İsrail oğullarında biri bir günah işlerlerse başka biri sorumluluktan kurtulmak için onu bundan menederdi. Sonra ertesi gün aynı kişiyle oturup, yer içerdi; sanki dün onu günah işlerken hiç görmemiş gibi. Yüce Allah onların bu halini görünce onları birbirine düşürdü ve «İsyanları ve haddi aşmaları sebebiyle» (Maide Suresi, 87. Ayet) Davud ve İsa b. Meryem'in diliyle onları lanetledi. Nefsim elinde bulunan (Allah)a yemin ederim ki ya iyiliği emreder, kötülükten meneder, günahkara mani olur, onu hakka döndürürsünüz ya da Allah sizi birbirinize düşürür ve İsrail oğullarını lanetlediği gibi sizi de lanetler."[556]

"Gıybeti, kovuculuğu ve jurnalciliği terk etmeyi gerekli görürler"

ŞERH:
"Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü

---

551 Ebu Nuaym el-Isbehânî "Hiliyetül Evliya" 10/373.
552 Ahmed b. Hanbel ve Taberani'nin rivayet ettikleri bu hadisin Sahih-i Buhari'de de baş kısmı geçmiştir. Ravileri güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/479.
553 Hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş olup ravileri Sahih'in ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/479-480.
554 Hadisi Ahmed b. Hanbel, Bezzar ve el-Mu'cemu'l-kebir'de Taberani rivayet etmiş olup Muttalib b. Abdullah dışındaki ravileri Sahih'in ravileridir. Muttalib ise güvenilir olmakla birlikte tedlis yapardı. Ayrıca Ebu Müsa'dan hadis işitmemiştir. Dolayısıyla hadis munkatıdır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 1/219.
555 Hadisi Taberani rivayet etmiş olup ravileri Sahih'in ravileridirler. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 12/517.
556 Hadisi Taberani rivayet etmiş olup ravileri Sahih'in ravileridirler . Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid"12/487.

kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir". (Hucurat Suresi, 12. Ayet)

Malik, Ahmed, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, ibnu'I-Münzir ve ibn Merduye'nin Ebu Hureyre'den bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Zandan kaçının, zira yalanın çoğu zandadır. Birbirinizin kusurlarını araştırmayın. Başkalarının konuşmalarına gizlice kulak kabartmayın. Birbirinizle rekabet etmeyin. Birbirinize husumet etmeyin. Birbirinize kin tutmayın. Yüce Allah'ın birbirine kardeş kulları olun. Kimse de nikahı kıyana veya terk edene kadar kardeşinin talip olduğu bir kıza talip olmasın."[557]

Cabir b. Abdullah anlatıyor: Hz. Peygamber ﷺ ile beraberdik. Birden pis bir koku yükseldi. Bunun üzerine: "Bu kokunun ne olduğunu biliyor musunuz? Bu, mü'minlerin gıybetini eden kimselerin kokusudur" dedi[558].

Ahmed'in Zühd'de bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattab: "Kardeşinden çıkan bir sözü hayra yorma imkanın varsa sakın kötüye yormaya kalkışma" demiştir[559].

Abd b. Humeyd ve ibn Cerir'in bildirdiğine göre Katade şöyle demiştir: "Tecessüs nedir biliyor musunuz? Kardeşinin kusurlarını araştırman ve gizli şeylerinin peşine düşmendir."[560]

İbn Merduye ve Beyhaki, Bera b. Azib'den bildirir: Bir defasında Resulullah ﷺ bizlere bir hutbe verdi. Evlerinde bulunan kadınların bile duyabileceği yüksek bir sesle şöyle buyurdu: "Ey diliyle Müslüman olan, ancak kalbine henüz imanı yerleştirememiş olanlar! Müslümanlar hakkında gıybet yapmayın ve onların kusurlarını araştırmayın! Çünkü her kim Müslüman kardeşinin kusurlarını araştırırsa Yüce Allah da onun kusurlarını araştırır. Ve Yüce Allah kimin kusurlarını araştırırsa, o kişi evinin içinde olsa dahi onu rezil eder!"[561]

İbnu'I-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhak: "Birbirinizin gıybetini yapmayın" buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Kişinin başka birinin ardından: "O şöyle biridir" diyerek onu kötü bir şekilde zikretmesidir."[562]

İbn Ebi Şeybe, Abd b. Humeyd, Ebu Davud, Tirmizi, ibn Cerir, ibnu'I Münzir ve ibn Merduye, Ebu Hureyre'den bildirir: Allah Resulu'ne: "Ya Resulallah! Gıybet nedir?" diye sorulunca, Allah Resulü ﷺ: "Kardeşini hoşlanmayacağı bir şekilde anmandır" buyurdu. Kendisine: "Ya Resulullah! Söylediğim şey kardeşimde gerçekten varsa?" diye sorulunca: "Dediğin şey kendisinde varsa gıybet yapmış olursun. Yoksa da iftira etmiş olursun" buyurdu[563].

Katade şöyle demiştir: "Bize bildirilene göre gıybet, kardeşini hoşlanmayacağı bir şekilde anman ve bir

---

557 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/530.
558 Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid"13/367
559 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/531.
560 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/533.
561 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/535.
562 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/538.
563 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/538-539.

kusuru dolayısıyla onu ayıplamandır. Şayet onun hakkında dediğin şey yalan ise iftira etmiş olursun. Nasıl kurtlanmış bir leş gördüğün zaman ondan tiksiniyorsan aynı şekilde henüz diri olan kardeşinin gıybetini yapmaktan da öyle tiksin"[564].

Esma binti Yezid, Resulullah'ın ﷺ: "Size en iyilerinizin kim olduğunu söyleyeyim mi?" diye sorduğunu, Ashab-ı kiramın da: "Buyrun, söyleyin, ya Resulullah" diye mukabelede bulununca şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Onlar, yüzlerine bakıldığında Yüce Allah'ı hatırlatan kimselerdir." Sonra: "Peki size en kötülerinizi söyleyeyim mi? Sizin en kötüleriniz koğuculuk yapan, dostlar arasında bozgunculuk çıkaran ve masum insanlara haksızlık edip onlara sıkıntı çektirenlerdir" buyurdu[565].

Abd b. Humeyd, Avn b. Abdulah'tan bildirir: "Birinin arkasından kendisinde olan bir şeyi söylersen gıybetini yapmış olursun. Onda olmayan bir şeyi söylemen halinde de ona iftira etmiş olursun."[566]
Abd b. Humeyd, İkrime'den bildirir: Peygamberimiz ﷺ uğradığı bir topluluğa: "Dişlerinizi temizleyin!" buyurdu. Onlar: "Ey Allah'ın Peygamberi! Vallahi bugün henüz bir şey yemiş değiliz" dediklerinde, Peygamberimiz ﷺ: "Vallahi filan kişinin etlerinin dişlerinizin arasında olduğunu görüyorum" buyurdu. Gerçekten de söz konusu kişinin gıybetini yapmışlardı[567].

Abdullah b. Mes'ud anlatıyor: Allah'ın Resulü'nün ﷺ yanında oturuyorduk. Topluluktan bir kişi ayağa kalkınca bir adam onun arkasından konuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber ﷺ: "Dişini (et artığından) temizle" buyurdu. Adam: "Neyi temizleyeyim, ya Resulallah? Et yemedim ki!" dedi. Bunun üzerine Resulullah ﷺ: "Bilakis, az önce kardeşinin etini yedin (yani onun gıybetini yaptın)" buyurdu[568].

"Yiyecek ve içeceği azaltmayı gerekli görürler".

ŞERH:
"Ey Ademoğulları! Her mescitde ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü o, israf edenleri sevmez". (Araf Suresi, 31. Ayet)

Ebu Basra el-Gıfari anlatıyor: Müslüman olmadan az bir zaman önce Resulullah (sallallahu aleyhi vesellem)' in yanına vardım. Ailesi için sağdığı koyundan, benim için de süt sağdı. Ben de onu içtim. (O gecenin) sabahı müslüman oldum. Hz. Peygamber ﷺ'in ailesi (benim hakkımda): "Gündüzü aç geçirdiğimiz gibi geceyi de aç geçirdik (bize hiçbir şey bırakmadı)" dediler. Cenab-ı Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), benim için koyunun sütünü sağdı. Ben de sütü içtim ve susuzluğumu giderdim. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem): "Susuzluğunu giderdin mi?" diye sorunca: "Ya Resulallah! Susuzluğumu giderdim. Daha önce(ki gece) ne doymuştum, ne de susuzluğumu gidermiştim" dedim. Bunun üzerine Resulullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Kuşkusuz kafir, yedi bağırsağını doldurmak için yer, mümin ise tek bir bağırsağını doldurmak için yer" buyurdu[569].

---

[564] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/538.
[565] Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Senedinde Şehr b. Havşeb vardır ki birçoğu onu güvenilir görmüştür. Bunun isnadlarından birinin ricali, Sahih ricalidir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/373.
[566] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/539.
[567] Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 13/540.
[568] Taberani rivayet etmiştir. Ravileri Sahih ravileridir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 13/377.
[569] Hadisi İmam Ahmed rivayet etmiş olup, ravileri Sahlh'in ravileridir. Taberani ise el Mu'cemu'l-evsat'ta bir kısmını rivayet etmiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 8/127-128.

Ahmed, Tirmizi, Nesai, ibn Mace, ibn Hibban, et-Tıb'da ibnu's-Sünni, Hakim, et-Tıb'da Ebu Nuaym ve Şuabu'l-lman'da Beyhaki, Mikdam b. Ma'dikerib'den, Resulullah'ın ﷺ şöyle buyurduğunu nakleder: "Ademoğlu midesinden daha kötü bir kap doldurmamıştır. Ademoğluna kendisini ayakta tutacak kadar yemesi içmesi yeterlidir. Şayet bu miktardan fazla yiyecek ise midesini üç kısma ayırsın; bir kısmını yemek, bir kısmını içecek, bir kısmını da nefes için ayırmalıdır. "[570]

Ebu Said'in bildirdiğine göre Resulullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Mümin, tek bir bağırsağını doyurmak için yer. Kafir ise yedi bağırsağını doldurmak için yer."[571]

Sükeyn ed-Damri'nin bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Mümin tek bir bağırsağını doyurmak için yer. Kafir ise yedi bağırsağını doldurmak için yer."[572]

Semure'nin bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Mümin tek bir bağırsağını doyurmak için yer. Kafir ise yedi bağırsağını doldurmak için yer."[573]

Enes'in bildirdiğine göre Resulullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Mümin tek bir bağırsağını doyurmak için yer. Kafir ise yedi bağırsağını doldurmak için yer."[574]

et-Tıbbu'n-Nebevi'de ibnu's-Sünni ve et-Tıbbu'n-Nebevide Ebu Nuaym, Abdurahman b. ei-Murakka'dan şöyle buyurdugunu nakleder: "Allah, dolu kaptan daha şerli bir kap yaratmamıştır. Eğer mutlaka yiyecekseniz, karnınızın üçte birini yemeğe, üçte birini içmeye diğer üçte birini de hava için bırakınız." [575]

Ebu Nuaym, Ömer b. el-Hattab'ın şöyle dediğini bildirir: "Karnınızı yemek ve içecekle doldurmaktan sakınınız. Böyle yapmak, bedene zararlı ve hastalığa sebep ve namazı üşenerek kılmaya neden olur. Yemek ve içmekte orta yollu olmak, bedene faydalı ve israfa engel olur. Allah şişman alimden nefret eder. Kişi, şehvetini dinine tercih etmedikçe helak olmaz." [576]

«Bunlar, onların emrettikleri, yaptıkları ve gerekli gördükleri hususların özetidir. Anlattığımız görüşlerine katılıyoruz ve benimsiyoruz. Bizi başarıya ulaştıracak olan ancak Allah'tır. O, bize yeter. O, ne güzel vekildir. O'ndan yardım dileriz ve O'na tevekkül ederiz. Dönüş O'nadır"

---

570 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 6/363.

571 Hadisi Ebu Ya'la rivayet etmiş olup, senedinde yer alan Mücalid b. Said'i çoğunluk zayıf saymıştır. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 8/130.

572 Hadisi Bezzar, hocası Heysem b. Safvan b. Hübeyre'den rivayet etmiş olup biyografisini zikredene rastlamadım. Diğer ravileri, güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 8/131.

573 Hadisi Bezzar ve Taberani, rivayet etmiş olup, Taberani'nin rivayetinde "kafir" lafzı yerine "münafık" lafzı geçmektedir. Hadisin senedindeki Velid b. Muhammed el-Eyli'den bir grup hadis rivayet etmiş olup, hiçbir kimse onu zayıf saymamıştır. İbn Adiy de onu el-Kıimil isimli kitabında zayıf raviler arasında zikretmiştir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 8/131.

574 Hadisi Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat'ta rivayet etmiş olup, ravileri güvenilir kimselerdir. Bkz Nurüddin Heysemi "Mecmauz Zevaid Menbaul Fevaid" 8/133.

575 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 6/363.

576 Celaleddin es-Suyti "ed-Dürri'l-Mensur fit-tefsir bi'l-me'sur" 6/363-364.